

UiT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for Humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Institutt for arkeologi, historie, religionsvitenskap og teologi

Spiritisme og kristendom:

Dødelige fiender eller fortrolige venner? En avhandling med fokus på sogneprest Jakob Jenssen Anderssen

Julie Chanett Paulsen

Masteroppgave i religionsvitenskap, november 2018

Forord

Å skrive denne masteravhandlingen har vist seg å være både en spennende og svært utfordrende prosess. Spennende fordi jeg fikk mulighet til å skrive om noe jeg interesserer meg svært mye om. Utfordrende fordi det krevde mye mer arbeid enn hva jeg kanskje hadde sett for meg før jeg begynte. I anledning det har jeg noen jeg ønsker å rette en spesiell takk til.

Jeg vil først og fremst rette en stor takk til min veileder, Roald E. Kristiansen for mange og gode samtaler, for både tilbakemeldinger og kritikk og ikke minst den hjelpen jeg trengte for å fullføre dette stykke arbeid. Jeg vil også rette en stor takk til Svenn Gustav Anderssen og Evenes Bygdeboknemnd for å ha svart på mine mange spørsmål om temaet og bevilget meg uvurderlig materiale som jeg ikke ville ha fått tak i andre steder, og som igjen har bidratt til å gi denne avhandlingen et mye mer nyansert syn på sogneprest, Jakob Jenssen Anderssen.

Jeg vil også rette en stor takk til min kjæreste og samboer, Espen for å ha fungert som min klippe under denne perioden. For å ha hørt på alle mine tanker og idéer selv om du kanskje ikke var like interessert og ivrig om temaet slik jeg var.

Sist, men ikke minst vil jeg takke det flotte arbeidsmiljøet på lesesalen i Breiviklia.

Takk!

Julie Chanett Paulsen

Innhold

Kapittel 1: Introduksjon.....	1
1.1. Introduksjon til avhandlingen	1
1.2. Problemstilling.....	2
1.3. Avhandlingens oppbygging	3
Kapittel 2: Metode.....	5
2.1. Metode	5
Kapittel 3: Historisk Kontekst	9
3.1. Spiritisme internasjonalt og i Norge.....	9
3.2. Brobyggere	13
3.3. Oscar Jæger	14
3.4. Richard Eriksen	20
3.5. Jakob Jenssen Anderssen	26
3.6. Kritikere	28
Kapittel 4: Analyse.....	35
4.1. Jakob Jenssen Anderssens spiritistiske aktivitet	35
4.2. Salmeskrijvingen.....	47
4.3. Jakob Jenssen Anderssen og kirken	49
4.4. Inspirasjon fra Henry Drummond.....	55
4.5. Sammenligning med Jæger og Eriksen.....	58
Kapittel 5: Konklusjon.....	65
5.1. Konklusjon	65
Litteraturliste.....	69
Internettkilder	70
Arkiver	71

Kapittel 1: Introduksjon

1.1. Introduksjon til avhandlingen

Spiritisme som religiøs massebevegelse oppstod i USA i 1848, for deretter å ankomme Norge, Sverige og Danmark på 1880-tallet (Kalvig 2016: 25, 40). Den fremadstormende bevegelsen og interessen som vokste med den, skapte mange reaksjoner i Norge, både innenfor og utenfor kirken. Mange tolket denne bevegelsen for å være en trussel mot kirken og hva den stod for mens andre mente at den kunne bidra til fornyelse av både religion og kirke. Kirken og mange konservative prester var imot bevegelsen, mens andre mer liberale prester, forfattere, diktere og professorer var positivt innstilt til spiritismen og hva den kunne bære med seg inn i samfunnet. Den varianten av spiritisme som ankom Norge, var en spiritisme som var nært forbundet med vitenskap. Det var ikke tro som var i sentrum, men naturvitenskap og empiri – behovet for bl.a. å bevise at åndene var en realitet, og at det var mulig å kommunisere med de (Kalvig 2016: 30, 44). Med andre ord, den formen for spiritisme som ankom Norge på slutten av 1800-tallet, er ikke det samme som hva enkelte vil forbinde med spiritisme i dagens Norge.

Denne avhandlingens hovedfokus er sogneprest, Jakob Jenssen Anderssen (1850-1921), prest i Evenes i Ofoten i 42 år, fra 1879 til 1921. Avhandlingens formål er å prøve å redegjøre for hvordan og hvorfor han ble grepet av denne bevegelsen og hvordan han selv rettferdiggjorde og legitimerte sin praksis ved siden av sitt yrke som prest i Evenes. For å sette Anderssen inn i en større samfunnskontekst har jeg valgt å sammenligne han med andre lærde og kjente spiritister i Norge i hans samtid, representert av professor og sosialøkonom, Oscar Jæger og forfatter, filosof og psykolog, Richard Eriksen. Disse vil representerte et utenfra-perspektiv av kirken, mens Anderssen vil representere et innenfra-perspektiv. Jeg skal prøve å se hvordan de som spiritister forsøkte å forene spiritisme med kristendom, og hvordan de mente det kunne la seg gjøre. Roald E. Kristiansen og Evenes Bygdeboknemnd har allerede skrevet og publisert gode artikler om Anderssen og hans spiritisme, og er derfor tatt med som litteratur i denne avhandlingen. Det later derimot ikke til at de har skrevet utfyllende om Anderssens side av saken som hvorfor han ble spiritist, hvordan han rettferdiggjorde denne praksisen selv og hvordan kirken reagerte på denne form for praksis blant sine egne? Den litteraturen jeg har tatt i bruk gjennom mitt forskningsarbeid har i hovedsak basert seg på gamle artikler, bøker og tidsskrift. Selv om dette er en avhandling i religionsvitenskap har jeg tatt i bruk tradisjonelle historievitenskapelige metoder som tolkningsanalyse, dokumentanalyse og nærlesning av kilder ved hjelp av kildekritikk.

Grunnen til at jeg ønsket å skrive om akkurat dette temaet og om denne personen, Jakob Jenssen Anderssen er fordi jeg har hørt om denne presten i flere forskjellige fag og anledninger

gjennom min fartstid som student ved UiT. Jeg fikk først høre om «spiritismepresten» Anderssen i faget, *De europeiske trolldomsprosessene*. En prest som praktiserte spiritisme i prestegården var tilnærmet uhørt for meg, da jeg var av den oppfatning at prester som kirkens menn, ikke skulle praktisere kontakt med de døde, da det både står i det gamle og det nye testamentet i Bibelen. Det står skrevet i 3 Mosebok 19:31 i GT: «Dere skal ikke vende dere til gjenferd og ikke søke til spådomsånder så dere blir urene ved dem. Jeg er HERREN deres Gud». Det står også skrevet i NT i Paulus brev til Galaterne 5:19-21:

Det er klart hva slags gjerninger som kommer fra kjøttet: hor, umoral, utskeielser, avgudsdyrkelse, trolldom, fiendskap, strid, sjalusi, sinne, selvhevdelse, stridigheter, splittelser, misunnelse, fyll, festing og mer av samme slag. Jeg har sagt det før, og jeg sier det igjen: De som driver med slikt, skal ikke arve Guds rike (Gal 5:19-21)

Da det står skrevet at Gud fordømmer både trolldom, kontakt med gjenferd og spådomsånder er det særdeles påfallende at en prest av yrke, henvender seg til nettopp ånder og kommuniserer med dem. I tillegg har jeg en veileder som er svært godt bevandret på akkurat dette området og som har inspirert meg ytterligere til å skrive og prøve å forstå hvordan Anderssen selv legitimerte det å være prest og samtidig praktiserende spiritist. Jeg er av den oppfatning at det er absolutt verdt og oppriktig spennende å lese og skrive om en prest som også var praktiserende spiritist, i hvert fall siden det var på Evenes da plassen ikke er så veldig langt fra bygda Bjerkvik, hvor jeg er født og oppvokst. Dette er lokalhistorie, og muligens noe av det jeg har størst interesse for.

Avslutningsvis i dette kapittelet vil jeg presentere problemstilling, metode og hvilken fremgangsmåte jeg har valgt å ta i bruk i min studie av sogneprest Anderssen.

1.2. Problemstilling

Denne avhandlingens hovedfokus vil være sogneprest, Jakob Jenssen Anderssen og hans interesse for spiritisme og hvordan denne interessen forholdt seg dels til hans identitet som prest og dels i forhold til tilsvarende interesser hos andre i hans samtid. Jeg vil derfor sette denne interessen inn i en større sammenheng ved å se nærmere på to andre ledende personer, representert ved professor og sosialøkonom, Oscar Jæger og forfatter, filosof og psykolog, Richard Eriksen. Disse menn er eksempler på at mange i det øverste samfunnslaget ble grepet av spiritismens ideer og fremstod åpent som spiritister. Mitt anliggende vil være å forsøke å si noe konkret om hva det er i deres tenkning som åpner for interessen for spiritisme og hvordan denne interessen er koblet til kristendommen som landets offisielle religion. Hva er det i deres måte å se verden på som skaper åpninger for spiritismens ideer og hvilke konsekvenser fikk denne interessen for spiritisme for dem

selv? Undersøkelsen vil også ta for seg hvordan kirken reagerte på spiritismen som en ny åndsbevegelse i Norge.

1.3. Avhandlingens oppbygging

Avhandlingens oppbygging er satt opp slik at den historiske konteksten presenteres først for å sette leseren inn i deres samtid før jeg begynner på analysen. Avhandlingen starter med spiritismens begynnelse i USA, hvor åndsbevegelsen deretter beveget seg videre til Norge, Danmark og Sverige, med særlig fokus på Norge. Hvordan spiritisme som åndsbevegelse utviklet seg i Norge og hvilke mennesker som ble inspirert av bevegelsen. Videre i kap 3.2, 3.3 og 3.4 vil jeg se på to andre eksempler på fremstående spiritister i Norge, Oscar Jæger og Richard Eriksen - hvordan de oppfattet sin samtid og hvordan de som medlemmer av universitetene prøvde å forene spiritisme og religion og hvorfor. Deretter i kap 3.5 skal vi se på Jakob Jenssen Anderssen, fra ung mann til han endte opp i Evenes. Til slutt i kap 3.6 skal vi se på hvordan kirken responderte og reagerte på spiritisme som ny åndsbevegelse i Norge og hvordan de gjorde tiltak for å begrense dets omfang i Norge.

I analysen vil hovedfokuset være Anderssen og hans liv som spiritist. Fra han var ung mann til han endte opp i Evenes og hans liv og virke som sogneprest. Første kapittel analysen vil være hans opprinnelse til interessen, hva som er de utløsende faktorene til at han utvikler denne interessen til videre å bli en praksis. I kap 4.2 skal jeg ta for meg en av Anderssens salmer for å se om hans salmeskriving bar noe preg av hans «mystikerinteresse». I kap 4.3 skal vi se på Anderssens samarbeid med kirken, og hvordan han rettferdiggjorde sin spiritismepraksis for seg selv og kirken, dette for å prøve å få en forståelse av hvorfor han fremdeles fikk «lov» til å være prest, da det later til at kirkens hovedsete var klar over hans spiritismepraksis. Videre i kap 4.4 skal vi ta for oss en av hans største inspirasjonskilder, Henry Drummond og hans verk, *Natural Law in the Spiritual World* fra 1883, og hvordan han kanskje selv relaterte til Drummond og hans virke. For til slutt i siste analysekapittel sammenligne Anderssen med Oscar Jæger og Richard Eriksen, for å prøve å se hvordan Anderssens spiritisme, sammen med Jægers og Eriksens syn på spiritisme kunne fungere som en brobyggende faktor mellom religion og vitenskap.

Kapittel 2: Metode

2.1. Metode

Min ambisjon med denne avhandlingen er å undersøke det forhold at en prest i den norske kirken i tiden rundt forrige århundreskiftet står frem, relativt åpent også som spiritist. Hvordan var det mulig, og hva slags forståelse hadde presten og andre i hans samtid av det å knytte seg til en slik form for åndelighet/religiositet? Det materialet som finnes om Anderssen i dag er hovedsakelig fokusert på han som prest, stortingsmann, politiker og skolemann, og lite om han som praktiserende spiritist. På grunnlag av dette er avhandlingen basert på dels offentliggjort materiale om han både fra hans samtid og fra ettertiden, og dels på upublisert materiale hentet fra lokale arkiv og fra hans etterkommere.

Avhandlingen er skrevet ut i fra et religionsvitenskapelig perspektiv, men siden jeg i stor grad har benyttet meg av skrevne kilder har jeg tatt i bruk metoder som er sentrale innenfor historie- og dokumentasjonsvitenskap. Metodene jeg har benyttet meg av er tolkningsanalyse, dokumentanalyse, sammenligning (komparativ metode) og hermeneutisk nærlesning av kilder. Det som har vært metodisk viktig gjennom hele skriveprosessen har vært å forsøke å forstå Jakob Jenssen Anderssen i lys av hans *samtids* forståelse av teologi og spiritisme. Med hans samtid menes den tidsperioden han satt som er definert av hans virke som prest i Evenes (ca.1880- ca.1920). Ifølge Kjeldstadli må man ta i bruk motivforklaringer for å prøve å *forstå* hensikt, mening eller motiv. Motivforklaringer går hånd i hånd med en hermeneutisk tilnærming til materialet og er en metode som tas i bruk for å forstå hva som lå bak en handling (Kjeldstadli 1999: 250-251). Motivet Anderssen hadde for å utøve spiritisme behøver ikke å være rasjonelt i mine øyne, men meningen her er å prøve å forstå hvorfor han gjorde det han gjorde, sett i lys av hans samtids forståelse av teologi og spiritisme.

De utfordringer jeg har stått ovenfor i forbindelse med denne avhandlingen har i hovedsak vært materialmengden, dets relevans, kvalitet og tilgjengelighet. Mengden av material og litteratur skrevet om Anderssen som spiritist er forholdsvis lite, og kanskje endog noe «dysset ned» på grunn av temaets kontroversielle karakter. Materiale brukt i denne avhandlingen preges av stort sett å være annenhåndskilder, forfattet av familie, venner og kolleger. Jeg har derimot vært så heldig å komme i kontakt med Anderssens barnebarn, Sverre Gustav Anderssen som har samlet mye materiale om Anderssen etter sin far, Sverre Gustav Sr. Dette materiale jeg fikk bevilget fra Sverre Gustav har bidratt til å gi et mer nyansert bilde av Anderssen som privatperson. Under gjennomgangen og bearbeidingen av materialet var deler av stoffet av så dårlig kvalitet at det knapt var lesbart og med relativt liten relevans for min oppgave (for eksempel barnesanger, nekrologer,

bryllupssanger og eventyr). Disse materialene hadde vært svært interessant å gå i gjennom for å se hvordan slike arbeider kastet lys over Anderssens virke som prest, men av hensyn til oppgavens lengde og problemstilling, har jeg vært nødt til å sile ut det jeg har betraktet som lite relevant materiale. Her kan det sikkert stilles kritiske spørsmål til de valg jeg har gjort i forbindelse med mitt litteraturutvalg, men av hensyn til oppgavens lengde og problemstilling har jeg vært nødt til å foreta en seleksjon av materiale av det jeg har oppfattet som relevant.

Blant det materiale jeg har fått hos Svenn Gustav har jeg særlig hatt nytte av et brev Anderssen skrev til Det Teologiske Fakultet, datert 12 November 1875, et privat notat om en drøm, datert 18 Januar 1909 og sist, Familiedata 4 *Ved 50-års jubileet som student*, datert 27 Mars 1920. Grunnen til at jeg har tatt i bruk disse tre kildene er for å gi et mer nyansert bilde av Anderssen enn hva som er gjort i publiserte artikler om ham. Brevet til Det Teologiske Fakultet er med for å skape en tidslinje og sette en startstrek for Anderssens spiritismeinteresse og hva som var utslagsgivende faktor til hvorfor han ble interessert i spiritisme. Et privat notat om en drøm er brukt bl.a. for å vise hvilke andre måter Anderssen kan ha fått kontakt med sine avdøde barn og kone på. Familiedata 4 *Ved 50-årsjubileet som student*, er med bl.a. for å få rett dato og «kallenavn» på de barna hans som døde, Margrethe og Jak. Bruk av gamle, private kilder medfører noen utfordringer siden de ikke er åpen for alle og tilgjengelig for etterprøving. En annen faktor er at de kildene jeg har mottatt ikke er skrevet av Anderssens hånd selv, men skrevet av og over på skrivemaskin av Svenn Gustavs far, Svenn Gustav Sr. Dette medfører at under avskrivningen kan ting ha blitt fjernet, lagt til eller endret ordlyden fra originalkildene. På bakgrunn av dette må kildekritikk som metode tas i bruk. Det private notatet om Anderssens drøm er for eksempel av noe seksuell karakter i sin ordlyd. Hvis Svenn Gustavs far ikke ønsket å bruke samme ord som sin far hadde han hatt mulighet til å legge til, fjerne eller endre ordlyden i originalteksten slik at han ble vist i et ønsket lys. Det at ordlyden åpenbart er blitt bevart, anser jeg som et uttrykk for at sønnen har valgt å la teksten stå slik faren selv skrev den. Tekstens kontroversielle karakter øker dermed kildeverdien ved notatet – og øker sannsynligheten for at også andre notater sønnen har hatt fra sin far, er gjengitt på en troverdig måte.

Tilgjengelighet av materiale har også vært en prøvelse da jeg har villet undersøke Anderssens syn og tanker på kristendom sammen med spiritisme og hvordan han rettferdiggjorde denne sammenslåingen i praksis. Boken, «Kosmogonia» (Verdens tilblivelse) som Anderssen angivelig skrev under seansen der han fikk kontakt med tidligere prest i Evenes, Aron Pedersen Arctander (1699-1781) hadde selvsagt vært den beste kilden en kunne ønsket seg i mitt arbeid, men dessverre eksisterer ikke boken i dag da Anderssen så seg nødt til å brenne den like før sin død. Det som vi da har igjen etter Anderssen, bortsett fra det jeg har fått av kilder fra Svenn Gustav, er ca. 700 salmer som han skrev i løpet av sin periode som sogneprest i Evenes. Salmene er tilgjengelige

hos Evenes bygdeboknemnd og jeg har tatt i bruk én for å se om hans salmeskriving bærer preg av hans «mystikerinteresse».

Tolkningsanalyse og tekst/dokumentanalyse er verktøy historikere tar i bruk for å finne meningen med en tekst, og hva slags mening teksten kommer med. Tolkningsanalyse er en kvalitativ metode og «går gjerne sammen med en hermeneutisk tilnærming der en søker å tolke meninger» (Kjeldstadli 1999: 183). Tolkningsanalyse er i denne sammenheng tatt i bruk som metode for å få en forståelse av bl.a. de private notatene jeg har fått hos Svenn Gustav. Kjeldstadli deler teksttolkning inn i tre ledd (1999: 185). Første ledd er å få en klargjøring av den språklige meningen. Notatene er skrevet på eldre norsk og teksten må dermed først få en klargjøring av hva de betyr. Andre ledd er meningen, budskapet i teksten. Hva ville Anderssen fortelle? For til slutt i siste ledd, formulere budskapet i teksten med egne ord (Kjeldstadli 1999: 185). Det er mange forskjellige måter å lese en tekst på, og i denne sammenheng har jeg lest tekstene med sikte på å få svar på mine overordnede spørsmål og grunnleggende problemstilling. Dette har jeg også gjort når jeg har samlet inn materiale som jeg har antatt kunne svare på eller bidra til å svare på min problemstilling. Da jeg ikke har hatt «Kosmogonia» tilgjengelig for min analyse, har jeg i stedet lest og tolket tekster det er sannsynlig at Anderssen selv kan han lest og blitt inspirert av, og sammenholdt slike opplysninger med publiserte tekster om Anderssen. For eksempel tekstene i tidsskriftet *Vår kirke i Nord* (Årbok for Hålogaland), *Fimbul* (lokalhistorisk tidsskrift utgitt av Evenes bygdeboknemnd), samt tidsskrifter som *Norsk kirkeblad*, *Ofoten i Historien* og *Kirke og Kultur*.

Ifølge den tyske filosofen, Hans-Georg Gadamer (1900-2002) vil en leser aldri kunne lese en tekst fullstendig objektivt og en vil alltid være farget av egne «fordommer» og forståelse som vil være med på å tolke det eventuelle materialet en har foran seg. Fordommer er et positivt ladet begrep for Gadamer, for uten fordommer vil en forståelse av tidligere perioder og kulturer være umulige. For å lære noe nytt, uansett hva det er, må vi ha en viss forutforståelse av hva vi skal gjøre, slik at vi vet hva vi skal se etter. Fordommer er noe som vi tar for gitt, og som vi ikke legger merke til at vi har. Poenget til Gadamer er at vi må bli våre fordommer bevisst slik at vi kan utfordre de med ny kunnskap for å enten bekrefte eller avkrefte fordommen som irrasjonell. «Forståelseshorisont» er det Gadamer kaller vår samlede kunnskap, de skaper en enhet som er vår «forforståelse». Forståelseshorisonten til et menneske er alltid i endring, aldri statisk og vil alltid bære preg av ens egen samtid. Forståelseshorisonten til et menneske vil alltid være i endring så lenge kunnskapsnivået endrer seg. Gadamer's hermeneutiske sirkel er bygd opp av deler og helhet, og begynner med leserens fordommer. Leseren vil for eksempel lese en bok med sine fordommer, leseren leser videre i boken og vil forstå deler av den med sin fornyede og utvidede forståelseshorisont. Leseren vil da gå tilbake til sine fordommer for å eventuelt avkrefte eller

bekreftede sine fordommer som han hadde i starten mot boken. Leseren vil så gå tilbake til boken med sin utvidede forståelse for å forstå nye deler av boken. Den hermeneutiske sirkel er en uendelig relasjonell bevegelse mellom deler og helhet, som igjen er med på å belære og opplyse leseren. Forståelseshorisonten vil da til slutt smelte sammen med forfatterens forståelseshorisont slik at det skapes en forbindelse mellom forfatter og leser. Denne forbindelsen kaller Gadamer for forståelsessammensmelting og vil bidra til at leseren forstår hva forfatterens budskap er (Stokke: 2014: 339-347). Fortolkerens forståelse vil alltid bære preg av ens egen individuelle og historiske utgangspunkt. Forståelsen er alltid i bevegelse og så lenge en søker ny kunnskap vil en alltid utfordre egne fordommer. Dette er poenget med Gadamers hermeneutiske sirkel, vi må ta utgangspunkt i det vi har av fordommer, for så å gå til materialet for å få disse korrigert eller bekreftet slik at vi kan forbedre vår forståelse av saken, for igjen å gå tilbake til materialet med ny forståelse. I mitt tilfelle er dette en masteravhandling skrevet av en student som hverken er historiker eller religionshistoriker, og vil dermed være farget av mine egne, sannsynligvis mangelfulle erfaringer og synspunkter. Jeg begynte arbeidet med avhandlingen med mitt store spørsmål i grunn, hvordan en prest i den norske kirke også kunne praktisere spiritisme, hvordan han legitimerte denne praksisen for andre, seg selv og kirken? Etter å ha arbeidet med materialet, sitter jeg igjen med en utvidet kunnskap og et annet synspunkt på saken enn hva jeg begynte med.

Sammenligning (komparativ metode) som metode er tatt i bruk i siste del av analysen for å sammenligne Anderssens tanker om spiritisme med tilsvarende tanker hos professor og sosialøkonom, Oscar Jæger og filosof, forfatter og psykolog, Richard Eriksen. Ifølge Kjeldstadli kan komparasjon tjene to formål. Enten ved å prøve å bevise at en teori gjelder allment (induksjon), eller ved å gå fra det allmenne til det særegne for å finne enkelttilfellet (deduksjon) (Kjeldstadli 1999: 263-264). I denne sammenheng har jeg benyttet meg av sistnevnte, å sammenligne Anderssen med Jæger og Eriksen for å se om Anderssens tilfelle var noe særegent eller spesielt i forhold til andre spiritister i hans samtid, og på hvilken måte.

Kapittel 3: Historisk Kontekst

3.1. Spiritisme internasjonalt og i Norge

Spiritisme er en sosial og religiøs massebevegelse som oppstod i USA på midten av 1800-tallet. Den moderne spiritismens fødsel regnes til å være 31. Mars 1848 da søstrene Catherine og Margaretta Fox hørte bankelyder i hjemmet sitt i en landsby i New York, USA. Bankelydene kom fra en ånd, og søstrene begynte etterhvert å kommunisere med ånden ved hjelp av bankelyder. Ånden skulle vise seg å tilhøre en mann som var begravd i kjelleren under huset. Pressen fikk tak på historien og var med på å skape oppstandelse i resten av byen, noe som resulterte i at det var flere som var i stand til å kommunisere med bankeånder i hus over hele Amerika (Kalvig 2016: 25-26)

Fox-søstrene var ikke de første eller de eneste til å drive på med mediumskap. Amerikaneren, Andrew Jackson Davis (1826-1910), deltok på en mesmerisme-demonstrasjon¹ i Poughkeepsie, New York, som 17-åring. Demonstrasjonen fikk Davis til å gå inn i transe, en søvnliggende tilstand hvor han plutselig var i stand til å stille medisinske diagnoser, selv om han aldri hadde hatt noen erfaring med legeyrket tidligere. Han fikk kallenavnet, *The Poughkeepsie Seer*, og ble en svært ettertraktet helbreder. Noen år senere skulle Davis oppleve å bli transportert av en mektig kraft som forflyttet han hele åtte kilometer hvor han til slutt endte opp på et fjell. På fjellet møtte han to ånder, den ene var ånden til den greske filosofen, Galen (ca. 130-200), og den andre var ånden til Emmanuel Swedenborg (1688-1772). Davis opplevde å få en åndelig oppvåkning etter dette møtet, hvor han i ettertid holdt seanser hvor andre mennesker kunne komme i kontakt med ånder fra ånde verdenen. I løpet av Davis' levetid ga han ut 30 visjonære bøker og startet en form for spirituell søndagsskoleutdanning, *Lyceum*. Lyceum er i dag en internasjonal spiritualistisk bevegelse for utdanning av barn og unge. På grunnlag av dette regnes Davis som spiritualismens fremste filosof (Kalvig 2016: 29-30).

Spiritismen som bredte seg til Norge på 1880-tallet var basert på en blanding av tankegangen til Andrew Jackson Davis og Hippolyte Léon Dénizard Rivail (1804-1869) også kjent under pseudonymet, Allan Kardec. Davis representerer den amerikanske innflytelsen av spiritismens mens Kardec representerer den franske. Kardec var svært opptatt av en enhetlig, kristenpreget og tekstbasert retning av spiritisme. Han foretrakk begrepet spiritisme fremfor spiritualisme da *spiritualisme* ifølge hans oppfattelse var den rake motsetningen av materialisme. Spiritisme ble et

---

¹ Mesmerisme er en hypnose- og terapiform med tilhørende lære om universelle sammenhenger, som har sitt opphav etter mannen Franz Anton Mesmer.

mye mer konkret begrep over overbevisningen om at ånder kommuniserer med den synlige verdenen. Kardec publiserte fem bøker som skulle fungere som rettesnorer for spiritismens teori – hvordan lede seanser og for rett tolkning av svar. Den franske varianten av spiritisme tiltrakk flere menn enn kvinner, selv om de hadde som hovedfokus ikke å skille på kjønnene da sjelen selv var kjønnsløs (Kalvig 2016: 35-39). Den amerikanske retningen av spiritisme var også fokusert på kvinners og individets rettigheter, likestilling/likeverd, kritikk av autoriteter og motstand mot religiøs undertrykking. Den amerikanske varianten skilte seg mer fra den franske da den var mer reservert mot kirken og stilte spørsmålstegn med kirkens autoritet (Kalvig 2016: 35). Spiritismen som bredte seg til Norge, var en blanding av fransk og amerikansk innflytelse, og det er slik vi ser hvordan spiritismen utspiller seg i Norge i praksis bl.a. ved hjelp av Richard Eriksen og Oskar Jæger, og sist innenfor kirken ved hjelp av Jakob Jenssen Anderssen, noe som vi kommer tilbake til i kap. 4.

Ifølge religionshistoriker, Anne Kalvig er spiritisme i Norge i dag som følger:

Spiritisme er dødekontakt, altså formidling av budskap fra mennesker som ikke er her lenger, ut fra forståelsen av at deres sjeler eller ånder fremdeles finnes, på steder eller i dimensjoner der er mulig å oppnå kontakt med. Det kan også dreie seg om kontakt med andre åndelige, ikke-verdslige vesener, som engler, guider og «oppstegne mestere» (Kalvig 2016: 10-11).

Men den formen for spiritisme som ankom Norge på slutten av 1800-tallet er ikke helt lik dagens, derfor er idéhistoriker, Tonje Maria Mehrens definisjon i artikkelen, «Engler – mer enn en rapport fra jenterommet? Kvinner og spiritisme i Norge» fra 2011, litt mer treffende: «Selve grunntanken i spiritismen er troen på at de levende kan kommunisere med de døde gjennom et medium» (Mehren 2011: 116). Det sentrale i spiritismen er kommunikasjon med de døde og i Norge utspilte spiritismen seg som *seanser* i praksis. Spiritistiske seanser gikk ut på at noen mennesker samlet seg rundt et medium – et menneske som fungerte som bindeledd mellom den åndelige og materielle verdenen, hvor de prøvde å oppnå kontakt med de døde. Spiritisme i Norge var et forsøk på å kombinere religion og vitenskap hvor det ikke dreide seg om tro, men etterprøvbar empiri. Seansene var i tillegg til å prøve å kontakte ånder, forsøk på å prøve å bevise og dokumentere at ånder fantes og at det var mulig å kommunisere med de (Kalvig 2016: 30, 44).

Spiritisme på 1880-90-tallet i Norge var en mannsdominert bevegelse, ikke uvanlig med tanke på at menn hadde flere fortinn enn hva kvinnene hadde i samfunnet. Mens menn gjerne var frontfigurene i form av medier, foredragsholdere og ledere innenfor forskjellige foreninger, var det kvinnene som dannet bakteppet av foreningene (Kalvig 2016: 41). Noen kvinner hadde roller som medier da mange var av den forståelse at kvinner var mer passive og tilbøyelige til å la seg kontrollere av ytre krefter. For kvinners del var dette også en mulighet til å bryte ut av de trange rammene de hadde i samfunnet. Dessverre endte det slik at mange kvinnelige spiritister endte sine

siste dager på galehus, da deres kommunikasjon med åndene ble tolket som sinnssykdom. Dette var også en enkel utvei for en lei ektemann som enkelt ville kvitte seg med sin kone, som både var økonomisk umyndig og underlagt hans vilje (Kalvig 2016: 34).

Vi kan skille mellom *spiritualisme* og *spiritisme*, hvor spiritualisme er den amerikanske innflytelsen mens spiritisme er den franske. I dagens Norge er spiritualisme representert ved forskjellige spiritistiske aktører og aktiviteter som er organisert ved Norsk Spiritualist Forening (NSF) med undergrupper, i tillegg til noen få andre frittstående spiritualistiske grupperinger som for eksempel Mediumskap i Drammen.² I tillegg finnes det også et nettverk av forskjellige spiritistiske grupperinger i Norge i tilknytning Allan Kardec, også kalt Gruppen for Spiritistiske studier Allan Kardec (GEEAK).³ Spiritisme kan på den annen side representere det mer løst organiserte feltet og er mindre tradisjonelt oppbygd enn hva grupperingene er innenfor spiritualisme. Det er gjerne flere frittstående aktører som gjerne kan ha eller være tilknyttet en organisasjon med møtevirksomhet og medlemskap. Det blir likevel ikke helt rett å sette et skapt skille mellom spiritisme på den ene siden og spiritualisme på den annen, da begrepsituasjonen hva gjelder kontakt med de døde og dens praksiser er noe uklar, og de praktiserende aktørene på feltet bruker begrepene på hver sine forskjellige måter (Kalvig 2016: 45-46). For ordens skyld vil denne avhandlingen bruke, *spiritisme* i sammenheng med mediumskap og kontakt med de døde.

Spiritistisk forening ble stiftet i 1887 og året etter skiftet de navn til, Det Norske Spirite Samfund. Dette var en forening som fokuserte på å undersøke forholdet mellom den usynlige, åndelige verdenen og den materielle, synlige verdenen hvor stort sett menn møttes for å diskutere og reflektere over modernitetens utfordringer. Spiritismen tiltrakk seg stort sett velutdannede menn tilhørende de øverste samfunnssjikt, videre mot slutten av 1800-tallet er det fremdeles stort sett menn som representerer de fremstående norske spiritister. Spiritismen får et nytt oppsving etter første verdenskrig etter å ha ligget i dvale en stund da dødshallene er store etter krigen og mange mennesker følte en trang til å kontakte sine kjære avdøde for å få en form for avslutning. På 1930-tallet dominerer *Køber-saken* der et kvinnelig medium, Ingeborg Køber sto anklaget for å ha forvoldt sin fars død i 1934. Rettssaken mot henne fikk stor oppmerksomhet og etter Køber-saken og fremover mot andre verdenskrig ser man tendenser til at spiritismen i Norge blir mer fragmentert og privatisert (Kalvig 2016: 39-42). Spiritisme i Norge utspiller seg som seanser i praksis, og menneskene som deltar og praktiserer har gjerne én av to formål med å delta. Enten personlige formål – å kontakte en avdød slektning, barn eller ektefelle. Eller med et vitenskapelig formål – å prøve å bygge en bro mellom det vitenskapelige og det religiøse for å prøve å lime sammen et

---

² <http://drammen.aandekommunikasjon.com/#home>. Mediumskap i Drammens hjemmeside. Lest 03 April 2018

³ <http://geeaknorge.com/>. GEEAK Norge hjemmeside. Lest 03 April 2018

påbegynt splittet samfunn i kulturkampen mellom religion og vitenskap, hvor spiritisme vil fungere som limet (Kalvig 2016: 42).

Ifølge Tonje Maria Mehren er den første norske boken utgitt i Norge om spiritisme, skrevet av psykologen Richard Eriksen i 1891. Eriksen skulle også vise seg å bli en av teosofiens fremste talsmenn. Teosofi er satt sammen av to ord - av det greske ordet *theos* som betyr *gud*, og av *sofia* som betyr *kunnskap*. Ordet blir gjerne tolket som *guddommelig visdom* eller *kunnskap om det guddommelige*. Teologi er også av gresk, hvor *theos* betyr *gud*, og *logos* betyr *ord, lære*. Teologi blir gjerne da tolket som *læren om Gud*. Med andre ord, teosofi og teologi er innvevd i hverandre, både eksplisitt og implisitt. Ifølge Karsten Hopland i artikkelen, «Teosofi og Teologisk kristendom – en strid mellom åndsfrender» i boken *Skjult visdom – universelt brorskap. Teosofi i Norge* fra 1998, har teosofien som hovedanliggende å rettlede og korrigere den kirkelige kristendom til en dypere forståelse. På slutten av det 19 århundre slår kristendoms-monopolet til kirken sprekker bl.a. på grunn av motgangen kirken møter fra samtidens positivister, som ikke bare avskriver kristendom, men også alt av religion som en gyldig erfaringsform (Hopland 1998: 156-157). Teosofi etablerer seg på rundt samme tidspunkt som mange andre nyreligiøse retninger og bevegelser i Norge, og tidspunktet er neppe tilfeldig. Kirken møter mye motgang fra datidens positivister, og for å respondere på denne kritikken ser de at de må utføre noen tiltak - en kirkelig konsolidering, en allianse mellom liberal-demokratiske lekmannsbevegelse og et presteskap som var preget av kristen vekkelser og omvendelse i en allianse mot et felles mål, en modernisert ortodoksi. Den felles fronten som nå var blitt bygget, slår igjen sprekker da et nytt klimaskifte i samfunnet presenterer seg – mystikken. Positivistenes tidligere tro på fremskritt og rasjonalitet avløses nå av en «kulturpessimistisk lengsel etter metafysisk virkelighet» (Hopland 1998: 158), kirken møter nå enda en ny motmakt og resultatet er et religiøst marked hvor flere religiøse aktører og organisasjoner skrider frem i lyset. Mystikken innleder en krise hvor resultatet er splittelser innad kirken mellom de liberale og de konservative, med liberale som ønsker å gå nye veier og trenge lenger inn i den dypeste kjernen av kristendommen ved hjelp av nytenkning, står i klar opposisjon til de konservative som ville beholde det gamle og nedarvede ved kristendommen. Den innbyrdes striden i kirken blir kalt for striden om den liberale teologi, og resulterer i bl.a. professorstriden (1903-06) og opprettelsen av Menighetsfakultetet som en alternativ skole for prester (1908) (Hopland 1998: 158-159).

Professor i systematisk teologi ved Universitetet i Oslo, Christian Ihlen (1868-1958), ga ut boken, *Teosofi og kristendom* i 1920, hvor han mente at kristendom og teosofi kunne stille en felles front mot positivistene da kristendom i hovedsak er religion og religionserfaring, ikke bare dogmatikk. På grunnlag av dette mente Ihlen at kristendom og teosofi kunne samarbeide mot likegyldigheten og materialismen som Ihlen mente var konsekvensene av positivistenes posisjon.

Ihlen var derimot ikke enig med alt teosofien rommet over og skrev at «teosofien kolliderer med det kristne gudsbegrep, den jødiske betoning av Guds radikale forskjellighet» (Hopland 1998: 163).

Ihlen var av den oppfatning at den historiske Jesus, slik han blir fremstilt i skriftene, både som fullt ut menneske og Gud, var ikke viktig eller relevant for teosofien (Hopland 1998: 160-163).

Karl Vold (1875-1948), professor i gammeltestamentlig teologi ved Menighetsfakultetet, ga ut boken om *Moderne religiøsitet og religionsdannelser* i 1918, hvor han også diskuterte teosofi og dens forhold til kristendommen. Vold var ansatt ved menighetsfakultetet og var naturligvis ikke like positivt innstilt til teosofi slik Ihlen var. Vold mente at hvis religion ble overlatt til seg selv og individet, ville det resultere i at mennesket ville dyrke sin egen religiøsitet i protest mot den historiske kristendoms åpenbarings- og eksklusivitetskrav (Hopland 1998: 164). Et annet punkt Vold nevner er den moderne religiøsitet, som teosofien springer ut av og som etter hans oppfatning mest av alt dreier seg om egenutvikling og selvbekreftelse. Teosofien blir etter hans mening til en ugudelig mystikk, hvor det er mennesket som dyrkes, ikke religionen. Vold erkjenner at det kan være en form for fellesskap mellom teosofi og teologimot materialismen, men det vil likevel ikke kunne finnes en form for religiøs enighet mellom partene (Hopland 1998: 164-166).

Teosofisk selskap var en av de viktigste alternative, spirituelle retninger som vokste frem i kjølvannet av spiritismen, men deres skjebne ble noe lik som spiritismen, fragmentert og delt. Spiritismen forsvinner likevel ikke i Norge, den deler seg. Den vitenskapelige og intellektuelle delen av bevegelsen, blir tatt opp av Norsk Parapsykologisk Selskap (stiftet 1917), mens de spiritistiske aktivitetene blir en del av den uorganiserte folkereligiøsiteten (Kalvig 2016: 43). Norsk Parapsykologisk Selskap i dag er en forening hvor akademikere såvel som andre mennesker kan melde seg inn i. Norsk Parapsykologisk Selskaps egen nettside presenterer seg som en forening som *ligger ved siden av* psykologiens tradisjonelle fagområde (para = ved siden av), og er en forening for alle som er interessert i det som kalles for paranormale fenomener, slik som tankeoverføring (telepati), klarsyn (clairvoyance), framsyn (prekognisjon), gjengangere (apparisjoner), ut-av-kroppen-opplevelser, reinkarnasjon og andre utenomsanselige fenomener som ikke kan forklares ut i fra vår nåværende kunnskap om menneskets bevissthet og sjeloliv.⁴

3.2. Brobyggere

Oscar Jæger (1863-1933) og Richard Eriksen (1869-1941) vil i denne avhandlingen representere et utenfor-perspektiv fra kirken mens de samtidig vil sammen med prost Anderssen representere eksempler på velutdannede og høytstående menn i de øvre sosiale samfunnssjikt. De vil gi oss et

---

⁴ <http://parapsykologi.no/nps.shtml>. Norsk Parapsykologisk Selskaps hjemmeside. Lest 21 Mars 2018

lite innblikk i og representere synet på spiritisme, religion og vitenskap blant menn som var en del av universitetsmiljøene på slutten av 1800- og starten på 1900-tallet i Norge. Brobyggere bygger en bro mellom to punkter for å forbinde dem, og i denne sammenhengen vil Jæger og Eriksen ha hver sin rolle som brobyggere mellom religion på den ene siden og vitenskap på den andre. Det ene brohodet vil være plassert i religionens verden hvor Eriksens anliggende er å *rense* religionen ved å fjerne gamle aspekter som ikke lenger behøver å være tilstede. Hans mål er bl.a. å modernisere religionen. Det samme anliggende finner man hos Jæger hvor hans kamp er mot ortodoksien og ønsket om å fjerne gamle dogmer som, ifølge hans selv ikke lenger er relevante. Det andre brohodet vil da være plassert i vitenskapens verden hvor de også prøver å kvitte seg med unødvendige aspekter, nemlig materialisme og likegyldighet. Både Jæger og Eriksen kan kalles for *moderne tradisjonister* – et motsetningsfylt begrep brukt med vilje for å belyse begge deres sider. De er menn av sin tid hvor de innehar typiske tradisjonelle trekk - det er som oftest kun menn som er høyt utdannet og det er kun menn med sin rasjonelle tankegang som kan belastes med denne type tenkning. På den annen side er de moderne ved at de prøver å forbinde to forskjellige tidsaldere med to forskjellige kulturer – religiøs og vitenskapelig, hvor de begge ser på både religion og vitenskap med et kritisk blikk for at det skal kunne bygges en bro mellom disse. Religionen må oppgi sitt foreldede og dogmatiske syn på seg selv og tilpasse seg en ny og mer troverdig virkelighetsforståelse ved hjelp av vitenskapen.

3.3. Oscar Jæger

En av brobyggerne mellom religion og vitenskap var professor, Oscar Jæger (1863-1933). Jæger var en profilert livssynsdebattant, professor i sosialøkonomi, politiker og spiritist. Jæger ble tidlig politisk aktiv og allerede som student søkte han medlemskap til den radikale kretsen, *Fram*, et forum for og av liberale studenter. Senere, med et syn som var myntet på retten til fri forskning, vendte Jæger seg mot et nyopprettet parti, *Frisinnede Venstre* som ble etablert i 1909. Innenfor partiet fikk Jæger en stilling som ideolog og søkte etter å danne en egen selvstendig politisk kurs. Partiet tapte oppslutning og medlemmer og ble sakte men sikkert integrert med Høyres voksende parti. Jæger giftet seg med Augusta Evensen 26 januar 1888, og det var først med hennes død i 1918, at han ble overbevist spiritist, ifølge han selv. Etter hennes død stiftet Jæger, *Norsk Forening for psykisk forskning*, hvor han bla, jobbet iherdig for å få vitenskapelige undersøkelser av spiritistiske fenomener på agendaen. Han var formann for foreningen fra 1918, til sin død i 1933.⁵

---

⁵ https://nbl.snl.no/Oskar_J%C3%A6ger. Norsk Biografisk Leksikon. Svein Carstens, *Oscar Jæger*. 13 Februar 2009. Lest 01 Oktober 2017.

Jægers interesse for spiritisme ble vekket ved ektefellens død, noe som ikke var spesielt unikt for deres samtid. Det synes å være et fellestrekk blant mange av datidens spiritister, at deres interesse blir vekket idet et familiemedlem eller en ektefelle dør – da ønsket om å ta kontakt med den avdøde oppstår (Kalvig 2016: 81). Den boken jeg skal ta for meg i denne sammenheng er skrevet i 1903 – 15 år før, ifølge han selv, offisielt ble spiritist. Man kan med rimelighet anta at han hadde spiritistiske interesser før kona døde da han både var svært kirke- og dogmekritisk og hadde allerede fra studietiden tydelige, venstrerettede politiske interesser, og at den utløsende faktoren for hans spiritismeinteresse var konas død. Boken er i hovedsak en kritikk mot den kristne ortodoksi og kan sees som en advarsel fra Jægers side hva som vil skje i religionens verden hvis vitenskapsforståelsen ikke lenger får virke inn på den religiøse verden. Han stiftet som sagt Norsk forening for psykisk forskning etter hennes død, og mye av hans arbeid etter var fokusert på å få vitenskapelige undersøkelser av spiritistiske fenomener på agendaen.⁶

Boken, *Ortodoksien som Kristendommens Fiende* fra 1903, blir brukt i denne sammenhengen som en forklaring på hvordan Jæger mente det kunne bygges en bro mellom religion og vitenskap og hvordan dette eventuelt kunne foregå. Jæger sier innledningsvis at han ser en tendens til endring av tankesett, både samfunnsmessig og religiøst. En endring i datidens ungdom som tidligere vendte seg mot det materialistiske og troen på at det ikke fantes noen personlig gud og udødelighet, endrer seg til et noe mer religiøst samfunn som fokuserer mer på et åndelig og personlig aspekt av religion - noe som ifølge han kunne minne om agnostisisme.

Man finder ikke længere hos de unge denne materialistiske Verdensanskuelse med denne selvsikre Benægtelse af alt hinsidigt og heller ikke denne religiøse Begeistring for Friheds- og Fremskridtsarbeidet; det er ialfald mit personlige Indtryk. Jeg tror, at man overhovedet hos Ungdommen vil lede forgjæves efter nogen egentlig dybere Begeistring, og at den eneste Sikkerhed angaaende de store religiøse Livsproblemer, som man nutildags, udenfor en liden Kreds af kristelige Troende, undertiden treffer paa, det er den rent negative, Agnosticisms eller Haabløshedens ignoramus et ignorabimus: vi ved intet derom og vil altid komme til at forblive i den samme Uvidenhed (Jæger 1903: 11-12).

Agnostisisme, et filosofisk standpunkt om at hvis noe er utilgjengelig for erfaringen, kan vi ikke vite om det er faktisk tilfellet at det finnes eller vite noe om det. Jæger sammenligner agnostisisme med uvitenhet, og sier at hvis dagens unge hadde blitt presentert for en muligens enklere eller mer tilgjengelig religiøs livsanskuelse ville ungdommen med stor sannsynlighet vist større interesse for kristendommen da det finnes allerede en religiøs interesse hos ungdommen, de må bare bli presentert med det og på rett vis.

---

⁶ https://nbl.sn1.no/Oskar_J%C3%A6ger. Norsk Biografisk Leksikon. Svein Carstens, *Oscar Jæger*. 13 Februar 2009. Lest 01 Oktober 2017.

Jeg mener nu, at dersom den religiøse Livsanskuelse der forkyndes Ungdommen i vor Tid, var tilfredsstillende for Tanke og Følelse, så vilde den af mange blevet grebet med begjærighed. Thi det er sikkert en taabelig Indbildning at tro at den inden visse Kredse for Tiden raadende Agnosticisme noensinde skulde kunne blive Ungdommens Religion (Jæger 1903: 13-14).

Ungdommen er nødvendigvis ikke likegyldig til religion eller agnostisk, men de er i søken etter svar, og finner nødvendigvis ikke svarene som de leter etter ved å kun henvende seg til ortodoks kristendom eller kun vitenskapene. Da det derimot går opp for de materialistiske unge at det vi har her på jorden av både kunnskap og materielle verdier blir borte når vi dør og forlater denne verdenen, går det opp for mange at hele vårt liv og tilværelse er totalt meningsløs. Men dette kunne jo ikke da være alt? Dette blir til et livsspørsmål - å prøve å komme til bunns i livets egentlige mening. Men når livets mening ikke lar seg forklare i den materialistiske verden eller ved å kun se på vitenskapen, må man da gå over til å se på den åndelige delen av livet.

Men i det Øieblik, man kommer til Forstaaelse heraf og lærer at indse, hvorledes det i Virkeligheden er aldeles utænkeligt og fornuftsstridigt, at vort Liv og hele dens Eksistens skulde være hensigts- og meningsløst, da bliver det et Livsspørmaal at komme til personlig Klarhed over, hvad der vel kan være Livets Mening. Og naar man så helt ud er kommet paa det rene med at Livets Mening ikke er at finde i den synlige, for Sanserne tilgjængelig Verden, begriber man, at den materialistiske Benægtelse af en usynlig, oversanselig Verden i Virkeligheden er en ligefrem filosofisk Taabelighed. Uden en usynlig Verden lader den synlige Verden sig overhovedet slet ikke forklare. Derfor har jo endog Materialismen ikke kunnet undvære sin Metafysik men har maattet forutsætte en usynlig Verden af oversanselige Atomer, Molekyler, Ætersvingninger og Naturkræfter, hvis Eksistens aldrig kan umiddelbart bevises gennem nogen sanselig Iagttagelse, men som alligevel er absolut nødvendige som Aarsager til de sanselige Fenomæner (Jæger 1903: 20-21).

Jæger konkluderer at han tar for gitt at en usynlig verden eksisterer, fordi det ikke er mulig å få alle svar om mennesket, hva mennesket gjør her på jorda og hva som skjer med mennesket når det dør osv. Det er ikke mulig å få alle svar ved å kun se på den *synlige delen* av verden, det med verden som menneskene kan sanse. Dermed må mennesket kunne vende seg mot den delen av verden som ikke eksisterer fysisk - den åndelige verden, den delen av verden som ikke mennesket kan sanse men så absolutt eksisterer. Jæger fastslår deretter med at alt som finnes her på jord, uavhengig om en er menneske eller dyr, må kunne ha sjel eller ånd, og livets fremste formål er å utvikle sjelen eller ånden. Livets mening må derfor ligge i sjelens fullkommengjørelse og sjelens liv etter den jordiske delen av oss dør. Når man ser en slik utvikling i tankegang, beveger mennesket seg bort fra vitenskapen og inn på troens territorium – og ser man på dette spørsmålet fra denne vinklingen vil det være naturlig at religion og tro vil kunne samarbeide med vitenskap for å kunne gi oss mennesker svar. For det er jo sannheten vi vil ha til svar, og det er jo i grunn formålet til både tro og vitenskap (Jæger 1903: 7-23). Mennesket er et nysgjerrig vesen. Vi ønsker å få svar, og et av spørsmålene som vi ikke har kunnet få svar på, er bl.a. hva mennesket gjør her på jorda og hva som skjer med oss når vi dør. Dette er neppe noe som mennesket vil få svar på, men det er en trøst i å

vite eller å få en form for visshet om at det er noe annet som venter mennesket idet den jordlige kroppen vår dør og at det er en plass som venter på sjelen vår. Det er slik Jæger forklarer den synlige verden versus den usynlige verden. Vi kan ikke få alle svar ved å kun støtte oss til vitenskapen, og vi kan heller ikke få alle svar ved å kun støtte oss til religion. Vi er nødt til å fusjonere disse to for å kunne få mest mulig ut av begge da de fungerer best sammen.

Formålet med boken er å bl.a. ta et oppgjør med den kirkelige ortodoksien, da han er overbevist om at det er ortodoksien i seg selv som gjør at så mange vender seg bort fra kristendommen som religion. Ortodoksi er gjerne rettroenhet i form av en hovedsakelig religiøs praksis som anses for å være i tråd med feltets opprinnelige lære. Så når Jæger ønsker å ta et oppgjør med den kirkelige ortodoksien tar han for seg to hovedpunkter som han går i dybden på, *bekjennelseslæren og treenighetslæren* i Bibelen da de er ifølge han med på å vanskeliggjøre kristendommen for ungdommen.

Bekjennelseslæren i seg selv kan være så mangt. Det henviser både til Luthers lille katekisme, Confessio Augustana og syndsbejennelsen. Derfor er det viktig å få rede på hva Jæger legger i dette begrepet, bejennelseslæren. Det virker som at det er både Confessio Augustana (CA) og oversettelsen av helvete/dødsriket i Det nye testamentet som opptar Jæger når han ønsker å gå i dybden på dette. I begynnelsen av kap 2, *Den Ortodokse Helvedeslære* starter Jæger med å kritisere artikkel, XVII i Confessio Augustana av 1530. Artikkelen handler om Kristi gjenkomst til dom. Den lyder som følger:

Like ens lærer de at Kristus ved verdens ende skal vise seg for å dømme, og at han skal vekke opp alle døde. De fromme og utvalgte skal han gi evig liv og evige gleder, men de ugudelige mennesker og djevlene skal han fordømmes til å pines uten ende. De fordømmer gjendøperne, som mener at det skal være en ende på de fordømte menneskers og djevlers straffer. De fordømmer også andre som nå sprer jødiske meninger om at før de døde står opp, skal de fromme tilegne seg herredømmet over verden, etter at alle de ugudelige alle steder er slått ned.⁷

Jæger skriver i begynnelsen av kap. 2 at selve artikkelen og den kristne dogmatikken er noe som minner sterkt om skremselspropaganda fordi den regelrett *truer* den enkelte til å forkaste fornuften og underkaste seg kirkens autoritet da den ytterste konsekvens er å fordømmes og pines uten ende.

Af de i den lutherske Kirkes Bekjendelsesskrifter indeholdte ubibelske og ukristelige Dogmer er ubetinget den kirkelige Helvedeslære det værste, fordi det alene er tilstrækkeligt til at gjøre den hele kristendom fulstændig uantagelig for enhver; der ikke besidder Evnen til at døde sin Fornuft og i blind Lydighed at underkaste sig Kirkens Autoritet (Jæger 1903: 28).

---

⁷https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-troen/kristen-tro/augsburgske_bekjennelse.pdf. Den Norske Kirke. Confessio Augustana av 1530. Lest 14 Oktober 2017

Av all bekjennelselære er den kristne kirkelige helveteslære den aller verste og han bruker CA som eksempel:

Det forkyndes, at Gud den Almægtige skapte Verden og Menneskene i den Hensigt, at de alle skulde blive salige og komme til Sandheds Erkjendelse. Men en av Guds egne Skabninger, Djævelen bringer straks den almægtige Guds Verdensplan til at strande, idet det lykkes ham at styrte de til evig Salighed bestemte Mennesker i det evige Helvede, hvor de, som den augsburgske Konfessionsiger, skal «pines uden Ende». [...] Jeg har allerede saa indtrængende og levende, som jeg formaar, søgt at klargjøre, hvor fuldstændig hensigts- og meningsløs den hele Tilværelse bliver, seet fra en ren Materialistisk Livsanskuelses Standpunkt. Men hvad bliver den naar den betragtes ud fra den ortodokse Lutherske Helvedeslære? Den bliver noget langt mere og værre enn blot meningsløs, den bliver en ligefrem opprørende Uhyrlighed (Jæger 1903: 28-29).

Det blir forkynt at Gud skapte verden og menneskene i den hensikt at menneskene skulle bli salige og tro på Gud. Men da vil jo også djevelen være skapt av Gud, og det vil i grunn ødelegge hele hans opprinnelige plan med at alle mennesker skulle bli salige og tro, fordi djevelen selv har jo lykkes i å vende noen mennesker bort fra den rette vei og til å heller tro på han. For som sagt, det står skrevet i CA at mennesker som ikke tror, skal fordømmes til å pines uten ende. Da blir Jægers hovedpoeng her, gitt at man ser det fra et rent materialistisk synspunkt, at den ortodokse kirkes helveteslære virker mot sin hensikt, at den muligens fungerer som skremselspropaganda i stedet for en oppmuntring til den rette og sanne veien å gå, at hele menneskets tilværelse blir meningsløs og ikke lenger har noen hensikt hvis mennesket skal gå ut i fra den ortodokse lutherske helveteslære (Jæger 1903: 28-29).

Ifølge Jæger er helveteslæren det absolutte verste dogmet som er med i bekjennelselæren i den kristne ortodoksi og begrunner denne påstanden med en oversettelsesfeil, noe som han påstår at de ortodokse biskopene visste, men ikke var villig til å endre på. Jæger forklarer: Noen bergenske prester hadde sendt en forespørsel om å innsette den korrekte oversettelse om at Jesus egentlig fôr ned til dødsriket, ikke helvete som det stod i Bibelen, til daværende biskop Heuch (1889-1904) . Prestene får da til svar fra biskopen at det hørtes noe rart ut å skulle plutselig endre det som stod skrevet nå, i tillegg til at dette mystiske «dødsriket» som prestene prater om, gir en følelse om noe slik som et «hår i smør». Biskop Heuch ble støttet av alle professorene ved det teologiske fakultet. Og som Jæger mente var det aller største sviket her, at det var snakk om vitenskapsmenn, hvis aller største ønske og steben burde være etter sannheten, men de ville heller la seg forlede til å holde på den falske oversettelsen og holde ved like den falske tro om helvete (Jæger 1903: 29-31). Den falske oversettelsen som blir tatt opp ligger opprinnelig i den feilaktige oversettelsen av det greske ordet, *æonisk* - som i det nye testamentet brukes om helvetesstraffene, men som på norsk oversettes til ordet *evig* som da ble oversatt til en forståelse om straff i helvete til evig tid. Men det er ifølge Jæger en feilaktig oversettelse da *æonisk* ble *evig* på norsk, var det snakk om «evig» som et rent

metafysisk begrep, som egentlig ikke hadde noe med tidsbegrepet «evig» å gjøre (Jæger 1903: 30-34).

Det skede for det første derved, at man feilagtig oppfattede det græske Ord æonisk, der i det nye Testamente hyppig anvendes om Helvedesstraffene, og som paa Norsk oversættes med «evig», som om det betød «endeløs» med hensyn til Tid. Det betyder imidlertid «evig» i Modsætning til «timelig», «hinsides» imotsætning til «jordisk» og er et rent metafysisk Begreb, der intet har med Forestillingen om en endeløs Tid at gjøre (Jæger 1903: 33-34).

Til slutt siterer Jæger det nye testamentet hvor han setter den siste spikeren i kista for begrepet, helvete i Bibelen, og skriver: «at der i Evigheden ikke mere skal være nogen Tid» (Jæger 1903: 34). Med andre ord er det irrelevant hvordan man vrir og vender på dette, det vil ikke lenger være relevant eller ha betydning for mennesket idet det dør og forlater denne jorden. Det er egentlig bare snakk om hvordan og hvor mennesket tror det ender opp etter døden, mens det fremdeles lever.

Treenighetslæren i den kristne ortodoksi handler om at Gud, Jesus og Den hellige ånd er ett. De er tre personer, men samtidig ett i vesen. Dette ble stadfestet ved kirkemøtet i Nikea i 325 e.kr, det var oppe til diskusjon da, og har vært oppe til diskusjon flere ganger etter. Jæger skriver om treenigheten: «Det er nu let at indse, at var dette sandt, vilde absolut ingen kunne blive salig; thi at tænke saaledes, som denne Bekjendelse forlanger, er overhovedet en Umulighed, da det i sig selv er ganske og aldeles utænkeligt, at tre kan være én, og én være tre» (Jæger 1903: 55). Svart på hvitt, det er umulig at tre kunne være ett, og motsatt. Det er fysisk umulig, og derfor kan ikke Jæger se for seg at det kan være noen form for sannhet i dette. På den annen side hevder protestantiske teologer at dette er sannhet, at det finnes bevis for treenighetslæren og begrunner dette med bl.a. innstiftelsesordene til dåpen i Matteus 28: 19; «Døper deg i Faderens og Sønnens og den Hellige Ånds navn» (Jæger 1903: 65-66). Jæger forteller videre at den eneste måten denne usannheten kan ha fått innpass i Bibelen er ved en feil, da han er overbevist at da Luther oversatte Bibelen, utelot han denne passasjen om treenighetslæren da han ikke ville føre læren videre. Etter Luthers død er passasjen *smuglet* inn igjen av unitariske bevegelser på falsk grunnlag og har regelrett ført hele menigheten bak lyset (Jæger 1903: 55-61).

Etter å ha kritisert treenighetslæren følger Jæger kritikken opp videre ved at siden den nå står i Bibelen, spør han seg; er det ikke egentlig gudsbespottelse når man sidestiller to underguder med den ene store Gud? Den hellige ånd er ut i fra Jægers undersøkelser ikke en *person*, den har ikke noen personifiserende egenskaper i Bibelen, den er heller en kraft og en gave og treenighetslæren er egentlig et kompromiss mellom den kristelige lære om én Gud og gresk filosofisk polyteisme. Det fulgte noen vanskeligheter i ettertid etter at dette ble vedtatt, det var ikke alle som var villige til å tro på dette – så for at dette skulle få innpass ble det besluttet at dette var den rette kristelige tro og den som ikke ville tro og bevare læren og treenigheten, kunne heller ikke

bli salig og ville bli evig forlapt. I tillegg til denne *trusselen*, føydes det deretter til at den som ikke trodde på dette, ville møte kirkens og statens aller strengeste straff for kjetteri (Jæger 1903: 75-77).

I siste kapittel poengterer Jæger formålet med boka. Han har villet ønske å bekjempe det materialistiske og agnostiske synet på verden i sin samtid, og for å få dette til er han nødt til å ta et oppgjør med kristendommens dogmatikk som virker mer som skremselspropaganda enn noe annet. For at ungdommen skal tiltrekkes religion og kristendom føler Jæger at nå er det svært viktig at disse tingene blir tatt opp og gjort noe med. Ifølge Jæger, ligger de største feilene og usannhetene i den kristne dogmatikken i bekjennelseslæren og i treenighetslæren. Bekjennelseslæren konkluderer at mennesket ender automatisk i helvete etter døden, uavhengig om du tror eller ikke, oversettelsen mellom helvete og dødsriket, Luthers *Confessio Augustana* og den overhengende trusselen; omvendt deg eller pines for alltid i helvete er regelrett skremselspropaganda og er faktisk, ifølge Jæger feil. Den andre graverende feilen som opptar Jæger er som sagt, treenighetslæren. Hvis man ser det fra et rent vitenskapelig ståsted, vil dette ifølge Jæger være absurd. Det henger ikke på greip at tre kan være ett, og en kan være tre. I tillegg prøver han å gjøre et ytterligere poeng av at det som allerede er skrevet i Bibelen om treenigheten kan lett minne om avgudsdyrkelse. Så for å få bukt med disse absurditetene og usannhetene de ortodokse prestene holder fast ved det nye testamentet er eneste løsning, ifølge Jæger, en ny eller en videreføring av den religiøse reformasjon som vi så ved Martin Luthers tid. For kun slik er det mulig å se en endring i ungdommens syn på kristendommen. Jæger konkluderer at vi alle må huske at det nye testamentet ikke er diktert ord for ord av Gud, og når dette ikke er tilfellet inneholder det nye testamentet altfor mange unøyaktigheter og i verste fall graverende feil mellom de forskjellige forfatterne. For å unngå at disse feilene blir sittende igjen hos den enkelte og samfunnet er man nødt til å åpne for nytolkning av det nye testamentet og la fri forskning få plass slik at man kan få større innsikt i hva som er den rette tro, ved hjelp av naturvitenskapene (Jæger 1903: 128-136).

3.4. Richard Eriksen

Richard Eriksen (1869-1941), en annen brobygger mellom religion og vitenskap. Eriksen var både filosofisk og psykologisk forfatter og var svært aktiv innenfor spiritistiske bevegelser allerede fra studietiden av. *Det Norske Spirite Samfund*, Norges første spiritistiske forening var en av organisasjonene som var plassert hans hjerte nærmest. Eriksens interesse for det spirituelle våknet til da han kom over de litterære verkene til den tyske filosofen og forfatteren om det okkulte og mystiske, Carl du Prel (1839-1899), og også da han fikk vite at en av hans nærmeste venner var et transemedium. Eriksen har skrevet mange artikler, foredrag og bøker om spiritisme og allerede i 1891 skrev han sin første bok om temaet, *Det Oversanselige*. Spiritismen åpnet mange dører for

videre arbeid med spiritisme og psykologi sammen, noe som hans påfølgende bøker vitner om, *Spiritismen, dens rette betydning og værd* og *Sjælens gaade*.

Eriksen ble regnet som en kjempe innenfor den teosofiske bevegelsen i Norge og var både aktivt medlem og formann i Norsk Teosofisk Samfunn fra 1893. På noenlunde samme tid grunnla han det første norske teosofiske tidsskriftet, *Balder*, og hadde rollene som både utgiver, redaktør og skribent i de fire årene bladet eksisterte og publiserte (1897-1901).⁸

Eriksen hadde mange like synspunkter med Jæger både når det gjaldt religion, kristen ortodoksi og spiritisme, men så var Eriksen psykolog av yrke og utviklet seg videre mot den psykiske sfæren av spiritisme. I denne sammenhengen skal jeg fokusere på Eriksens verk, *Spiritismen, dens rette betydning og værd* av 1893. Det er en forholdsvis liten bok på 48 sider, men det er ved hjelp av denne boken vi skal kunne få et innblikk i hva Eriksen mente om spiritisme og hva hans syn var på forholdet mellom religion og vitenskap, med særlig fokus på kristendom.

Eriksen begynner med at han tendenser til endring i både samfunn og i tankesett til menneskene – en sakte men sikker endring hvor ting blir mer industrialisert og menneskene blir mer materialistiske. Eriksen skriver det ikke direkte, men dette var et resultat av den industrielle revolusjonen som kom til Norge på 1850-tallet og som sakte men sikkert industrialiserte hele Norge til starten av 1900-tallet.⁹ Denne endringen i samfunnet førte til en materialisering som resulterte i en endring i tankesettet til menneskene, ifølge Eriksen. Men endringen var ikke som man skulle tro. Han mente at dette ikke førte til en irreligiøsitet blant menneskene, religion var så absolutt tilstede, men det var derimot en begynnende misnøye om og rundt datidens gamle religionsformer. Som han skriver videre, i takt med Jæger, er at menneskene befant seg ikke i bare én samfunnsendring, den industrielle revolusjonen, men også en endring innenfor det religiøse liv. En religiøs fase lå nå bak menneskene, og de var nå på let etter den nye. Det er derimot viktig for Eriksen å presisere at den gamle kristendom ikke må forveksles med *Kristi virkelige lære*, som han mener ikke er i strid med vitenskapens nye forståelse av virkeligheten. Religionen måtte gjenfinne sin evne til å ta inn over seg tidens åndelige og kulturelle strømninger (Eriksen 1893: 1-4).

Vi lever nemlig, som det saa ofte er bleven fremhævet, i en overgangstid ogsaa paa det religiøse omraade. En stor religiøs udviklingsfase ligger bag os, og menneskene famler efter det nye, der skal erstattes de gamle dogmer, som man har vokset fra, og som ialfald den intelligente fortrop i vor civilisation ikke længer kan tro paa (Eriksen 1893: 4).

---

⁸ https://nbl.snl.no/Richard_Eriksen. Norsk Biografisk Leksikon. Norsk Biografisk Leksikon. Tonje Mehren, *Richard Eriksen*, 13 Februar 2009. Lest 06 Desember 2017.

⁹ https://snl.no/den_industrielle_revolusjon Store Norske Leksikon. Edvard Bull og Knut Are Tvedt. *Den industrielle revolusjon*, 23 August 2017. Lest 06 Desember 2017.

Hva legger Eriksen i begrepet, *Kristi virkelige lære*? Han eksemplifiserer dette ved hjelp av reformasjonen på Luthers tid og hvordan han mente overgangen fra katolisisme til protestantisme viste hvordan vi beveget oss fra tradisjonisme til modernisme, og er derfor veldig viktig i hans argumentasjon. Eriksen mente at den gamle ortodokse kristendoms idé nådde sin høyeste topp da katolisismen som pavedømme var konsekvente om prinsippet om den ytre guddommelige autoritet i form av at paven var den ufeilbare autoritet som delvis fritt kunne bestemme hva som skulle og ikke skulle være kirkens dogmer. Denne autoriteten som paven hadde, skapte en enhet og fasthet i troen til katolikkene. Men når protestantismen bryter med pavemakten, blir den autoriteten som paven en gang hadde nå ene og alene presentert av skriften som anerkjente til slutt den autonome, fornuftens autoritet. Dette var noe nytt og fantastisk ifølge Eriksen som resulterte i at den enkelte ved hjelp av sin fornuft kunne gjøre seg opp en forståelse av Bibelen, noe som igjen ga rom for en mengde nye kirkesamfunn som formulerte troen på sine egne premisser (Eriksen 1893: 4-6).

Man begynte at undersøge orthodoxiens dogmer og fant dem ufornuftige. Der reiste sig en negativ kritik, som stykke for stykke rev ned den gamle tro, hvorpaa vore fædre havde levet (Eriksen 1893: 6).

Denne nye måten å forstå Bibelen på resulterte i en fremvoksende kritikk av protestantismen hvor flere intellektuelle begynte å stille spørsmål og rette negativ kritikk mot flere av kristendommens dogmer. Slik ble vitenskap og fornuft ført inn i en religiøs negasjon som etterhvert åpnet folks øyne for at den lære og tro som kom fra kirken ikke lenger var i stand til å skilne mellom *religionsformen* og religionen selv. Det ble da trukket en slutning at med dogmenes nedgang ville også religionens nedgang være nær. Med denne *moderne* erkjennelsen, tenkte mange mennesker at de spørsmål som troen og religionen kunne svare på tidligere, var nå vitenskapen i stand til å kunne svare på - vitenskapens resultater ble dermed utgangspunktet for en ny form for livsanskuelse. Eneste problemet var imidlertid at naturvitenskapene befattet seg med med det materielle og det fysiske, det man kan ta og føle på, hvor spørsmål som gjaldt tanker, moral og etikk ble forklart med blinde stoffers og krefters virksomhet (Eriksen 1893: 6-8).

Man søgte at føre alt aandeligt liv tilbage til den mekaniske vekselvirkning mellem atomerne. Materien var det eneste evige i verden. Der fandtest intet aandelig princip, ingen Gud udenfor den. Udødeligheden var en umulighed; thi med hjernens opløsning forsvandt grundlaget for det bevidste sjæleliv (Eriksen 1893: 8).

Vitenskapelig erkjennelse er for Eriksen en fantastisk nyvinning, men kommer også med kritikk rettet mot naturvitenskapen for sitt materialistiske fokus. Ved å kun se på naturvitenskapene er ikke mennesket i stand til å få svar på de spørsmål som gjelder det åndelige liv som igjen kan bli skjebnesvangert for det praktiske liv. Eriksen forbinder dette med fare og søker så for å bote på

dette, å bygge en bro mellom vitenskap og religion. Han ønsker å forbinde disse på en ny måte hvor begge partene forkaster sin absolutte dogmatikk, den fastlagte systemtenkningen som fungerer som en sperre for samarbeid. Kristendommen må forkaste sin dogmatikk om at det er kristendommen som kun er den ene sanne veien, og vitenskapen må gjøre det samme – forkaste at det som ikke er håndfaste empiriske fakta, ikke nødvendigvis er sant. Det må kunne finnes en gylden middelvei. Brobygging mellom vitenskap og religion er dermed avgjørende for Eriksens livssynsprosjekt (Eriksen 1893: 9).

Inderst inde i alle mennesker bor der nemlig en trang til noget høiere og ædlere. Man kan drukne denne trang i sanselighed og materialisme for en tid; den vil dog sent eller tidlig gjøre sig gjældende, man vil alligevel til slutt finde, at sanselighed aldrig kan skjænke lykken (Eriksen 1893: 11).

Eriksen tar opp temaet moral i forbindelse med menneskets sjel. Det er nesten innlysende for Eriksen at moral ikke kan begrunnes uten at man samtidig kommer inn på spørsmålet om menneskets plass og tilværelse her på jorda, og om man vil kunne klare å svare på spørsmålet: «Har mennesket en udødelig sjæl, som beholder resultaterne af vore moralske anstrengelser og kan anvende disse resultater for sine videre udvikling efter døden?» (Eriksen 1893: 15). For å kunne vite hva moral er, må man først kunne svare på om hvorvidt mennesket har en sjel, og hva mennesket egentlig gjør her på jorda, mener Eriksen. For å kunne svare på dette må man spørre seg om menneskets tilblivelseshistorie, hvis det er tilfelle at vi mennesker kun er klumper av celler uten noen videre plan, så er spørsmålet om moral forgjeves. Men hvis det ikke er tilfellet, at vi mennesker har noe meningsfullt å gjøre på denne jorda enn å kun sørge for vårt eget ve og vel, er det veldig viktig og nyttig å stille spørsmålet, og det er her Eriksens interesse for spiritisme spiller inn. Dette er særdeles viktig, især når ikke bare troen på dogmene brister, men også ideen om et liv i det hinsidige etter døden begynner å smuldre hen. «Et bevis for, at sjælen overlever legemet, vilde styrke de moralske motiver og reise den kraftigste reaktion mod den materialisme, pessimisme og skepticisme, som magtstjæler vort samfund» (Eriksen 1893: 16). Men kan udødelighetstroen egentlig bevises, at sjelen faktisk overlever legemet etter døden? Som den brobyggeren han er, er ikke dette bare et spørsmål om religion og kristendom, men såvel et spørsmål om vitenskap, «Thi kan det bevises ad videnskabelig vei paa grundlag af erfaringen, at sjælen overlever legemet, da er der ikke længer rum for tvivl» (Eriksen 1893: 16). Spiritismen er da et spørsmål som kan besvares ved hjelp av vitenskapen, og er det viktigste spørsmålet som vil kunne forene religion og vitenskap (Eriksen 1893: 11-16). Han prøver å svare på dette spørsmålet om menneskets udødelige sjel ved hjelp av sitt yrke som psykolog.

Fra den psykiske forskning, forsaavidt den formaar at levere beviser for et liv hinsides, mener jeg derfor, at der vil udgaa en kraftig om ikke den kraftigste impuls til et sundere og moralsk liv i vort

samfund. Nogen religion kan den psykiske forskning dog aldri blive; den er ifølge sin natur ene og alene videnskab, og det er forhastelse for ikke at sige udskeielse, at spiritismen er bleven gjort til en ny religion. En anden sag er det, at den psykiske forskning beskæftiger sig med en sag af den høieste religiøse interesse, og at den derfor kan yde religionen en uvurderlig hjælp (Eriksen 1893: 18).

Eriksen ser for seg at siden psykisk forskning er blitt anerkjent som en del av den ortodokse vitenskap befinner den seg derfor innenfor den vitenskapelige aksepterte forståelse av tilværelsen. Hypnotisme er allerede et godkjent og anerkjent fenomen innenfor anvendt psykologisk forskning, og ser for seg at det ikke er lenge til både tankeoverføring, telepati og klarsyn også blir aksepterte anvendelsesmåter. Spiritisme har lenge vært forbundet med overtro, men ettersom naturvitenskapene vinner terreng, svinner behovet for å forbinde overtro med spiritisme. Fordi, og han eksemplifiserer med norrøn mytologi: Da det var tordenvær på himmelen trodde menneskene at det var Tor med hammeren som var ute å red på sine bukker, men nå som naturvitenskapen skrider frem, forklarer den tordenværet som elektriske utladninger. Slik har det også vært med spiritismen. Spiritismen blir nå forklart ved hjelp av vitenskapelige undersøkelser og ikke nødvendigvis trolldom eller spøkelser. Eriksen konkluderer at mange spiritistiske fenomener kan forklares ved hjelp av vitenskap uten at den vil innrømme slik andre spiritister gjør, at det stammer fra ånder.

Videnskabens seire bestaar ikke deri, at den benægter de fenomæner, hvortil den overtroiske fantasi har klynget sig, men deri, at den forklarer dera. Torden og lyn var for vore forfædre Tor, som kjørte med sine bukke, for os er det lovmæssige elektriske udladninger. Saaledes ogsaa med spiritismen. Dens fænomener har i lang tid været omgivet af overtroens blege maaneskjær; nu beskiner de af vdenskabens klare dagslys (Eriksen 1893: 20).

Eriksen er av den oppfatning at vitenskapen har anerkjent en mengde spiritistiske fenomener selv om vitenskapen ikke nødvendigvis vil anerkjenne fenomener som spiritistene mener har med *ånder* å gjøre. Fenomener som transe og mekanisk skrift anerkjennes av psykologene, men går inn under forklaring som hypnose. Eriksen vil også påstå at det som går inn under *åndemeddelelser* kan også forklares ved hypnotisk selvsuggesjon, men hevder at det alltid vil være *en rest* av slike fenomener som kan anerkjennes som sterke beviser for muligheten av en forbindelse mellom de levende og de døde. Slike beviser kaller Eriksen for *identitetsbevis*. Slike bevis er den sikreste formen for beviser som spiritismen kan oppdrive, og som igjen vil kunne bekrefte gyldigheten av spiritistiske fenomener (Eriksen 1893: 19-22). Videre i boken kommer Eriksen med flere eksempler på identitetsbevis som han selv har opplevd under tidligere seanser. Han kritiserer derfor kritikerne for å ha lukkede sinn for å fornekte slike hendelser og deres spiritistiske fortolkninger.

Avslutningsvis kommer Eriksen med to innrømmelser. Først tar han for seg det at han er blitt kalt for en troende spiritist, og føler han må tilføye at han ikke nødvendigvis er enig med alle sider av saken:

Man har kaldt mig troende spiritist; man burde da kanskje tilføie, at jeg ikke aksepterer spiritismen i alle dens former. Jeg tror naturligvis paa de fleste spiritistiske fænomeners fulde realitet; jeg tror ogsaa, at en stor del av disse fænomener ikke paa en tilfredsstillende maade kan forklares uden ved indvirkning fra de afdøde. Men jeg er overbevist om, at er hel del af det, som spiritisterne tilskriver aander, har sit udspring i mediernes egne sjælelige kræfter (Eriksen 1893: 43).

Han vil kalle seg spiritist, men er ikke nødvendigvis enig med alt terminologien rommer over. Her sier også Eriksen at han tror mennesket har sjel fordi det er noe i mediets sjel som spiller inn under seansen og som kanskje gjør at man får enten en manifestasjon av et menneske eller noe annet lignende. Den andre innrømmelsen er noe som kan minne om en advarsel. Selv om spiritismen er blitt en ny kilde til fornyet håp, trøst og moralsk fornyelse må man utvise varsomhet når man befinner seg med slike ting. Og det er her han berettiger seg selv og sine med-spiritister da de alle er menn og er av høy aktelse og utdanning. Med varsomhet så mener Eriksen at spiritismen er forbundet med samme farer som religion og vitenskap er, nemlig forsøket på å dogmatisere den og fikse den i en form eller i et bestemt lys. Eriksen forsøker å beholde et åpent og fordomsfritt sinn slik at ethvert fenomen kan undersøkes slik at man kommer til en best mulig og troverdig konklusjon. Dette er det han kaller for *ekte vitenskapelighet*, og det er i denne ånden, det åpne sinn, han forsøker å bygge en bro mellom religion og vitenskap. At man til slutt skal kunne, mest mulig fordomsfritt, undersøke ethvert fenomen og åpent kunne klare å trekke en konklusjon om hvilken virkelighet man står ovenfor og hvordan den kan tolkes og forstås.

Eriksen presenterer til slutt en siste advarsel om faren ved å dogmatisere spiritisme også slik at det blir en ny form for religiøs *kult*.

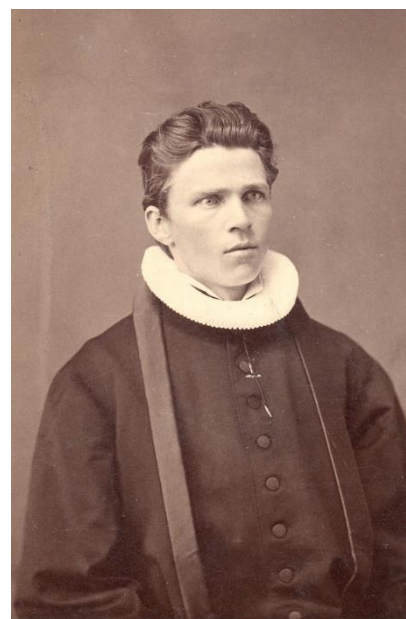
Saasnt man ikke lenger med koldt hoved undersøger, saasnt man slipper aanderne ind, begynder at betragte visse arter aandemeddelelser som et nyt evangelium og omgangen med aanderne som en religiøs fornødenhed, da er der stor fare for at fanatismen og fantasteriet faar frie hender. Saadant kan umaadelig let føre til en art kultur af de af døde, som har ført til den temmelig udbredte religiøse retning inden spiritismen (Eriksen 1893: 44).

For å drive på med forskning forbundet med dette mener Eriksen at man skal være i besittelse av et lærd og kaldt hode (og gjerne mann), og hvis man derimot ikke besitter disse egenskapene, kan ting lett falle over styr og føre til ting man kanskje enda ikke er helt klar over. Eriksen avslutter siste side med en erkjennelse om at det er så absolutt glidende overganger mellom denne verdenen vi lever i og ånde verdenen, men man må ikke la dette bli for allminnelig da vi heller ikke vet fullt ut hva konsekvensene vil bli (Eriksen 1893: 44-48). Dette er ikke oppgaver som er forbundet med hans yrke som psykolog og forsker og nøyer seg egentlig med å utforske fenomenene og trekke slutninger om deres autentisitet. For ham er derimot den åpne og fordomsfrie holdningen det som er avgjørende for ham, ikke hvilken verdensanskuelse man ender opp med.

3.5. Jakob Jenssen Anderssen

Jakob Jenssen Anderssen, født i Brevik 2 mai 1850 og døde på Evenes 19 oktober 1921. Faren var Jakob Evrin Anderssen og moren var Maren Pernille Jakobsdatter. Da Anderssen var rundt to år, døde hans foreldre med kort tids mellomrom. Faren døde i forlis på havet mens moren døde i barselseng. Anderssen endte så opp hos sin tante, Anne Gurine og hennes mann, Svend Anderssen i Klemmetsdal, Østre Aker i Kristiania. Anderssen vokste opp og gikk på Kristiania katedralskole og hadde gode evner. Han skulle senere ta praktikumseksamen i teologi, noe han ikke fikk bestått. Riksantikvar Blom Svendsen hevder grunnen til at Anderssen fikk underkjent praktikumseksamenen var fordi den var for *liberal*. Kanskje var det slik at hans dimispreken¹⁰ var et uttrykk for hans mystikerbegavelse (Blom Svendsen 2012: 28). Anderssen ble nødt til å ta eksamenen på nytt og da den var bestått, fikk han i 1877 stillingen som stiftskapellan i Vågan sogn med arbeidet i fiskeværene under Lofotfisket. Før Anderssen reiste til Vågan soknekall, giftet han seg den 15 august 1877 i Johannes kirke i Kristiania med Selma Randine Johanne f. Larsen (1852-1905), datter av Andreas Larsen og Margrethe Riiser (Melbøe 1976: 13). De skulle senere få 9 barn, hvorav ei var pleiedatter.

Som ung teologistudent hadde Anderssen et sterkt ønske om å komme til kirkelig tjeneste i Finnmark hvor han så forberedte seg med å studere samisk språk under professor J.A. Friis med svært godt resultat. Stillingen som stiftskapellan i Hålogaland åpnet opp mange muligheter for han, og grunnet de gode kunnskapene hans i samisk gjorde at han var svært egnet for kirkelig tjeneste lengst nord i landet. Grunnet de kirkelige forholdene på Evenes med daværende sogneprest, Wilhelm A. Wexelsen (1828-1904) og hans oppsigelse i 1877/78, ble Anderssen vurdert som en svært god kandidat til å ta over, både på grunn av hans gode språkkunnskaper men også da han var ansett som en svært rolig og sindig mann som var i stand til å få ro i sognet igjen. Omstendighetene rundt Wexelsens avgang som sogneprest var grunnet store stridigheter mellom bufolket¹¹ og de nyvakte læstadianerne. Gruppen med læstadianere hadde lenge vært en prøvelse for Wexelsen under gudstjenestene på grunn av deres uro og «høylydte følelsesmessige uttrykk» under gudstjenestene. Forklaringen var at læstadianerne ble så følelsesmessig beveget under gudstjenesten og nattverden at det resulterte i uro

Figur 1: Kilde: Evenes bygdeboknemnd

¹⁰ Prøvepreken før ordinasjon.

¹¹ Bufolket var den fastboende, ikke-samiske befolkningen på Evenes.

og uorden (Kristiansen 2009: 151-152). Befolkningen på Evenes bestod stort sett av nordmenn som var bosatt langs kystlinjen nord for Ofotfjorden, men ovenfor kyststripen – markebygdene – bodde det stort sett samer som var blitt svært påvirket av den læstadianske vekkelsen som kom til Evenes ca. 1848. Læstadianismen de første 20 årene var en samisk vekkelsesbevegelse som omsluttet kun samer. Men på slutten av 1860-tallet, blir en økende andel av nordmenn trukket med, hvor det likevel var få i Evenes som gikk inn i vekkelsesbevegelsen (Sivertsen 1955: 290-292). Anderssen ble valgt ut av biskopen selv til å ta av seg av den bryssomme og blandete menigheten på Evenes, for det var slik at folk hadde enda hendelsene i Kautokeino fra 1852 frisk i minnet, og det var noe man ikke ville se gjenta seg. Da Anderssen ankom Evenes først som prestevikar i 1877, hadde biskop Smitt planer om å dele sognet i to – Ankenes og Evenes, for å få bukt med det økende *sværmeri* ved vekkelsesbevegelsen. Smitt fikk lite støtte rundt forslaget og saken ble utsatt. Derimot, etter bare ett år som vikar, kunne Smitt skrive til departementet at bråket som tidligere hadde vært på Evenes hadde nå roet seg og var svært fornøyd med Anderssens innsats (Kristiansen 2009: 151-152).

Anderssen ble vel ansett i Evenes. Han var ikke bare prest, men også skolemann, gårdbruker og politiker – både på regionalt og nasjonalt plan. Han tok godt vare på presteboligen de bodde i og var mer overbærende med de unge enn enkelte av sine forgjengere, deriblant Wexelsen. Anderssen var en dyktig gårdbruker og fulgte godt med hva tidens nyvinninger hadde å by på for landbruk og fikk landbruksselskapets fortjenestemedalje for dette (Kristiansen 2009: 152). Imotsetning til Wexelsen, var noe av det første Anderssen gjorde når han ble fast ansatt var å konfirmere ikke mindre enn 136 ungdommer og voksne – nesten det dobbelte av hva Wexelsen hadde klart året før. Konfirmantene var av blandet art og noen hadde allerede rukket å bli over 20 år før de ble konfirmert. Det skulle late seg til at Wexelsen var betydelig strengere enn Anderssen var når det gjaldt kunnskapen de måtte ha for å kvalifisere seg til konfirmasjon. Det kunne jo ha seg slik at Anderssen rett og slett var en bedre pedagog enn Wexelsen, i tillegg til at Anderssen var mer tilbøyelig til å «lempe» litt på kravene ungdommene måtte ha for å kvalifisere seg. Ungdommen og skolen var veldig viktig for Anderssen og i 25 år satt han som formann i skolestyret (Kristiansen 2009: 153)

Som politiker på regionalt plan var Anderssen medlem i herredsstyret i mange år hvor veibygging for ham var en veldig viktig sak – noe som Evenes skulle få tjene godt på senere. Narvik på denne tiden var en relativt liten gård i sognet, men når Narvik ble lansert som en mulig kandidat som malmutskipningshavn i forbindelse med bygging av jernbane og frakt av malm fra Kiruna, så Anderssen mange muligheter for modernisering og utvikling, både for Evenes og Narvik under hans periode for som suppleant til Stortinget i 1887-88. Anderssens bidrag og jobb for å få på plass jernbanen var så betydelig at han ble valgt som formann for Ofotbanens tilsynsutvalg da

jernbanen til slutt åpnet i 1904, hvor han også var hedersgjest sammen med kongeparet. Anderssens innsats både politisk og sosialt i Ofoten ble lagt merke til og var trolig grunnen til at han ble valgt som stortingsmann for Nordre Salten i perioden 1900-1903. I perioden 1884-1911 var Anderssen også ordfører og forlikskommisær i Ofoten. Han ble til og med utnevnt til ridder av St.Olavs orden i 1910. Anderssen var en mann med list og stor gjennomføringsevne og da han ble valgt til formann for Ofotbanens tilsynsutvalgt så han muligheter også for Evenes, da han visste hvor dårlig veinettet var på begge sider av fjorden. Ifølge en artikkel av Bjørg Melbøe fra 1976, var det ikke Anderssen selv som hadde bevilget bedre veinett i Evenes, men i forbindelse med byggingen av jernbanen til Narvik, var Anderssen med på å få regjering og storting til å endre sitt standpunkt og gi konsesjon til anlegg av Ofotbanen. Veiene i Evenes hadde han fått herredsstyret og fylket til å bygge – men etter en bestemt plan: «Jeg fikk dem til å bevilge til en nødvendig vegstubb rundt omkring i bygda – men etter en bestemt plan – og så var det lett å få de mange vegstubber forenet» (Melbøe 1976: 13-14).

Det kan synes noe merkelig at en mann som har etterlatt seg slike dype spor i lokalmiljøet i Evenes og i store deler av Ofoten, også er blitt husket som en spiritist. Hvordan hadde det seg til, og hvordan legitimerte Anderssen det selv å være både prest og praktiserende spiritist? For å få svar må vi se Anderssen i lys av sin tid og det er det vi skal gjøre videre i analysen i kap 4.

3.6. Kritikere

Den fremvoksende interesse for spiritisme som vokste frem i Norge og andre land fra slutten av 1800- og starten på 1900-tallet vakte sterke reaksjoner, spesielt i kirken. I dette delkapittelet vil jeg søke å se på hvordan kirka responderte og reagerte på den nye åndsbevegelsen som ankom Norge på slutten av 1800- og starten på 1900-tallet. Einar Molland er i *Norges kirkehistorie i det 19. århundre* fra 1979, innom noe av det samme som Jæger og Eriksen skriver - man kunne se en drastisk endring i tankesettet til menneskene. Å gå ifra 1860-tallets enhetlige, felles forståelse om absoluttheten til kirken og kristendommen til 1870-tallets begynnende opposisjon og kritikk mot både kirke, dogmer og kristendom. Molland skriver: «Vårt land ble nådd av en mektig åndsstrømning som kom ute fra Europa, positivismen, med kritikk av og endog fiendskap mot kristendom og kirke» (Molland 1979: 312). Positivismen og positivistene ble aktørene og bevegelsen kalt, og fokuserer på positiv, sansbar empiri, dvs, det som kan erfares og bevises enten ved hjelp av matematikk eller sansbar fysisk empiri. Det må også poengteres at Molland tar ikke for seg spiritismen direkte, men gir oss en grundig redegjørelse for de generelle tankestrømningene som interessen for spiritisme var en del av. Molland gir også en rekke eksempler på de problemer og

idemessige konflikter som oppstod i kjølvannet av møtet med det nye og moderne samfunnet (Molland 1979: 312).

Den nye åndsstrømning som ankom Norge var preget og inspirert av naturvitenskapene som ble sterkt formidlet gjennom bl.a. Charles Darwins verk, *The Origin of Species* (Om artenes Opprinnelse) fra 1859. Denne nye formen for tenkning introdusert i Norge på slutten av 1800-tallet inspirerte og provoserte. Dette var en prosess som foregikk over mange år, og det er derfor man ikke ser noen øyeblikkelig reaksjon fra for eksempel kirkens side. Men kirken var negativt innstilt til positivismen og det av flere grunner: Den nye tankegang fikk innflytelse over livsanskuelsen til menneskene, fra religiøs vanekristendom til idéen om naturens lovmessighet over hele menneskets tilværelse - utviklingslæren ble en livsanskuelse. En annen faktor var at positivismen var en venstrerettet, liberal bevegelse. Kirkens menn, prestene var embetsmenn og holdt seg naturligvis til en høyre-regjering. I dette *åndelige skiftet*, skjedde det også et annet skifte, et regjeringsskifte som gikk fra en høyre-regjering til venstre-regjering som også var også med på å svekke kirkens plass i samfunnet. Kirken var så absolutt imot positivismen og det den bragte med seg, men det må poengteres at kirken var ikke fullt så enhetlig i sin motstand som de kanskje burde ha vært. I ett av tiltakene mot den nye tidsånden ble *apologetikk* den mest påtrengende av alle kirkelige oppgaver. Apologetikk er en teologisk disiplin som har i oppgave å forsvare og begrunne kristendommen som den ene sanne og rette kristendom.¹² Men det var derimot to forskjellige retninger av apologetikken som vokste frem; en liberal og en konservativ retning. Disse to retningene var svært forskjellige og forholdt seg til den nye tidsånden på to vidt forskjellige vis og skulle etterhvert resultere i en indre, ideologisk splid innad i kirken og dets svar på kritikken. Dette er noe som vi kommer tilbake til i analysen i kapittel 4.3 (Molland 1979: 368-369).

Kirken møtte spesielt sterk motgang fra datidens diktere. Disse var bl.a. Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910), Henrik Ibsen (1828-1906) og Jonas Lie (1833-1908). Bjørnson var kanskje en av de som markerte seg mest i kampen mot kirken og fikk etterhvert rollen som en av de «mest virksomme propagandister for positivismen og fremskrittstroen» (Molland 1979: 325). Bjørnson representerer den kulturelle elite og var som mange andre forfattere, svært inspirert av de radikale tankene til den danske litteraturkritikeren, Georg Brandes (1842-1927), den desidert største av positivismens forkjempere i Norden og senere midtpunktet i en radikal krets i det danske åndsliv (Molland 1979: 319-320). Brandes holdt mange foredrag om autoritetssamfunnet og mente at individet måtte gjøre seg fri fra de ytre, undertrykkende rammene som holdt mennesket nede – kirke, ekteskap og kongedømme. Idealet til Brandes var å leve et vitenskapelig rasjonelt liv.

---

¹² <https://snl.no/apologetikk>. Store Norske Leksikon. Tarald Rasmussen, *Apologetikk*, 14 Februar 2009. Lest 06 Februar 2018.

Bjørnson bringer tankene til Brandes videre idet han selv bryter med grundtvigianismen¹³ og kirken og advarer mot en streng og fanatisk kristendom i skuespillet, *Over Ævne* fra 1877. Bjørnson tar på seg rollen å formidle den vitenskapelige bibelforskningen til folket gjennom flere artikler i bl.a. *Luthersk Ugeskrift* (Elstad, Halse 2002: 169). Bjørnsjons intensjon som kirke- og religionskritiker var ikke å forkaste religion og kristendom, men hadde lignende intensjoner som både Richard Eriksen og Oscar Jæger - å bli kvitt deler og aspekter av kristendommen som fungerte som *sperrer* for ungdommen, som f.eks. trosbekjennelsen, jomfrufødselen, moraltroen, treenighetslæren og Grundtvigs barnetro. Ifølge Bjørnson stod trosbekjennelsen som en «tvivlsom Opdagelse» og treenighetslæren var umulig å fastholde og forholde seg til «efter de store og tildels nye Oplysninger som Videnskaben i den senere Menneskealder har bragt om alle disse Dogmers Opkomst, Udvikling og Sammenhæng» (Molland 1979: 325). Bjørnson var overbevist om at hvis kirken kuttet ut alle disse absurditetene som forvansket kristendommen, ville vi sitte igjen med den umistelige kjerne, det som er virkelig, rensset for alle aspekter som var med på å forvanske kristendommen. I tillegg ville vi da få en kristendom som var tuftet og basert på reelle og vitenskapelig utførte undersøkelser (Molland 1979: 330).

Pastor Johan Christian Heuch (1838-1904), senere biskop svarte ofte på kritikken fra kirkens side. I 1879 ytret Bjørnson seg i noen avisartikler om barnetroen og Grundtvigs oppdagelse av trosbekjennelsen, stod for ham som en «tvivlsom oppdagelse». Bjørnson vendte seg bort fra barnetroen, da det var for han noe tvilsomt og ikke lenger holdbart. Bjørnson ytret også kritikk mot læren om helvetesstraffene og en personlig djevel. Pastor Heuch, som hadde hatt Bjørnson under oppsikt lenge, tok bladet av munnen og svarte på kritikken til Bjørnson i en serie redaksjonsartikler i *Luthersk Ugeskrift*, hvor han åpent beskyldte Bjørnson for «aabenbar Kristurfornektelse» (Molland 1979: 325). Heuch svarer ikke direkte på Bjørnsjons anklagelser mot hverken helvetesstraffene eller læren om en personlig djevel, men så seg heller ikke nødt til å svare på dem da han anså Bjørnson for å være en «usakkyndig på dette området og en etterplaprer av bibelkritiske forfattere» (Molland 1979: 325). Til slutt skrev Heuch om kritikken til Bjørnson:

Det er ikke Videnskaben, det er de «store gjærende» Magter i Tiden, som drive Bjørnson fremad; fortryllet som den Bjergtagne ser han ikke, at han er i stærke Magters Vold; arbeidende i Tidsaandens Tjeneste som dens Organ i sin Digtning som i sin øvrige Gjærning, tror han sig dog fri og selvstændig, som han tror sig fri Vantroens Sætninger i den aandløse Rationalismes Form, som var paa. Moden, før han blev født. Bjørnsjons Utvikling er et Tegn til Advarsel for Enhver, som vil lade sig advare. Men advarselen er denne: Vil du være halv i din Tro, saa er her Magter rede, stærke nok til at tvinge dig til snart at blive hel i din Fornegtelse (Molland 1979: 326).

---

¹³ Kirkelig retning og folkelig kulturbevegelse. Oppstod i Danmark på 1800-tallet og basert på tankene til den danske teologen, N. S. F. Grundtvig.

Heuch svarer på en måte der han hverken går i forsvarsposisjon eller i direkte angrep på Bjørnson, han svarer på en slik måte at alle som vil la seg advare, burde la seg advare mot en slik holdning Bjørnson viser i sin kritikk; er du halv i din tro, er det makter rede til å tvinge seg til snart å bli hel i din fornektelse. Striden mellom Heuch og Bjørnson er den første konflikten mellom den liberale og konservative teologi. Bjørnson fungerer som en representant for den liberale teologi med et mål som ikke bare er å komme med litteraturkritiske og religionshistoriske forskningsresultater, men virker å ha et inderlig ønske om å fjerne viktige hjørnesteiner av kristendommen, fordi de nettopp ikke kan ha skjedd (Molland 1979: 330). Man kan på dette vis sammenligne Bjørnson med Jæger og Eriksen og med de intensjoner de hadde med sin kritikk, men man ser at Bjørnson var straks mer bastant i sine meninger enn hva Jæger og Eriksen var. Ja, de ønsket alle å bli *kvitt* deler av ortodoksien som de ikke mente hørte hjemme, men Bjørnson virket ikke like fullt forsonlig slik som Jæger og Eriksen viste i sin kritikk.

Filosof og teolog, Dr. Erik Frederik Barth Horn (1829-1899) uttalte seg i en artikkel om norsk kirkeliv av 1879; man kunne se en større andel av fritenkere blant menneskene i byen enn hva som var tilfellet ute på bygdene, og kanskje størst andel av fritenkere blant unge studenter. Horns frykt var lik som mange andre som tilhørte kirken, at vantroen ville være i stand til å trekke også allmuen mot den vantro retning. I en serie artikler i Aftenposten fra 1888 skriver Horn at fritenkeriet hadde ikke utbredt seg noe veldig ennå, men kunne likevel se tendenser hos en del «yngre Herrer, Studenter, Kunstnere, Literater, der optræde temmelig høirøstet. Så er det adskillig indifferentisme – særlig blant menn i byene som mener at kunne hjelpe sig foruden al Befatning med Religionen» (Molland 1979: 351-352). Som nevnt i kap 3.1. kan man slik se en forbindelse mellom positivisme og spiritisme. Begge bevegelsene var drevet av og opptok menn, stort sett av høy utdanning og samfunnsstatus hvor begge bevegelsene fokuserte på sansbar empiri. Slik kan man se at spiritismen på 1880-tallet i Norge var en bevegelse som sprang ut av positivismen.

Teologene Thorvald Klaveness (1844-1915) og Horn spådde dystre utsikter for kirkens fremtid hvis det ikke ble utført tiltak for å begrense spredningen. Horn uttalte seg om kirkens tilstand: «Man skal derfor ikke straks fortvile når fritenkeriet griper om seg. Men vi må dog rykke ud med Sprøiterne for å begrense dets omfang» (Molland 1979: 352). Kirkens menn skjønnte og delvis godtok at denne bevegelsen ville bre om seg i landet, men for å unngå at det spredte seg mest mulig, ble det iverksatt tiltak. Klaveness kom med følgende forslag: Inderligere bønn, mer forbønn, forkynnelse – Guds ord måtte høres overalt, kristendomsundervisningen i skolene måtte økes i omfang – båndet mellom skolen og kirken måtte styrkes og sist, søndagsfreden måtte respekteres. Klaveness ytret også et ønske om å holde oppe en kristelig presse – *Fædrelandet*, vår første kristelige avis. Horn ytret også et ønske om at fritenkerne var også nødt til å lære seg selvkritikk, da kristendommen er plassert utenfor vitenskapens område og kan da naturligvis ikke ha noe med

vitenskapen å gjøre, de var nødt til å skjønne vitenskapens begrensninger. Horn anbefalte også en mer filosofisk orientert apologetikk, slik at man kunne se saken også fra deres side og eventuelt møtes på halvveien. Det var flere tiltak som ble presentert; folkehøyskolelærer og prest, Christopher Bruun (1839-1920) foreslo et helt annet tiltak enn hva Horn og Klaveness hadde foreslått «Det vi trenger for at bevare vort Folk i Troen, det er en Christendom som magter det menneskelige» (Molland 1979: 354). Bruun innså at det fantes svakheter i kristendommen, og for å gjøre folket sterk i troen igjen, er de nødt til å gå gjennom kristendommen på nytt og ha en kristendom som stiller seg positivt til kulturlivet og mennesket som sådan (Molland 1979: 353-355).

Hvordan prester og kirker ute i bygdene i Norge tok stilling til den nye tidsånd vet vi dessverre lite om da det ikke er nok kilder til å støtte opp mot dette.¹⁴ De tiltak som ble presentert ovenfor er tiltak som ble utført i større byer. Blant presteskapet dukket det opp enda et spørsmål; hva kunne man gjøre for å beholde de allerede vakte og hvordan burde de forholde seg med omgang blant fritenkerne? Det ble utført ytterlige tiltak, ikke bare for å begrense spredningen, men også for å beholde de allerede vakte kristne. Det ble anbefalt en form for isolasjon - isolasjon i form av «åndelig hygiene» – de vakte skulle isolere seg for alt av åndelig smittestoff som kunne presentere seg i form av blader, aviser, skuespill osv. Fritenkerske aviser som bl.a. Verdens Gang og Dagbladet burde utelukkes totalt fra kristne hjem da de kunne være med på å føre de kristne på feil vei. Forslaget om «åndelig hygiene» som metode kom fra professor og dekanus ved Det medisinske fakultet, Ernst Ferdinand Lochmann (1820-1891). I sin kjente immatrikuleringstale til sine studenter 2 september 1874, benyttet han seg av muligheten til å ta opp det som han var opptatt av, ikke bare medisinsk hygiene, men også åndelig. Han utnyttet situasjonen til å ta et oppgjør med tidens ånd, hvor han mente at naturvitenskapen hadde trådt utenfor sine grenser, og at de nå var kommet inn på en mark som de ikke hørte hjemme på. For Lochmann, i tråd med Heuch, var Darwinismen selve legemliggjørelsen av den moderne tids materialistiske, mekaniske og ateistiske ideer og utgjorde en direkte trussel mot kristne verdier og idealer. Videre i sin tale understreket han viktigheten av en åndelig hygiene, hvor dens nærmeste formål var å underbygge åndslivet og litteraturens infeksjon. Det var derfor svært viktig at universitetene klarte å holde disse retninger av den moderne vitenskap borte fra sine lærerstoler (Lie 2000: 7-8). Man var nødt til å kjempe mot det åndelige smittestoff med en gjennomført hygiene – en «åndelig hygiene». Bruun eksemplifiserer åndelig hygiene slik:

---

¹⁴ Det kunne nok undersøkes, men går dessverre litt over mitt prosjekt. Det er noe vi dessverre vet mindre om, og kunne absolutt vært interessant å sjekke opp.

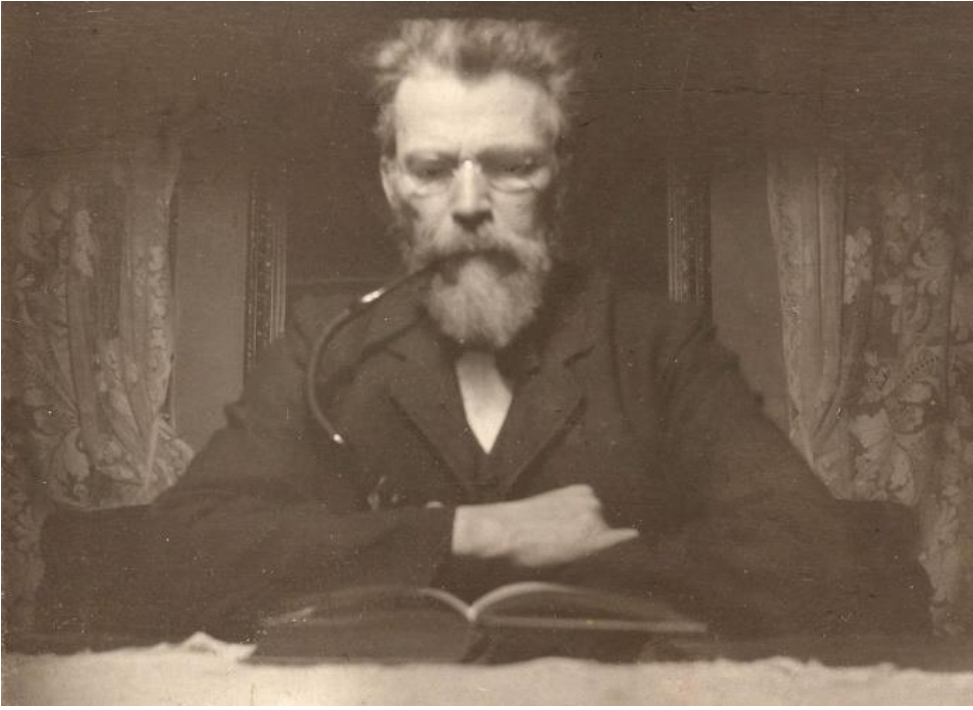
Visselig kan jeg godt treffes med en Fritænker og tale med ham en Gang imellem. Men det falder mig ikke ind at ønske ham i nogen nær og stadig Omgang med mit Hus. Og allermindst vilde jeg bryde mig om at aabne en saadan Mand en stadig Adgang til at indvirke paa mine Børn og mine Tjenere. Men det er jo netop det jeg gjør med det Blad jeg holder (Molland 1979: 358).

Selv om vantroen var tilstede, var man ikke nødt til å oppsøke den eller ha noe med den å gjøre. Det var nok å erkjenne at den var tilstede, men ikke med full viten oppsøke det av ren nysgjerrighet (Molland 1979:358-359). Flere andre praktiske tiltak for å bevare den kristne ungdommen i den rette tro var opprettelsen av akademiske gudstjenester (1887) og et kristent studenthjem i Christiania. Det ble også foreslått en opprettelse av en stilling som studentprest, men hverken det eller ønsket om opprettelsen av et eget kristelig universitet i Bergen, *Menighedsuniversitetet* ble aldri noe av. Andre initiativ tatt fra kirkens side for å hemme veksten av vantro ble opphevelsen av konfirmasjonstvungen fra 1911 og adgang til å inngå ekteskap ved borgerlig vigsel når begge ektefolk tilhørte statskirken ble åpnet i 1918 (Molland 1979: 360-362).

Det var lite, om ikke-eksisterende spor av spiritisme-debatten i de kristelige avisene. I Luthersk kirketidende (LK), et tidsskrift fra 1863, inspirert av Gisle Johnson, er det minimale spor av noen form for debatt omkring spiritisme. Dette kan være et eksempel på den utøvende *åndelige hygiene* som ble foreslått for å hemme vantroens vekst og bevare de kristne i den rette tro. Åndelig hygiene i praksis kan også spores i Heuchs svar på Bjørnsons kritikk rettet mot deler av den kristne ortodoksien, hvor Heuch ikke svarer direkte på kritikken, men svarer på en måte som passer han selv. I LK, årgang 58, nr 26 ser vi derimot et glimt av noe som har med spiritisme-debatten å gjøre:

Provst Jakob Andersen, den landskjendte prest i Ofoten, som døde 28de oktober sistleden bør mindes ogsaa i dette blad som en fremragende og eiendommelig skikkelse. Han hørte ikke til vor leir – han regnet sig til de liberale – men vi kan derfor likefuldt anerkjende ham som en pryde for den norske pretestand, en mand av ædel formhet og kanske av mere egte frisind end vi i alm. Finder hos vore saakaldte liberale (Luthersk kirketidende Årg. 58 Nr. 26: 632)

Prost Jakob Jenssen Anderssen, prest på Evenes over fire tiår ble minnet som en mann som ikke holdt til de tradisjonelle presters leir, fordi han både var liberal, satt for partiet Venstre som suppleant til Stortinget i 1887-88 og var spiritist. Måten Anderssen minnes på i LK er også et svært godt eksempel på åndelig hygiene i praksis. Han var prest på Evenes i Ofoten i over 40 år og derfor minnes han i kirketidende, men han minnes på en sann måte at det ikke nødvendigvis nevnes i klartekst alle sider ved hans presteembete, og hvorfor han ikke holdt til de tradisjonelle presters leir.

Figur 2: Anderssen på sine eldre dager. Kilde: Evenes bygdeboknemnd

Kapittel 4: Analyse

I analysekapittelet skal jeg diskutere videre og gå i dybden på det som er nevnt i kap 3. I kap 4.1 skal vi prøve å se hva som kunne være den utløsende faktoren for Anderssens spiritistiske praksis og hvorfor han valgte å forfølge denne interessen videre, hvilke ånder han hadde kontakt med, hvordan han fikk kontakt og når dette skjedde ved hjelp av en liten tidslinje, opprinnelig laget av riksantikvar Hans Blom Svendsen, som jeg skal bygge videre på. I kap 4.2 skal vi se på Anderssens salmeskriving for å se om hans mystikerinteresse vises i hans salmediktning. I kap 4.3 skal vi ta en nærmere kikk på Anderssens forhold til kirken. Kirken var klar over hans spiritismeinteresse og aktivitet – hvorfor fikk han fremdeles være prest på Evenes, når det var så tydelig at dette var noe som kirken ikke ville stå for? I kap 4.4 fokuserer vi på Anderssens inspirasjon av Henry Drummond og særlig hans verk, *Natural Law in a Spiritual World* fra 1883. I siste kapittel av analysen, 4.5, skal jeg sammenligne Anderssen med Oscar Jæger og Richard Eriksen og deres forsøk på å bygge bro mellom naturvitenskap og kristendom.

4.1. Jakob Jenssen Anderssens spiritistiske aktivitet

Allerede som ung teologistudent var Anderssen ambivalent i forhold til om han hadde valgt rett i å studere teologi. I Svenn Gustav Anderssens private arkiv, den siste av Anderssens gjenlevende barnebarn, skriver Anderssen i et brev til Det teologiske fakultet, datert 12. november 1875, hvor han forklarer den usikkerheten han følte på i 1871 (21 år), da han var nødt til å avbryte studiet etter bare to måneder grunnet økonomiske forhold, og om han følte det var rett å gå tilbake til teologistudiet etter to år i stilling som huslærer i Østerdalen. Da han iløpet av disse to årene hadde blitt introdusert for naturvitenskap og «moderne fantasier» på det *oversanselige området*.

I høstsemesteret 1871 begynte jeg derefter at studere theologi, hvilket fag det allerede i nogle år havde været min agt at studere. Imidlertid måtte jeg allerede i oktober samme år afbryde dette studium, da jeg for at skaffe mig livsophold overtog en huslærerpost i Østerdalen. I denne stilling dyrkede jeg kun delvis det theologiske studium, skjønt jeg ikke manglede anledning til at fortsætte det på egen hånd. Der rejste sig nemlig tvil hos mig om, hvorvidt jeg havde truffet det rette ved at vælge theologi, og jeg var en tid meget nær ved at bestemme mig for noget helt andet. Det gik næmlig mig, som det vistnok går særdeles mange af nutidens studerende ungdom: moderne fantasier på det oversanselige område, særlig så denne, som slutter sig til naturvidenskaben, øvede en stærk tiltrækningskraft på mig og bevirkede, at jeg for en tid kristendommen og særlig det theologiske studium i et mindre rent lys.

Det at Anderssen kjente på en usikkerhet til å gå tilbake til teologistudiet og en delvis begynnende interesse og dragning mot det *oversanselige området* knyttet til naturvitenskapene, viser at Anderssen allerede i en alder av 21 år, ble introdusert for det som senere skulle bli hans interesse

for mystikk og spiritisme. Det er derimot noe påfallende at han skriver om denne usikkerheten til det teologiske fakultet rett før han skal opp til eksamen i teologi, grunnen kan være at Anderssen selv ønsket å være så åpen som mulig om hans interesser også utenfor teologistudiet, noe som var gjennomgående i hans karakter hele livet. Anderssen avslutter brevet med at de nå kan ta hensyn til hans helbred og at han nå ser frem til å kunne fullføre sin embetseksamen.

Efter en ikke ganske let kamp mellem de stridige elementer i mit indre kom jeg dog forsåvidt til klarhed, at jeg ved min endelige tilbagekomst til Kristiania i høstsemesteret 1873 uden betænkelighed kunde fortsætte det theologiske studium i det håb, at jeg efterhånden vilde kunde opløse og afvise de tvil, som endnu var tilbage efter den omtalte indre kamp – et håb, som ikke er blevet skuffet. Siden har jeg uden længere afbrydelse fortsat mit studium, særlig det sidste år med megen iver [...] Når jeg nu agter at fræmstille mig til theologisk embedsexamen, så er det ingenlunde, fordi jeg enten føler mig så moden eller med hensyn til positive kundskaber så forberedt, som jeg kunde ønske at være, snarere tiltråds for min erkjændelse af, at jeg endnu lader særdeles meget tilbage at ønske såvel i den ene som i den anden henseende; men foruden ønsket om at blive ferdig med det egentlige examensstudium gjør hensynet til min helbred samt mine økonomiske forhold det særdeles ønskeligt for min snarest muligt at kunne underkaste mig examen.

Anderssen stod med glans på sin embetseksamen og skulle deretter ha sin dimispreken. Hans første dimispreken ble underkjent da biskop, Heuch mente at den var for liberal og kunne like gjerne vært holdt av en muhammedaner som en kristen (Blom Svendsen 2012: 28). Anderssen fikk dimisprekenen godkjent på andre forsøk.

Prost Kristen Skjeseth (1880-1959) skriver i *Vår kirke i Nord*, årbok for Hålogaland i 1952, hvordan det hadde seg til at Anderssen egentlig ble mystiker. Ifølge et brev skrevet av Maren Bjørn, en av Anderssens døtre, forteller hun hvordan det egentlig startet: En foreldreløs Jakob i en alder av to år, ble tatt vare på av hans tante og onkel i Østre Klemmetsdal, Kristiania. Etter bare ett år boende hos de, fikk tanten hans en sønn, Thorvald. Thorvald og Jakob ble uadskillelige og fikk et usedvanlig godt vennskap både gjennom barndommen og ungdomstiden. Thorvald ble derimot svært syk og døde i en alder av 18 år. Dette var ikke lett for en ung mann i en alder av 21 år som igjen fikk oppleve døden. Maren Bjørn skriver videre i brevet:

Da var det som alt ramlet for far. Han kunne ikke finne noen mening i at en ungdom med slike evner og slik karakter skulle rives bort, og han kunne like som ikke forstå at han ikke skulle komme igjen. Alltid grunnet han på dette og leste alt han kunne komme over av litteratur som muligens kunne kaste lys over det han grublet over (Skjeseth 1952: 16).

Thorvalds død kan være den utslagsgivende faktor som gjør at Anderssen blir usikker på det å gå tilbake til teologistudiet. Det kan være at Anderssen ikke klarte å finne svar i sin kjente litteratur på hvorfor hans kjære Thorvald skulle bli revet vekk på en slik ubarmhjertig måte, så han så seg nødt til å utvide sin horisont ved å lete etter svar i annen litteratur, litteratur som grenset til naturvitenskapene. For ikke lenge etter Thorvalds død, viser Anderssens mediumistiske evner seg,

og får deretter kontakt med Thorvald gjennom automatisk skrift. Evnen varte bare en kort stund, og så forsvant den like lett igjen (Skjeseth 1952: 15-16). Det var i studietiden Anderssen opplevde Thorvalds død, og det er med stor sikkerhet at den kontakten han fikk med Thorvald, er den hendelse og den indre strid som Anderssen skriver om i brevet til det teologiske fakultet i 1875, fire år etter Anderssen oppdaget sin evne til automatisk skrift. Startstreken for Anderssens mystikerevne blir da plassert til 1871, da han for første gang oppdaget sin evne til automatisk skrift da han fikk kontakt med sitt søskenbarn, Thorvald. Årsaken til Anderssens mystikerinteresse kan også plasseres i forbindelse til både Thorvald og foreldrenes død. I en alder av 21 år, hadde Anderssen kjent på mye tap, og det å vende seg til noe annet enn kristendom, var muligens hans måte å forholde seg til disse dødsfallene på.

Anderssen ankom Evenes i 1878 som prestevikar. Allerede året etter ble han ordinert til denne stillingen og hadde denne stillingen fast til hans død i 1921. Anderssen var preget av den nye tidsånden og var gjerne mer moderne enn andre prester som hadde hatt denne stillingen før han. Tanker som moderniseringsprosesser og demokratisering gjorde seg gjeldende i hans virke, både som prest og politiker. Og var dessverre også de idealene som fikk han på kant med samfunnets tradisjonelle tankesett, spesielt hos læstadianerne. Læstadianerne hadde «tradisjon» fra gammelt av ved å sette presten på *prøve* – å kontrollere og sjekke om presten var rett kristen og om han var en *bekjennende*. Det var hverken relevant om mannen var prest eller kristen før han hadde blitt prøvet i sin tro. I en artikkel fra 2009 skriver Kristiansen om presten, Sverre Jervell i Tana som ble satt på prøve. Jervell fikk det kjente Nikodemus-spørsmålet fra læstadianerne og spørsmålet lød som følger: Var Nikodemus som oppsøkte Jesus midt på natten, en rett troende? Jervell som var en åpen, liberal kristen og som kjente lite til læstadianerne og deres regler, sa at han hadde de beste håp for Nikodemus. Det var ikke et godkjent svar for læstadianerne, da kristen tro fordrer en åpen bekjennelse, og da Nikodemus kom til Jesus i skjul av natten, var han ikke en rett troende. Jervell strøk på den eksamenen hos de vakte læstadianerne (Kristiansen 2009: 154). Det er usikkert om Anderssen noen gang ble satt på en lignende prøve, men en ting er sikkert. Hvis det hadde vært tilfelle, hadde han med stor sikkerhet strøket han også da Anderssen var veldig åpen om sin spiritismeinteresse, noe som ikke var akseptert innenfor læstadianske kretser.

Ifølge vikarprest og nær venn av Anderssen, Carl Andreas Egeberg Traaen (1883-1967), var Anderssen uten hans kontakt med de døde, det samme som en profet uten inspirasjon. For Anderssen selv var spiritisme og kontakt med de døde en helt særegen form for inspirasjon som, for hans del utartet seg i automatisk skrift¹⁵ og direkte kommunikasjon med sin avdøde kone Selma,

---

¹⁵ Automatskrift er en type skrift hvor mediet overlater hånden sin over til en ånd, hvor ånden tar over hånden og skriver gjennom mediet.

hans avdøde barn Margrete og Jakob og tidligere prest i Evenes, Aron Pedersen Arctander (1699-1781). Traaen, skriver videre hvordan Anderssen forklarte for han om sin kontakt med de døde:

Jeg «føler» den, jeg kan merke paa mig, at den er nær. Undertiden kan forresten følelsen av aandens nærhet være særlig intens, og jeg synes da ogsaa, at jeg ser noget, en skygge eller lignende; men det underlige er, at jeg sjelden eller aldrig kan se ansigtet; det har jeg undret mig over (Traaen 1922: 142).

Selv om Anderssen var en veldig godt likt prest i sognet, var spiritismeinteressen hans mindre likt både blant nordmenn og spesielt innenfor læstadiansk-samiske pregede kretser. Fiskerne pratet halvt uforstående om «hain Ainderssen, som snakka mæ aaindain» (Kristiansen 2009: 154), mens læstadianerne var mindre forsonlige med prestens utenom-kirkelige aktiviteter. Læstadianere både da og nå, har et generelt meget konservativt bibelsyn. Det skrevne ord har tyngde og autoritet og er deres rettesnor for tro og livsførsel. Forkynnelsen er kanskje i dag ikke i like stor grad preget av synd og syndsforlatelse, men mer av råd og veiledning. Bibelske forankrede normer og regler for livsførsel poengteres sterkt og regnes for viktige fellesverdier (Kristiansen 2005: 49-50). For læstadianerne fremstod Anderssen trolig som en uomvendt prest,¹⁶ og en meget farlig sådan da de var klar over hvilke andre aktiviteter enn de embetsmessige oppgaver Anderssen sysselsatte seg med. Interesse for spiritisme var likevel ikke uvanlig på denne tiden, og det må poengteres at Anderssen ikke var alene om å være en prest som var interessert i spiritisme. Men det er denne interessen som gjør at Anderssen kommer på kant med den læstadianske befolkningen i Evenes (Kristiansen 2009: 155). Læstadianerne så Anderssen i lys av deres tidligere samiske tradisjon og kultur, hvor det var noaiden¹⁷ som praktiserte kontakt med ånder og de døde. Ut fra deres forforståelse, så de på Anderssen som en norsk form for noaide og en som i realiteten ikke hadde noe i den kristne kirken å gjøre. I boken, *Tre stammers møte* av Carl Schøyen fra 1977, skriver Schøyen om en preken som ble holdt av den kjente læstadianske vekkelspredikanten, John Mikkelsen (Mikkalo Jouna) (1837-1916) i *indrebygden* (Spansdalen). Prekenen inkluderte en klar advarsel om presten som også var spiritist. «En spiritist, sa han, er en noaide, en trollkarl: Spiritist dat læ noaide» (Schøyen 1977: 64). Spiritisten predikanten siktet til, var med stor sannsynlighet Anderssen selv om han ikke ble nevnt ved navn. Predikanten sa også at læstadianerne likevel ikke måtte melde seg ut av statskirken så lenge de hadde dåpen og nattverden uforfalsket, men nøye med å ta seg i akt for denne farlige presten. For læstadianerne poengterte prekenen at kirken nå hadde sunket så lavt at kirken selv aksepterte at en av deres egne praktiserte vranglære (Schøyen 1977: 63-64) og en form for *noaidevuohta*¹⁸.

---

¹⁶ *Surohebne*, var det samene kalte en ugudelig og uomvendt prest.

¹⁷ *Noaide*, også kalt sjaman, er den religiøse lederen i det samiske samfunnet. Både æret og fryktet på grunn av de kreftene han var i kontakt med.

¹⁸ Noaidekunst.

Ifølge Blom Svendsen var Anderssen lenge skeptisk til spiritismen inntil legen, Jakob Thrap-Meyer (1864-1920), kom til Ofoten som vikar i 1890-91 og snakket med han om spiritistiske fenomener. Blom Svendsen nevner en hendelse hvor Anderssen var ute en sen kveld, kikket ned på kirkegården og så noe som kunne minne om skjeletter som danset i måneskinnet. Det var et uhyggelig syn, men valgte likevel å gå ned for å undersøke fenomenet nærmere. Det viste seg da at det var en reinflokk som hadde søkt tilflukt på kirkegården. «Jaja, tenkte Anderssen, slik er det vel alltid med spiritistiske fenomener, undersøker man dem nærmere, vil de ha en naturlig forklaring» (Blom Svendsen 2012: 29). Anderssen var sikkert lenge skeptisk til spiritisme, men hadde likevel erfaring med både spiritisme og automatisk skrift fra tidligere.

Ifølge Blom Svendsen hadde Anderssen tre perioder i livet hvor han var i stand til automatisk skrift. Første periode var mellom 1892-1893, andre periode var på ca. fire måneder i 1905-1906 og siste periode var høsten 1920 (Blom Svendsen 2012: 32). Det virker ikke som Blom Svendsen tar hensyn til Anderssens første møte med automatskrift i 1871, da han får kontakt med sitt avdøde søskenbarn, Thorvald. Selv om det var et kort møte, hadde Anderssen sin første periode allerede i 1871, 21 år før Blom Svendsen hevder.

Anderssen var nysgjerrig av natur, og hadde fra tidlig studietid en interesse for mystikk og naturvitenskap. Men igjen skulle det vise seg til å bli mer enn bare en interesse. Antagelig julen 1891, får Anderssen igjen oppleve automatisk skrift:

Det var julaften (antagelig 1891) at han gikk med sine barn rundt juletreet. Der var et hull i ringen fordi de ikke nådde helt rundt. Men nettopp der ringen var åpen, fikk han se sin lille avdøde datter slutte seg til de andre barna og gikk sammen med dem. Senere på kvelden da han satt på kontoret og tenkte på juleprekenen, var det noen som tok hånden hans og skrev på et papir: «God aften papa, tænk at vi har vært med at gaa rundt juletræet». Det var en hilsen fra deres to barn som de hadde mistet for flere år tilbake (Blom Svendsen 2012: 29-30).

Dette var Anderssens første møte med sine avdøde barn. Nå fikk han også se datteren sin stille seg sammen med de andre barna klar til å gå rundt juletreet. Igjen er det ikke helt innenfor den tidslinje som Blom Svendsen presenterer, som ifølge han startet ikke Anderssens første periode med automatisk skrift før i 1892. Det ene barnet var Margrete og det andre barnet var Jakob som meddelte seg i automatisk skrift. Ifølge Svenn Gustav Anderssens private arkiver, Familiedata 4, datert 27 mars. 1920, *Ved 50-års jubileet som student*, var Margrete født 12 mars. 1884, og døde 7 september. 1886. Hun var nummer fire i en søskenflokk på ni. Hun omkom i en tragisk drukningsdød i brønnen på prestegården i en alder av to år. Margrete kalles også for «Lul» i noen av primærkildene som vi skal ta for oss senere. Det andre barnet som meddelte seg i skrift var Jakob Evrin, deres førstefødte barn, født 25 mai 1878 og døde 1 februar 1882 av skarlagensfeber. Jakob kalles også for «Jak» i primærkildene. Han skulle senere få en navnebror, Jakob Evrin, som ble

nummer tre i søskenflokket, født 07 februar. 1882, samme år og måned som da hans navnebror døde. De som meddelte seg oftest gjennom automatisk skrift, var hans datter Margrete, kone Selma og foreldrene hans. Foreldrene til Anderssen døde tidlig og han fikk dermed aldri mulighet til å bli ordentlig kjent med dem - men nå kjente han de godt, hadde Anderssen sagt til Blom Svendsen (Blom Svendsen 2012: 30). Som nevnt tidligere, er det ofte én av to grunner til at en i datiden fattet interesse for spiritisme - enten intellektuelt ved å prøve å bygge en bro mellom det vitenskapelige og det religiøse slik som Jæger og Eriksen, eller for personlige formål å kontakte en avdød slektning, ektefelle, nær venn osv. Anderssen tilhører trolig sistnevnte kategori. Den eneste som Anderssen ellers hadde betydelig åndelig kontakt med var den ovenfor nevnte avdøde presten på Evenes, Aron Pedersen Arctander. Det er imidlertid fullt mulig at Anderssen også hadde kontakt med andre ånder, men ikke i like stor grad, men det kan vi ikke si noe sikkert om. Anderssen fikk aldri mulighet til å bli særlig kjent med foreldrene, og det samme var tilfellet med de to barna han mistet i så altfor ung alder. Da er det både helt naturlig å kjenne på et savn og en trang til å lære de å kjenne. Spiritismen banet trolig vei for Anderssens ønske om å kommunisere med barna, kona, foreldrene og søskenbarnet, og når den muligheten åpenbarte seg, var det ikke nødvendigvis slik at konsekvens var den første tanken som slo han. Gevinsten var kanskje større for Anderssen enn hva nødvendigvis konsekvensen var. Konsekvens i den forstand hva andre kunne tenke om han som prest bedrev med slik aktivitet. Barnedødeligheten var betydelig større på denne tiden enn hva den er i dag, men når et menneske har kjent på så mye tap iløpet av et liv, for deretter å finne en mulig løsning på problemet, eller måte å forsone seg med tapet på, var det kanskje ikke så unaturlig å søke spiritismens vei, selv om en var prest av yrke eller ikke. Det unnskylder jo selvfølgelig ikke Anderssen i den grad at han bedrev aktiviteter som ikke burde ha vært assosiert med sitt yrke, men så var det også slik at spiritisme ikke var direkte assosiert med alminnelig religionsutøvelse på denne tiden heller.

Første gangen Arctander tok kontakt med Anderssen var i 1893, og det er innenfor første periode som Blom Svendsen nevner. Den første seansen mellom de to presenterte seg som et syn for Anderssen, han forstod ikke hva dette var for noe, men fikk forklaring på synet først tolv år senere i den andre perioden som var i 1905-1906. Arctander og Anderssen produserte mange salmer og skrifter sammen som Anderssen senere brukte i sine egenproduserte tekster (Kristiansen 2009: 154). En av de større verk de «skrev sammen» var *Kosmogonia*, beskrivelsen av det synet han fikk i 1893, som vi ut i fra tittelen kan anta handlet om Anderssens syn på universet og skapelsen. Det råder derimot usikkerhet om det noen gang fantes eller finnes spor av dette dokumentet, da Anderssen selv brente det da han anså det for mindre verdifullt eller av for intim natur (Egeberg Traaen 1922: 142). Da verket, *Kosmogonia* var ferdig oppstod det uenighet mellom partene om hva verket skulle hete. Arctander mente verket skulle hete *Kosmologia* (læren om verden), mens

Anderssen mente det skulle hete *Kosmogonia* (verdens tilblivelse). Arctander insisterte så at det skulle hete *Kosmologia*, men Anderssen endret tittelen senere mens han samtidig produserte innledningen på sitt dødsleie, da han var sikker på at Arctander hadde forvekslet de to uttrykkene med hverandre (Blom Svendsen 2012: 30-31). Verket ble som sagt aldri publisert, og det spekuleres enda i dag om det noen gang har eksistert. Prost Skjeseth bekrefter mistanken i *Vår kirke i Nord*, årbok for Hålogaland i 1952. Her siterer han *Kosmogonia*, og skriver selv at han har lest verket som var på hele 180 sider. Ifølge Skjeseth skrev Anderssen om sine refleksjoner om synet han mottok i manuskriptet kveld etter kveld fra 12.12.1905 til 29.12.1905 som var på hele 120 sider. Fra 30.12.1905 til 07.01.1906. Er Arctanders kommentarer ifølge Skjeseth. Skjeseth siterer deler av manuskriptet som er datert til 31.12.1905, dette er et sitat fra Arctanders kommentarer som belyser Anderssens gudhengivne sjeleliv. Skjeseth presiserer at her er det blitt brukt rettskrivningen fra 1938¹⁹ (Skjeseth 1952: 18).

I dette hvite lys kjente du kjærligheten som den makt der drog alle til seg og du bad Gud om at kjærligheten måtte få makten i ditt hjerte og liv... Du er fra den tid et organ ved hvilket Gud virker med sin kjærlighet som en levende kraft der anvender organet uden at dette selv er delaktig i kraften. Da du engang tidligere hadde en henrykkelse under bønn, ble du uden at du selv visste det drevet til å be for de fortapte, så innerlig og varmt, at du etter bønningen takket Gud for at han hadde gitt deg denne bønningen. Du sa i din takk: O, Gud! Du er i sannhet kjærlighet. Ti nå har du selv bedt til deg selv i meg, og hva du bad om var at din kjærlighet måtte nå inn til deres innerste sjel som hater deg. I denne henrykkelse ble du grepet av Guds kjærlighet og av den anvendt som organ (Skjeseth 1952: 19-20).

I utdraget av *Kosmogonia* som Skjeseth bruker i tidsskriftet, fremstiller det Anderssen som et Guds verktøy, der han fungerer som et medium for Guds kjærlighet, der han selv ikke er delaktig i prosessen. Skjeseth skriver videre at med å få et lite innblikk i Anderssens og Arctanders *Kosmogonia*, må få enhver til å skjønne at prost Anderssen ikke var noen alminnelig spiritist. Disse 180 sidene er dyp tenkning ikke bare om døden, men om alle livets problemer.

Han var allerede før, helt fra studentertiden, en særpreget kristenpersonlighet og for resten av livet var han et organ for Guds kjærlighet, og han fikk en klippefast tro på det som glimter frem av og til i Paulus' brever om *alle tings gjenopprettelse*, når Gud blir alt i alle, og hver tunge skal bekjenne at Jesus Kristus er Herre til Gud Faders ære (Skjeseth 1952: 22).

Anderssens evne til automatisk skrift opphørte etter synet han mottok fra Arctander i 1893. Da han ikke lenger var i stand til automatskrift mellom tidsrom en og to, begynte han ifølge Blom Svendsen å eksperimentere med spiritisme ved hjelp av en *psykograf* (Blom Svendsen 2013: 92).

---

¹⁹ Sitatene Skjeseth bruker i *Vår kirke i Nord* er etter rettskrivningen fra 1938. Dvs at Skjeseth måtte ha lest *Kosmogonia* før det ble brent i 1920-1921 for så å ta notater eller avskrift av manuskriptet, for til slutt å modernisere språket etter reglene fra 1938. Det må da også presiseres at Skjeseth kan ha lagt til, endret, eller fjernet enkelte ord i sitatene kan bruker i tidsskriftet.

Psykografi betyr automatskrift/psykisk skrift. Hvis Anderssen tok i bruk hjelpemidler utenfor sine perioder hvor han var i stand til automatskrift, kan det tilsi at han ikke hadde behov for hjelpemidler i de periodene han var i stand til automatskrift. Det er ingen kilder så langt som forteller at Anderssen brukte andre hjelpemidler enn psykografen, så det kan som sagt antyde til at Anderssen ikke hadde behov for hjelpemidler eller verktøy i de periodene han var i stand til automatskrift.

Figur 3: Psykograf: Helsingborgs museers samlinger, Sverige

En psykograf ser ut som et *hjerteformet* bord med tre ben. Det ene benet var utstyrt med en blyant, mens de to andre benene hadde ruller, slik at bordet lett kunne bevege på seg. Når fingerspissene til mediet hvilte på bordet, ble det satt i bevegelse hvis mediet var i kontakt med en ånd som hadde noe å meddele. Bordet ble da plassert oppå et stykke papir slik at blyanten eller pennen skrev deretter ned budskapet eller beskjeden ånden ønsket å formidle²⁰. Ved hjelp av psykografen kom Anderssen i kontakt med flere søkende sjeler som han håpet var i stand til å hjelpe og trøste. En ånd meddelte seg som en mann som hadde jobbet med den kommende jernbanen fra Sverige til Narvik. Mannen endte med å ta selvmord, og fryktet derfor at han ikke ble å komme til himmelen, da selvmord var en dødssynd²¹. Blom Svendsen sier ikke noe videre om Anderssen var i stand til å hjelpe denne ånden eller ikke. Det skulle senere vise seg at Anderssen kom i kontakt med andre ånder som ikke hadde like gode intensjoner. Anderssen ble redd for de åndene han anså som onde og avsluttet eksperimentet (Blom Svendsen 2013: 92). I den andre perioden, 1905-1906, skulle Anderssen få oppleve en annen ånds meddelelse – Selmas.

Ikke lenge efter at jeg hadde hat mit syn ophørte min evne til automatisk skrivning og forsvant komplet, og min forbindelse med Aron Arctander – den direkte – svækkedes efterhanden og blev, som

²⁰ <https://snl.no/psykograf>. Store Norske Leksikon. Geir Winje, *Psykograf*. 20 Februar 2018. Lest 30 April 2018.

²¹ Ifølge den romersk-katolske kirke er selvmord en dødssynd. Bibelen sier ikke noe entydig om selvmord i protestantisk tradisjon.

jeg trodde, til slut helt borte. Saa hændte det efter 12 aars forløp, høsten 1905, at min hustru, der døde om vaaren samme aar, vendte tilbake til mig og tilkjendega sig med automatisk skrift. Denne forbindelse blev snart meget klar, sterk og inderlig, og under dette kom jeg atter i forbindelse med Arctander, som da igjen overtok kontrollen og just faat denne helt i sin haand i begyndelsen av december (Blom Svendsen 2012: 32).

Selma Randine Johanne Larsen, født 16 november 1852 i Skoger ved Drammen og døde 2 juni 1905 i Evenes. Selma tok kontakt med Anderssen ved flere anledninger etter hun var død, spesielt på julaften hvor Anderssen hadde for vane å trekke seg tilbake til kontoret og tenke på den kommende preken. Ifølge Blom Svendsen tok Selma først kontakt tre måneder etter hun døde ved hjelp av automatisk skrift. Hun hadde formidlet til Anderssen at hun syntes det var så mye vanskeligere å få kontakt fra den andre siden enn hva hun hadde trodd. Det tilsier at dette hadde vært tema mellom disse før hun døde – kanskje var det avtalt at hun skulle prøve å oppnå kontakt med han etter hun var død? Anderssen hadde en gang forklart til Traaen at han selv og Selma brukte å eksperimentere med underbevissthet mens hun var borte på reise: «Derved at jeg engang, da min hustru levet og hun var bortreist, en nat tænkte intenst paa en bestemt sak med tanke paa hende, og efterpaa konstanterte, at hun samtidig hadde drømt netop det samme» (Traaen 1922: 144). Mens hun var borte, tenkte Anderssen intenst på en sak som gjaldt henne, kunne hun i ettertid fortelle at hun hadde drømt om akkurat det samme som han hadde tenkt på. Dette igjen viser til at dette hadde vært tema mellom disse to, og at de kanskje hadde en usedvanlig god kontakt mellom de. Etter hennes død hadde hun også skrevet at hun hadde deltatt på mange av gudstjenestene hans, og var den første til å gratulere han på dagen når han hadde bursdag.

Maren Bjørn har skrevet om den første julaftenen etter hennes død:

Den første julaften efter min mors død glemmer jeg aldrig. Min far hadde som vanlig læst juleevangeliet, og vi var allesammen samlet om juletræet. Plutselig reiste han sig og gik ind paa kontoret for efter mindre end 1/2 times tid at komme tilbake med et beskrevet ark i haanden. Han ba os barn komme nærmere og fortalte at han hadde en hilsen til os fra mor. «Hun staar her ved siden av mig,» sa han, «dere kan vel ikke se hende, men jeg ser hende,» og saa fortalte han os, at mor hadde bedt ham si os, at det var den første julaften på mange aar hun hadde følt sig helt lykkelig, fordi nu var hun helt frisk, - hun led nemlig av lungetuberkulose i 10 à 12 aar, før hun døde-, og så læste han op et langt vakkert dikt, som min mor hadde skrevet gjennom ham den korte stund han var inde paa kontoret (Blom Svendsen 2013: 93).

Maren skriver videre at selv om evnen til automatisk skrift igjen opphørte etter andre periode, hadde Anderssen fremdeles kontakt med Selma helt til han selv døde i 1921. Selma prøvde ved flere anledninger å vise at hun var tilstede, ved at hun enten bevegde lamper over spisebordet eller rykket i stolen der Anderssen satt da alle var samlet rundt spisebordet til middag. Ellers «viste» hun seg for Anderssen inne på kontoret ved flere anledninger da han satt og arbeidet med kommende prekener. En gang i 1914, var både Blom Svendsen og Anderssen på besøk i Tromsø hos en kollega – prost Harald Ophus Devold (1863-1949). Devold var noe reservert til Anderssens spiritistiske

aktiviteter, og spurte Anderssen: «Si meg har du noen som helst utbytte av den ånde-maningen din?» Anderssen svarte:

Ja, jeg har fått et helhetssyn på tilværelsen. Når du f.eks. Leser underberetninger i det nye testamentet, godtar du det på den måte at du midlertidig hensetter den i den primitive verdensanskuelse. Så hopper du tilbake igjen til din egen, hvor sådanne ting ikke hører hjemme. Det blir et brudd her. Ikke så hos meg (Blom Svendsen 2013: 95)

Anderssen tok denne ånde-maningen for hva det kanskje nettopp var – et under. Han hadde aldri selv levd et sterkt religiøst liv, men aldri hadde det vært mer levende enn når han hadde kommet i forbindelse med spiritismen (Blom Svendsen 2013: 95).

I Svenn Gustav Anderssens private arkiv, finnes et notat fra Anderssen et notat om hva han trodde var en drøm, hvor han bl.a. møtte på Selma, Lul, Jak og noen andre skikkelser han ikke helt visste hvem var. Notatet er datert 18 januar 1909. I Notatet er S, mest sannsynlig Selma.

Forleden nat skrev S. I min hånd: «Du skal få se» På spørsmål om, hvad jeg skulde få se, kunde jeg ikke få noget svar. Igår kom jeg hjem fra Narvik kl. 11 aften, læste aviser og breve til kl. 2 og var i seng kl. 3. Da havde jeg ondt i hovedet og følte mig slap. Jeg lå en liden stund i fremmede tanker, inden jeg henvendte mine tanker på S, hvis nærverelse jeg da mærkede på sædvanlig måde, men uden særlig styrke. Så bad jeg min sædvanlige bøn i sengen og mærkede derunder og bagefter hendes nærverelse mere intenst.

Dette «møtet» med Selma, var ikke innenfor noen av periodene Blom Svendsen nevner. Dette bekrefter at Anderssen var i stand til å se og kommunisere med ånder uavhengig om han var i stand til automatisk skrift. Selma skriver i hans hånd, noe som ikke vil karakterisere til automatisk skrift. Eller så kan det være slik at Anderssen hadde flere aktive perioder enn hva Blom Svendsen fikk med seg.

Hun kjærtegnede mig meget livlig og kyssede mig gjentagne gange overordentlig inderlig. Så skrev hun i min hånd: Du skal blive henrykket. Efter atter at have kysset og klappet mig skrev hun: Jeg er glad – over at du skal få se. De sidste ord kom frem med vanskelighed. Jeg følte hele tiden, at hun var svært livlig og frydefuld mens jeg fremdeles var nokså træt og slap. Da jeg også fremdeles havde hodepine, vilde jeg forsøge at sove, og hun kyssede mig da til godnat, hvorpå jeg vendte mig på siden uden dog at sovne. Efter en stunds forløp vendte jeg mig på ryggen og lå og døsed. Uden at jeg kunde forstå, at jeg havde sovet, mærkede jeg, at der lå en kvinde ved siden af mig i min arm. Jeg blev forundret, men ikke overrasket, og uden nogen klar tanke på, hvem det var, trykkede jeg hende inderlig til mig. Jeg så ikke ansigtet, men hendes legeme nøgent nedover til hofterne og lagde med forundring mærke til, at det gav så sterkt efter for trykket af min arm, som jeg slog om hendes midje. Jeg havde følelsen af, at det var et materialiserende åndevesen, men uden at være klar over, hvem hun var. Dog skjönt hun var ung og slank, kom det for mig, at det måtte være S.

Det virker som Anderssen først sovner, for deretter å våkne til igjen da han snur seg i sengen. Han legger deretter merke til at det ligger en ung kvinne ved hans side. Han slår armen rundt henne, og kjenner at kroppen hennes gir etter for trykket, først da går det opp for han at dette må være et

materialiserende åndevesen som muligens presenterte seg som en yngre versjon av hans kone, Selma. Videre i notatet møter Anderssen flere materialiserende ånder:

Men da jeg nu i fryd vilde kjærtegne hende nedover kroppen, gjorde hun motstand og ligesom hvisked mig i øret: Nei ikke det! Da jeg dog i min fryd tog nedover hende, skrumpede hendes underkrop ind, idet benene ligesom blev skyagtig og svandt bort under min hånd, først det ene og så det andet, eftersom hånden berørte dem. Idet jeg så tog hende fast om livet og vilde kysse hende blev hun pludselig borte, og i det næste øieblik holdt jeg en liden pige, næppe halvvoxen i mine arme. Idet jeg holdt hende i mine arme, vendte hun sit ansigt imod mig, og da skjønte jeg, at det var Lul. Jeg blev derover næsten endnu mere frydefuld og krysted hende rigtig inderlig til mig. Nu kom jeg en stund ind i en mere drømmeagtig tilstand, hvor jeg syntes, at der var andre i sengen hos mig.

Iløpet av noe som med stor sannsynligheten kunne være en drøm, møter Anderssen både sin avdøde kone, Selma og avdøde datter, Margrete (Lul). Plutselig virker det som om Selma blir borte, og i stedet ligger det en ung jente ved siden av han, som etter hun snur seg mot Anderssen innser han at det må være hans lille Lul, som døde i en alder av to år. Det er flytende skifter i drømmen, plutselig ser han en ung kvinne som han tror er Selma, han prøver så å kjærtegne henne, men får så høre: «Nei, ikke det!», plutselig ligger det en ung pike der istedet – Lul. Det er ingen klare skiller mellom hvilke materialiserende ånder han møter på, noe som igjen kan tilsi at dette var en drøm.

Idet jeg kom til mig selv igjen, gik der en ung mand ved min høire side, og jeg forstod straks, at det var Jak. Han var lys og slank og ganske høi. Hans ansigt var klart og langagtigt med fremspringende krum næse, og det slog mig, hvor han lignede Maren. Håret var lyst og faldt i lokker nedover nakken. Jeg slog armen om hans liv som kjendtes fast at trykke, ligesom han gik med faste skridt ved min side. Han talte, idet han begyndte med at nævne tre ord, som jeg ikke husker, og som jeg ikke syntes stod i nogen forbindelse med hinanden, men i hvilke jeg ante en skjult sammenheng. Jeg husker ikke heller, hvad han fortalte, men bare at han talte på en munter og frisk måde. Før end han var ferdig med at tale, afbrød jeg ham og spurgte: Kjære Jakken min, kan du, før end du forsvinder, forklare mig, hvorlede det går til, at du nu går her legemlig ved min side? Nei, jeg forstår det ikke selv, sagde han, og i det samme begyndte han at vakle, og da hans legeme blødt efter for mit tryk, idet jeg søgte med armen om hans liv at holde ham oppe. Så følte jeg mig liggende på ryggen i min seng og ligesom arbeide mig frem til bevidsthed [...] Lidt efter lidt forstod jeg dog, at jeg lå alene, og at det hele var forbi [...] Jeg huskede nu, at Lul i sin tid havde sagt til mig, at jeg skulde få se hende. Før end jeg sov ind efter denne oplevelse, stod det for min bevidsthed som levende virkelighed. Nu derimot, medens jeg refererer det, fortoner det sig mere drømmeagtigt.

Plutselig blir både Selma og Lul borte, og Anderssen møter deretter en ung, høy mann med lange, lyse lokker og krum nese. Anderssen er nesten sikker på at dette må være sin førstefødte sønn, Jakob (Jak), som døde i en alder av fire år. Men denne Jak han har møtt i drømmen sin må være en eldre versjon av sønnen, muligens noe av det samme som det var med Selma – hun fremstod for ham i en yngre versjon. Han skriver også at Lul hadde lovet at han skulle få se henne, men en jente i en alder av to år har vanligvis ikke lært seg å snakke tydelig, så den lovnaden må hun ha kommet med til han via automatisk skrift ved en tidligere anledning. Før Jak forsvinner og blir borte, avbryter Anderssen han, og spør hvordan det har seg til at han står legemlig foran han her nå. Jak

svarer med at han heller ikke vet hvordan det har seg til. Det kan virke som om kanskje ikke ånden selv heller har full kontroll over den form som ånden materialiseres i. Anderssen skriver også at Jak ligner ei som heter Maren. Enten sikter Anderssen til sin egen mor, Maren Pernille, eller til en av hans egne døtre, Maren Bjørn. Til slutt, det som kanskje er dagen etterpå skriver Anderssen at det hele virket så reelt, men at det hele var med stor sannsynlighet bare en drøm.

Kirke og Kultur er et norsk tidsskrift grunnlagt i 1894 av Christopher Bruun og Thorvald Klaveness. I mars 1922 skriver den danske prosten K. Norup en artikkel i tidsskriftet med tittelen: *Fra psykisk forsknings omraade*, hvor han tar for seg psykisk forskning og spiritisme. Norup presiserer at psykisk forskning og spiritisme er ikke det samme, selv om det er psykiske forskere som har gjort skrittet over i spiritismen. Dette er en trossak som ikke kan bevises, psykisk forskning derimot, er et undersøkende, analyserende og eksperimenterende arbeide som har etter hans oppfattelse, fått et mer vitenskapelig preg. Her blir lovene prøvet funnet og undersøkt, for igjen å prøve å komme nærmere og nærmere sakens kjerne (Norup 1922: 146). I artikkelen skiller Norup mellom tre forskjellige slag av clairvoyance: Kryptoskopi, fjernsyn i rommet og fjernsyn i tiden. Fjernsyn i tiden, enten i fortiden eller fremtiden, tilhører det mest omstridte innenfor psykisk forsknings område. Selv om det er omstridt, betyr det ikke at det ikke kan forekomme og må selvsagt også ta høyde for både selvsuggesjon og feilhusk. Clairvoyance kan fremstille seg på flere måter, de kan enten komme umiddelbart, eller komme under en følelse av angst og ofte står de da i forbindelse med en ulykke eller et dødsfall (Norup 1922: 149-150). Norup forklarer at den verden som vi lever i, er subjektiv. Den verdenen som vi lever i, den som vi forestiller oss, er ikke identisk med den objektive. Farger og toner er subjektive, hvert individ oppfatter de forskjellig, dermed føres vi inn på det spørsmålet om hvorvidt rom og tid har objektiv gyldighet, og om ikke bare de også er anskuelsesformer for det subjektive individ. Med dette i grunn, skriver Norup at fjernsyn likevel er noe uforklarlig, men noe mer sannsynlig ifølge han. Fjernsyn i tiden forekommer stort sett gjennom drømmer. I søvntilstand er et menneske særlig følsom og det er her stort sett fjernsyn forekommer. Norup skriver videre at man må selvfølgelig ikke ta for sannhet alt man drømmer, men de drømmene som kan være fjernsyn, må stemme overens med den sannhet som er i virkeligheten (Norup 1922: 150-151). Med Norups teori i grunn om fjernsyn i tiden, kan man tenke seg at Anderssens notat om drømmen der han møtte en yngre versjon av Selma og eldre versjoner av barna, var en drøm men også et fjernsyn i tiden. Anderssen skriver i notatet at den drømmen han hadde, var så klar at han han vansker med å tro at det bare var en drøm. Kanskje var det slik at det var en drøm, men også et fjernsyn i tiden hvor han kunne se sin kjære Selma som ung igjen, og barna som delvis voksne mennesker.

I siste periode, høsten 1920, skulle Anderssen ha fått sin siste åpning for automatisk skrift. Blom Svendsen nevner ingen spesiell hendelse som skjedde i dette tidsrom, noe som er merkelig da

det var han som opprinnelig satt opp denne tidslinjen. Ifølge Blom Svendsen skulle Anderssen ha vært i kontakt med en annen prest i 1919, men navnet er ikke nevnt. I løpet av denne samtalen hadde presten sagt til Anderssen, at hvis Anderssen klarte å kontakte ham fra det hinsidige når han døde, så skulle han tro på han. Presten ventet i spenning etter Anderssens død i 1921, men fikk aldri noen beskjed fra Anderssen. Senere tar et skrivemedium fra Oslo kontakt med presten og forteller at hun hadde en beskjed til ham fra Anderssen. Anderssen skrev i beskjeden at han husket deres avtale før han døde, men klarte ikke å få kontakt med han – han var angivelig for materialistisk innstilt til at Anderssen klarte å nå til han fra den andre siden. Videre i beskjeden fortalte Anderssen at han fortsatte det livet han levde på jorden – å sørge for andre sjeler. Han bodde i et hus som hadde en stor og flott hage, og beskriver videre at alt er så mye mer levende enn hva det var på jorden. Til og med fargene var noe annet, det var ubeskrivelig. Blom Svendsen hevder videre at Anderssens død var forutsagt. På Anderssens 71-årsdag, 2 mai. 1921 hadde Anderssen fortalt at han visste når han skulle dø. Det hadde seg slik at han hadde vært ute en høstkveld i 1919, to år tidligere, hvor han hadde hørt en stemme som hadde forutsett hans død to år senere. Anderssen tenkte ikke noe videre om dette da han hadde følt seg meget frisk etter en operasjon og ønsket virkelig å leve noen år til. Anderssen døde 19 oktober 1921, fem måneder etter sin 71-årsdag (Blom Svendsen 2013: 95).

4.2. Salmeskrivingen

I dette delkapittelet skal jeg ta for meg Anderssens salmeskriving ved å fokusere på én salme han skrev i løpet av sin periode som sogneprest på Evenes. I en artikkel fra *Vår kirke i nord* fra 1952 antydes det at Anderssens livssyn var preget av Albert Schweizers såkalte «mystiske realisme». Det vil derfor være interessant å se om hans spiritistiske teologi kan spores i hans salmer.

Men Anderssen var ikke en alminnelig spiritist. Jeg vil heller kalle ham mystiker og realist. Prost Anderssen var kristen mystiker, når en bruker Albert Schweizers definisjon av mystikk: «Når et menneske mener å ha revet ned skillet mellom det jordiske og det overjordiske, dets tidsbundne og det evige, og selv føler seg delaktig i det overjordiske og evige mens han lever midt oppe i det jordiske og tidsbundne, da er det mystikken vi har å gjøre med» (Skjeseth 1952: 15).

Anderssen skrev ca. 700 salmer i løpet av sin tid som sogneprest i Evenes. Hans salmeskriving var noe egenartet da han som forberedelse til hver søndag skrev en salme til evangeliet. På denne måten levde han seg inn i evangeliets ånd, og fikk følelsen av den. Salmen som han hadde skrevet i forbindelse med forberedelsen leste han så opp til menigheten i stedet for å synge de, da det var at mange av hans salmer var bygd opp slik at de ikke kunne synges med en melodi til – slik man kanskje forbinder med salmer i dag. Prest Kristen Skjeseth kaller mange av hans salmer for

«læresalmer», ofte sterke og inderlige, men som ikke er noe særlig preget av poesiens ånd at de kan bli salmer til å synge (Skjeseth 1952: 11). Skjeseth tilføyer også at denne masseproduksjonen av salmer var ikke heldig for hans ry som salmedikter, og det kunne dessverre ikke unngås at enkelte salmer ble sett på som mindreverdige, og i det hele tatt for tanketunge og for lite lyriske til at de kunne bli noen store menighetssalmer som grep umiddelbart (Skjeseth 1921: 567-568).

Ifølge Skjeseth var Anderssen ikke noen glimrende taler og ble aldri noen populær predikant og derfor ble hans tilhørerflokk aldri noen stor heller. Men han hadde likevel en fast tilhørerflokk og de var meget takknemlige for det han ga av sin sterke og klippefaste gudstro, for det var det som var grunntanken i hans forkynnelse – Guds visdom og kjærlighet. Men fra tid til annen kunne han kaste lys over livets store hemmeligheter og vitne om det evige liv (Skjeseth 1921: 567). Det er det vi skal se på nå, bærer noen av hans salmer preg av hans mystiske teologi, og isåfall på hvilken måte?

Utdraget av en salme som jeg har valgt å ta i bruk er; *Søndagsbetragtning* datert, 11.01.1914.

O Gud, som har til verden sendt
din Sønn for her å være
i alt som livets lys erkjent
og for i alt oss lære
i lys å vandre her på jord
og inngå i ditt rike,
o, lær oss i hans levnets spor
i allting frem å stige

Hans barndoms og hans ungdoms trinn,
som ham til manndom førte,
avslør dem for oss, som han sinn
de over alt avslørte.
Hvor dulgt de er for verdens sans,
la troen frem dem finne,
så av hans hele levnets glans
vi lys for liv kan vinne.

Som nevnt tidligere ville jeg se om det var mulig å spore noe av Anderssens «mystiske realisme» i en av hans salmer. Etter nøye gjennomgang har jeg ikke vært i stand til å finne noen sport i hans salmediktning som bærer preg av hans spiritismevirksomhet og interesse. Det denne salmen, som så mange andre av hans salmer eksemplifiserer, er hans syn på den åpne og objektive frelsesforståelse. I denne sammenheng er det viktig å se på det som står skrevet, om ikke enda viktigere å se på hva som *ikke* står der. Som vers en og to eksemplifiserer og viser så godt, er at Anderssen gjennom denne salmen viser at frelsen er åpen for de som er villig til å motta den. Det som han derimot ikke skriver om er tro, omvendelse og fortapelse. Han er overbevist om at frelsen er åpen for alle som er

villig til å motta den. Roald E. Kristiansen skriver om samme tematikk i artikkelen, «Gudstjenesten som loka konfliktarena» i *Praktisk Kirkelig Årbok* fra 2009. Kristiansen bruker en annen salme som eksempel, men budskapet er likevel det samme. Anderssen var ikke noen ingen tilhenger av forkynnelsen av dom og fortapelse, han var derimot overbevist at frelsen var åpen for alle som var villige til å ta den imot. Hans kristendomsforståelse var inklusiv og handlet ikke om at i siste instans så vil noen bli frelst, og noen ikke. Anderssen trodde på frelse for hele menneskeheten og det var det som var for Anderssen kristendommens budskap (Kristiansen 2009: 155)

Anderssens salmer virker å være inspirert av grundtvigianismen, en kirkelig retning som ønsket å fornye kirken gjennom tankene til den danske presten, Nikolai Frederik Severin Grundtvig (1783-1872). Grundtvig var overbevist om at det var trosbekjennelsen som var grunnlaget for den rette tro og ikke Bibelen, da kirken ble til lenge før Bibelen. Han la i stedet hovedvekten på kirken og sakramentene, som ble kjernen i grundtvigianismen. Bevegelsen var kortlevd og Elstad & Halse betegner årene 1850-1870 for grundtvigianismens epoke i norsk kirkehistorie (Elstad & Halse 2002: 143-145). Grundtvig vektla en kulturåpen kristendom hvor han formulerte: «Menneske først og kristen så» (Elstad & Halse 2002: 144). Mennesket var skapt i Guds bilde, og hadde dermed en verdi i seg selv. Det positive menneskesynet hans kom til uttrykk i både bevegelsen og i mange av hans salmer (Elstad & Halse 2002: 144). Anderssens salmediktning bærer slik preg av grundtvigianismens positive menneskesyn i sin salmediktning. Anderssens salme fokuserer på den objektive frelse og lite om den subjektive mottagelsen av den. «I lys å vandre her på jord og inngå i ditt rike». Sitatet fra første vers nevner ingenting om at en må være troende eller at en må være omvendt for å få lov til å vandre på jord i lys og inngå i Guds rike. Frelsen er klar og den er gitt til alle mennesker, det er bare å ta den imot.

4.3. Jakob Jensen Anderssen og kirken

I dette delkapittelet skal jeg se på Anderssens forhold til kirken og dets maktsentrum i Kristiania. Noen spørsmål som melder seg etter å ha jobbet med tekster om Anderssen og kirken er: Hvorfor fikk Anderssen fremdeles lov til å være prest, da det later til at den øvrige geistlighet var klar over hans spiritismeaktivitet og praksis? Hvordan rettferdiggjorde han denne praksisen selv? Var Anderssens spiritisme et uttrykk for hans liberale holdninger? For å finne ut av dette, og se den hele sammenhengen rundt spørsmålene, må jeg først gjøre rede for de aktuelle forholdene rundt saken, først årsak, deretter konsekvens.

Det partipolitiske landskapet i Norge på slutten av 1800- og starten på 1900-tallet er i grove trekk snakk om en konservativ og liberal side, hvor partiet Venstre ble regnet som liberal mens partiet Høyre var konservativt som vokter det bestående i samfunnet. Presteskapet delte seg også i

to hovedgrupper, de liberale og de konservative. Årsaken til den ideologiske splittelsen var kilden til uenigheten om den nye apologetikk som skulle settes opp for å hemme veksten av vantroen. I stedet for å virke som en samlende kraft, bidro uenigheten til en splittelse innen presteskapet med to klart motstridende parter. De liberale var åpen for nye impulser og nye måter å tenke på. De var villige til å modifisere deler av kristendommen for å gi rom til å kunne håndtere kristendom og vitenskap samtidig. Mens de konservative var skeptiske til den nye tidsånd og så på den som et utslag av vantro og var lite villige til å gi opp den gamle dogmatikken til fordel for noe annet (Elstad og Halse 2002: 180). Hva var så de ideologiske grunnene til splittelsen av presteskapet, og hva ble resultatet? Denne ideologiske splittelsen blant kirkens menn kalles for «kirkestriden», og gir oss en mulighet for å gi en liten redegjørelse av årsak og konsekvens.

Kristendom og politikk har aldri etter reformasjonen vært så innfløkt som i 1870- og 1880-årene. Da partipolitikken tid kom, ble de kristne kretser engasjert på begge sider. På partiet Venstres side havnet grundtvigianerne, samt lavkirkelige vekkellespregede kretser og noen prester. Majoriteten av prestene stilte seg så avgjort på Høyrepartiets side, og på begge sider ble det argumentert med kristendommens teologi og dogmatikk (Molland 1979: 362). Partipolitikken på slutten av 1800- og starten på 1900-tallet begynte med dannelsen av partiene Høyre og Venstre i 1884. Det hadde før dette tidspunkt lenge vært snakk om politiske partier i Norge, men da var det kun grupper som samlet seg om felles interesser. På denne tiden var det embetsmannklassen som regjerte sammen med kongen, og regjeringen var for en stor del uavhengig av Stortinget.²² Prestene var embetsmenn og hadde dermed høye posisjoner innenfor samfunnet. Når man skal se på årsaker til hvorfor majoriteten av prestene sluttet seg til det konservative partiet, Høyre, er en av faktorene at de hadde flere fellesinteresser med partiet Høyre enn med det liberale partiet, Venstre. For det andre var det tydelige tegn i retning av politisk konservatisme i lutherdommens sosiale etikk. I teolog og konservativ pietist, Gisle C. Johnsons (1822-1894) forelesninger om etikk, utgitt etter hans død i 1898, ser man tydelige tegn til konservative tendenser i hans paragraf om *Den Kristnes Opgave ligeoverfor Staten*:

Den Kristnes Opgave som Statsborger bliver saaledes nærmest at bevare og oprettholde Staten saaledes som den i Virkeligheden træder ham imøde som et Produkt af den historiske Udvikling. Enhver Omveltning af det Bestaaende efter abstrakte Idealer maa for den Kristne stille sig som en Forsyndelse mod den historiske Virkeligheds Ret. En kristelig Stat er umulig uden Borgernes Troskab, men al Troskab er væsentlig *konservativ*. Jo mere Staten svarer til sin Idé som kristelig Stat, des stærkere vil naturligvis ogsaa denne konservative Side af den Kristne sædelige Stræben Som Statsborger blive (Molland 1979: 363).

---

²² <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Organene/Partigruppene/Partienes-historie/>. Stortinget. Ansvarlig redaktør: Siv Nordrum, *Partienes historie*. 14 April 2015. Lest 07 Oktober 2018.

Den tredje og kanskje mest tungtveiende grunn som forklarer presteskapets og flere andre større lekmannsbevegelsers politiske innstilling, var det faktum at positivisme og venstrepolitikk hadde en svært intim allianse. Positivistene og de mer liberale prester, diktere og forfattere sluttet seg til en liberal politikk som de fant hos Venstrepartiet (Molland 1979: 362-363). Dette er tre grunner til hvorfor majoriteten av prestene sluttet seg til en konservativ politikk, men hva argumenterte sidene med? De konservative prestene understreket motsetningen mellom kristendommen og den nye tidsånd med dens naturvitenskapelige tenkemåte og materialisme. De var stort sett avvisende til den moderne tidsånd og stilte seg kritisk til det positivistiske idealet fra naturvitenskapen. Oppgaven til de konservative ble å sette et skarpt skille mellom rett og gal tro, og å hevde kristendommens absolutthetskrav som den ene sanne religion. På den annen side stilte de som holdt til den liberale siden seg positiv og forholdt seg mer formildende overfor den nye tidsånd. De så den nye vitenskap som en kulturell vinning som ikke var til å unngå og som kristne mennesker skulle kunne glede seg over. De var også av den mening at Bibelen var nødt til å gjennomgå en gransking på historisk-kritiske premisser, for også der trengtes det en teologisk nyorientering som reflekterte samtidens samfunn og tidsånd. Men de så også noen konsekvenser for kirken ettersom slike undersøkelser trolig ville påvirke forståelsen av kristendommen som livsanskuelse. Hos de konservative finner vi bl.a. prest og biskop i Kristiansand, J. C. Heuch. Heuch var de konservatives hovedrepresentant og påtok seg oppgaven å avsløre vantroens vesen ved å skrive et eget apologetisk verk, *Vantroens Væsen* fra 1883. Han er meget bastant i sine meninger og avviser at det finnes «grader» i troen; enten er man troende i hele sitt vesen eller så er man vantro. Vantroen har sin rot i viljen, ikke i erkjennelsen og slutfører sin sak med at det er umulig å bevise kristendommen på logiske premisser. Hvis det så var tilfelle, ville det jo være lettere for de intellektuelt godt utrustede å gripe troen. Han vender seg også imot bibelkritikken som han ser på som et utslag av vantro, og forklarer at kristendommens opprinnelse bare kan forstås under forutsetning at Jesus Kristus var gudmennesket (Molland 1979: 368, 372). Ved en tidligere anledning, som kan regnes som hans første oppgjør med den nye tidsånd, hadde han publisert en artikkelserie (1876) med overskriften, *Den moderne Vantro*, hvor han klargjorde sitt syn på samtidens politiske strid, en kamp mellom det autoritære kristne prinsipp og det opprørske, ugudelige, liberalistiske prinsipp. Han var overbevist om at de liberale gikk til angrep på både Gud og kongens autoritet. For de konservative, kirkelige kretser representert av teologen, Klaveness i hans tid som redaktør i *Fædrelandet*, og av Heuch som redigerte *Luthersk Kirketidende* (LK) 1875-76 og *Luthersk Ugeskrift* (LU) fra 1877, stod vantroen og den politiske liberalisme som to sider av samme sak. Venstrepolitikken var det resultatet som det den vantro, positivistiske ånd ga på det politiske området. Dette synet som Heuch hadde på venstrepolitikken kom til å prege LK betydelig. LU under redaksjon av Blom og Klaveness fra 1877 hadde samme syn på saken og uttalte sin forundring over de kristne som stemte med

venstrepartiet og som derved var med på å åpne for fritenkeriet i skolene og videre i samfunnet (Molland 1979: 363-364). På den mer liberale side av apoloetikken finner vi bl.a. filosofen og teologen, Dr. E. F. B. Horn (Molland 1979: 368).

Som nevnt i kap 3.6, hadde kirken satt i gang flere tiltak for å hemme veksten av vantroen og beholde de kristne ved å ta i bruk metoden om «åndelig hygiene» foreslått av Prof. Lochmann, samt arbeide for en mer filosofisk orientert apoloetikk²³ slik Dr. Horn foreslo. Åndelig hygiene var en metode som gikk ut på at man skulle hindre at «åndelig smittestoff» kom inn i de kristne hjem ved å forby bl.a. fritenkerske aviser som Verdens Gang og Dagbladet. På kristent hold var det en følelse av at det ikke nyttet med en avstengning av det åndelige smittestoffet da det var for utbredt. Under et frivillig kirkelig stiftsmøte i Bergen i 1881, presenterte lekpredikant, redaktør og politiker Andreas Lavik (1854-1918) sin oppfatning av saken. Lavik som var en av de viktigste lederne innenfor den kristelige lekmannsbevegelsen på Vestlandet, forklarte at det nyttet lite å advare og nedlegge forbud mot aviser, blader og bøker fordi ungdommen i sin nysgjerrighet leste det likevel. Løsningen måtte heller være å lære ungdommen om vantroen og hva den kunne føre til, løsningen ble en kristen apoloetikk som vern mot vantroen (Molland 1979: 359). Under forsøket på å sette opp en ny apoloetikk, som skulle være et middel for å styrke kirkens posisjon i samfunnet, skjedde heller det motsatte - en splittelse av presteskapet. Splittelsen som nevnt viser ikke til en organisatorisk splittelse hvor prester meldte seg ut av kirken. Det er i stedet snakk om en ideologisk splittelse som deler presteskapet i to under oppsettet av den nye apoloetikk. «Kirkestriden» er betegnelsen for denne striden mellom de konservative og de liberale retningene i teologi og norsk kirkeliv fra ca. 1880 til 1920 og senere. En lederskikkelse i denne striden var prof. Ole Hallesby (1879-1961) ved Menighetsfakultetet. Motsetningene mellom de to retningene innenfor kirken tilspisset seg ytterligere da den liberale teologen, Johannes Ording (1862-1929) ble utnevnt til professor ved Det teologiske fakultet i januar 1906. Den eneste konservative professoren ved fakultetet, Sigurd Odland (1857-1937), var svært imot utnevningen og gikk av i protest. Tanken om å danne et eget, konservativt fakultet tok form, og Odland ga det navnet Menighetsfakultetet. Menighetsfakultetet ble opprettet i 1908 som en konservativ utdanningsinstitusjon for prester, et alternativ til det liberale universitetsfakultetet. Gjennom dannelsen av et eget konservativt fakultet, var striden mellom de to teologiske retningene i Den norske kirken blitt institusjonalisert. I 1916 gikk Odland igjen av i protest ved Menighetsfakultetet, da han ikke kunne være delaktig i et fakultet som også var villig til å gi kvinner rett til å preke i kirken. Ved Odlands avgang, ble Hallesby den neste i rekken som leder av fakultetet. Hallesby ledet «Calmeyergatemøtet» for de

---

²³ Apoloetikk er en teologisk disiplin som har til formål å begrunne og forsvare kristendommens krav på å bli betraktet som den ene sanne religion

konservative i 1920, som gjerne kalles for klimakset i kirkestriden. Calmeyermøtet ble holdt i Calmeyergatens Misjonshus i Oslo 15 januar 1920, for å samle frivillige kristne organisasjoner i kampen mot den liberale teologi. 950 utsendinger fra forskjellige kristne organisasjoner møtte opp, og ble enige om den forpliktende bekjennelsen til den kristne tro som var blitt overlevert i den apostoliske trosbekjennelsen, den eldste av de tre økumeniske bekjennelser. Hallesby var kompromissløs og holdt fast ved at det var ingen mulighet for å samarbeide med teologer som også preket vranglære. Under møtet kom de frem til en enighet om at de frivillige organisasjonene skulle avstå fra alt samarbeid med liberale teologer. Denne enigheten om ikke-samarbeid med de liberale teologene har senere blitt kalt for «Calmeyergatelinjen» i norsk kirkehistorie. Denne linjen kan man tolke som et svært godt eksempel på Prof. Lochmanns metode; den «åndelig hygiene» (Elstad og Halse 2002: 180-182). De liberale innen presteskapet gikk imidlertid bort fra Lochmanns metode om «åndelig hygiene» til fordel for en ny type apologetikk. Når denne prosessen rundt å sette opp en ny apologetikk, bidro det derved til ytterlige splid innad i kirken.

For å sette Anderssen inn i denne sammenhengen, må vi først finne ut hvilket politisk ståsted han hadde. Jeg finner det mest trolig at Anderssen holdt seg til den venstrepolitiske, liberale siden under kirkestriden, da han representerte partiet Venstre både som suppleant til Stortinget i 1887-88 og senere som fast stortingsrepresentant²⁴. Dessuten vitner hele Anderssens karakter og virke i Evenes om en liberal sogneprest som var opptatt av fremskritt og modernitet, enten det var å drive et mønsterbruk på prestegården med moderne landbruksredskaper, få bevilget midler til veier i sognet, bidra til å få bygget jernbane fra Kiruna til Narvik og sist, men ikke minst, det å la den vanlige mann få mer makt innenfor kirken ved å etablere lokale menighetsråd i kirken. Han var den eneste geistlige stortingsmann som stemte for lovforslaget om å etablere ordningen med menighetsråd, noe som var lite populært hos den øvre geistlighet. Biskop Peter Wilhelm K. Bøckmann (1851-1926) i Tromsø, ga uttrykk for at han både var imponert og hadde stor respekt for Anderssen fordi han hadde mot til å stå alene i denne saken (Pettersen 2000: 106).

Liberale synspunkter var vel representert innen internasjonal teologi og enkelte verker ble oversatt til norsk, bl.a. ei viktig bok som inspirerte Anderssen selv, nemlig Henry Drummonds, *Naturens Lov i Aandens Verden* fra 1886. Jeg vil drøfte mer om forholdet mellom Drummonds bok og Anderssen i kap 4.4. Disse faktorene gjør at jeg med stor sikkerhet tror at Anderssen tilhørte den liberale side av kirkestriden.

Med det dukker første spørsmål opp: Hvordan hadde det seg slik at Anderssen fremdeles fikk lov til å være sogneprest på Evenes så lenge, da det later til at den øvrige geistlighet var klar

---

²⁴ https://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_stortingsrepresentanter_1886%E2%80%931888. Wikipedia. Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste, *Liste over stortingsrepresentanter 1886-1888*. 22 Mars 2018. Lest 02 Oktober 2018.

over hvilke aktiviteter han bedrev som prest? Noe entydig svar på spørsmålet finnes neppe, men man kan anta at Anderssens lokasjon hadde noe med saken å gjøre. For det første var Anderssen sogneprest i Evenes i Ofoten, et sogn langt oppe i nord hvor hans tilhengerskare, ifølge presten Kristen Skjeseth i Narvik, var begrenset. De samiske læstadianerne i og rundt Evenes hadde lite med Anderssen å gjøre da de anså Anderssen som en form for noaide. Ifølge Carl Schøyen i boken, *Tre stammers møte* fra 1917, advarte den samiske predikanten, John Mikkelsen (Mikkalo Jouna) mot presten Anderssen og mente at han var farlig fordi han kommuniserte med de døde slik deres egne noaider hadde fordums gjort. Ifølge Dagmar Sivertsen i hennes avhandling *Læstadianismen i Norge* fra 1955, kom læstadianismen som vekkelsesbevegelse til Evenes i 1848 (Sivertsen 1955: 283). Bevegelsen omsluttet kun samer de første 20 årene, og det var ikke før på slutten av 1860-tallet at nordmenn begynte å fatte en interesse for bevegelsen. I Evenes var det likevel svært få nordmenn som gikk inn i bevegelsen (Sivertsen 1955: 290-292). Med andre ord, Anderssen hadde en liten menighet som for det meste bestod av nordmenn og et lite antall av norsk-læstadianere. Dette igjen gjorde at hans ord ikke rakte så langt og heller ikke over en stor gruppering av mennesker. En annen faktor er at Anderssen aldri publiserte skriftlige arbeider forbundet med hans spiritismeinteresse og mystiske teologi, hvis vi ser bort fra hans produksjon av salmer. Verket «Kosmogonia» ble aldri ferdig eller publisert og han så seg til slutt nødt til å brenne boken. Kanskje fryktet han for sitt geistlige rykte og at kirken ville sette en stopper for hans virke. En tredje faktor er at Anderssen hadde liten kontakt med kirkens maktsentrum i Kristiania. Mange var trolig klar over at Anderssen var en prest utenom det vanlige, men siden han aldri publiserte noe som var direkte forbundet med hans spiritismevirksomhet, og på den måten skapte oppmerksomhet om sin person eller teologiske oppfatninger, later det til at man sentralt antagelig så mellom fingrene på problemet. Sist men ikke minst, Anderssen ble plassert på Evenes i en tid hvor det var stor uro mellom kirken og læstadianerne (Kristiansen 2009: 152). Anderssen fikk relativt raskt ro i sognet etter at han kom til Evenes ved at han lot læstadianere og ikke-læstadianere få separat altergang. Biskopen var svært fornøyd og roste hans innsats. Dette er alle faktorer som trolig spilte inn på hvorfor Anderssen fremdeles fikk lov til å være prest samtidig som han var aktiv spiritist. Sistnevnte faktor og det at han var en svært godt likt mann på Evenes, var trolig de mest formildende faktorer.

Dermed dukker neste spørsmål opp: Hvordan rettferdiggjorde Anderssen selv sin spiritismepraksis? Dette er et vanskelig spørsmål da kildene er sparsomme eller ikke-eksisterende. Som nevnt tidligere kan man lese i Bibelen at en ikke skal vende seg til spådomsånder, trolldom og gjenferd. Da man kan ta det for gitt at Anderssen hadde god kjennskap til hva Bibelen sa om slik praksis, melder spørsmålet seg hvorfor han valgte å overse slike ord og likevel utføre sin praksis. Som nevnt tidligere, Anderssen hadde kjent på følelsen av tap og død flere ganger i løpet av livet.

Først var det foreldrene som døde med kort mellomrom, deretter søskenbarnet, Thorvald, og så var det barna, Margrete og Jak, og sist kona, Selma. Når muligheten for å kontakte de avdøde barna, søskenbarnet og kona åpenbarte seg som en mulighet i spiritismens praksis, følte Anderssen kanskje at dette var uproblematisk i forhold til hans yrke som prest ettersom spiritismen på denne tiden ikke ble satt i direkte sammenheng med religion og kristendom. Spiritisme på slutten av 1800-tallet i Norge var forbundet med (para-)psykologi, naturvitenskap og empirisk forskning. Etablerte forskere ønsket å utprøve og bevise at ånder virkelig fantes og at det var mulig å kommunisere med dem. Ut i fra dette ser det ut til at Anderssen muligens gjorde et skille mellom det åndelige og det verdslige. Som prest forfølger han kirkens idealer og viser at han er en tro kirketjener, både i salmediktningen og i sin forkynnelse i kirkerommet. Men som menneske og privatperson har han en friere holdning. Han tenkte annerledes enn mange andre og integrerte spiritismen på sin egen måte. Selv om Anderssen hadde en fri holdning, provoserte han ingen, og dermed ga han ikke kirken belegg for å fjerne han fra sin posisjon som sogneprest i Evenes. Anderssen åpnet med andre ord opp for nye erkjennelsesmåter, men var likevel ikke imot den kristelige verdensanskuelsen. Hans egenproduserte salmer gir ingen direkte assosiasjoner til spiritisme og hans praksis som spiritist. Han gir oss derimot, som nevnt tidligere, en litt annen, om ikke modifisert versjon av læren om frelse i Bibelen med vekt på den frie nåde, noe som kan antyde at han var noe forut sin tid både i sin salmediktning og sine tanker om frelsesspørsmålet.

Det siste spørsmålet lyder da som følger: Var Anderssens spiritisme et uttrykk for hans liberale holdninger, og var den liberale holdningen til apologetikken og livet selv, en forutsetning for at Anderssen kunne være spiritist? Ut fra hva jeg har funnet ut, var det ikke et krav å være liberal for å være spiritist, men mye mer sannsynlig for å nettopp etablere denne forbindelsen mellom kristendom og spiritisme, slik Anderssen gjorde. De som hadde en liberal holdning til kristendommen så på spiritismen med et helt annet sett med «briller» enn hva de konservative gjorde. De konservative så på tidens nyvinninger som et utslag av vantro, og den vantroen måtte slås ned på, enten ved en forbudslinje eller ved å opplyse de nysgjerrige om hva som kunne skje hvis de så på den som noe annet. De liberale på sin side så på tidens nyvinninger som noe positivt og som de kristne kunne glede seg over. Det var selvsagt ikke gitt at alle liberale var spiritister, men det at Anderssen var liberal i forhold til så mange ting i livet, gjorde det antagelig lettere for han å gripe og ta til seg tidens nyvinninger inn i hans virke som sogneprest på Evenes.

4.4. Inspirasjon fra Henry Drummond

Jakob Jenssen Anderssen var svært inspirert av den skotske naturforskeren, forfatteren og presten Henry Drummond (1851-1897), og i særlig grad hans verk, *Natural Law in the Spiritual World* fra

1883. Boken er på 153 sider og er et forsøk fra Drummonds side å vise at de samme lovene som gjelder for naturens verden også gjelder i åndens verden, og at disse lovene i særlig grad er relevant for det religiøse og etiske liv. Drummond var naturforsker og professor i naturvitenskap ved Free Church College i Glasgow, Skottland. Han høstet mye kritikk både fra kirkelig og vitenskapelig hold for stort sett alle sine verker for sine forsøk på å forene kristen tro med moderne naturvitenskap.

Drummonds forsøk på å forene kristen tro med moderne naturvitenskap på 1870-1880-tallet i England var ikke særlig uvanlig, da det var på dette tidspunkt ingen konflikt eller opplagte motsetninger mellom kristendom og naturvitenskap (Kristiansen 1993: 26); den oppfatningen kom derimot senere, selv om naturforskeren John William Draper (1811-1882) publiserte boken, *History of the Conflict between Religion and Science* i 1874, hvor han presenterte forholdet mellom religion og naturvitenskap som historisk preget av gjensidige fiendebilder (Brooke 1991: 45). Det var først etter publiseringen av to-bindsverket til forfatteren, Andrew Dickson White (1832-1918), i 1896, *A History of the Warfare of Science with Theology and Christendom*, at konflikten virkelig begynte for alvor. White konstruerte i arbeidet sitt den såkalte, «konflikthypotesen», der han presenterte forholdet mellom religion og naturvitenskap som svært motsetningsfylt. Draper og White var svært innflytelsesrike og presenterte frontfigurene til konflikthypotesen som etterhvert resulterte å bli en del av den engelske kulturdebatten. I ettertid har Draper og White fått kritikk for å ha presentert et altfor forenklet bilde av den vestlige naturvitenskapens fremvekst (Brooke 1991: 46-51). Med andre ord, den kritikken som Drummond får i forbindelse med sine verk som omhandlet hans forsøk på å forene kristen tro og naturvitenskap skjer i etterkant av denne konflikten som bryter ut på midten av 1890-tallets England.

I innledningen skriver Drummond at i lang tid har han henvendt seg til to typer publikum – studenter på hverdagene og menigheten på søndagene. Han så aldri noen vanskeligheter forbundet med dette, selv om hans nære venner hadde det. Derimot etter å ha holdt vitenskap og religion separert i så mange år, begynte veggen mellom de to å gi etter - og da særlig på den siden hvor religion befant seg. Han poengterer videre at det var ikke som om at religion ble «vasket vekk», men ble heller sett i et nytt lys ved hjelp av vitenskapen.

It has been my privilege for some years to address regularly two very different audiences on two very different themes. On week days I have lectured to a class of students on the Natural Sciences, and on Sundays to an audience consisting for the most part of working men on subjects of a moral and a religious character. I cannot say that this collocation ever appeared as a difficulty to myself, but to certain of my friends it was more than a problem. It was solved by me, however, at first, by what then seemed the necessities of the case – I must keep the two departments entirely by themselves. They lay at opposite poles of thought; and for a time I succeeded in keeping the Science and the Religion shut off from one another in two separate compartments of my mind. But gradually the wall of partition showed symptoms of giving away. The two fountains of knowledge also slowly began to overflow,

and finally their waters met and mingled. The great change was in the compartment which held the Religion. It was not that the well there was dried; still less that the fermenting waters were washed away by the flood of Science (Drummond 2008 [1883]: 4-5).

Drummond tar i bruk den naturvitenskapelige metode også for religion og teologi, og begrunner valget sitt med at de samme reglene må gjelde for dem begge. Han oppdaget at dette var en egen form for metode (vi kunne kalle metoden for analogisk), og tok den så i bruk for å gjøre et forsøk på å danne sin egen variant for forståelsen av den «spirituelle verden». Han gjorde dette fordi han var overbevist at det trengtes en mer håndfast og mer håndterlig teologi og at dette var mulig for å få en teologi som i større grad bygde på en mer vitenskapelig form for teori.

We have Truth in Nature as it came from God. And it has to be read with the same unbiased mind, the same open eye, the same faith and the same reverence as all other Revelation. All that is found there, whatever its place in Theology, whatever its orthodoxy or heterodoxy, whatever its narrowness or its breadth, we are bound to accept as Doctrine from which on the lines of Science there is no escape. When this presented itself to me as a method, I felt it to be due to it – were it only to secure, so far as that was possible, that no former bias should interfere with the integrity of the results – to begin again at the beginning and reconstruct my Spiritual World step by step. [...] My object at present is the humbler one of venturing a simple contribution to practical Religion along lines indicated (Drummond 2008 [1883]: 6-7).

Ifølge Drummond krever den moderne verden ytterligere bevis. Før har stemmene deres vært borte, men nå har vitenskapen gjort det slik at de nå har én stemme igjen, og de krever bevis. Først ved å få bekreftet eller støttet opp teologien og for det andre ved å få den rensset. «Renset» kan vi antagelig forstå i samme forstand som Richard Eriksen skrev om: dvs. Det å prøve å bli kvitt alle overnaturlige og misvisende aspekter ved religion som fortsatt er tilstede i datidens kristendom.

Theology must feel to-day that the modern world calls for a futher proof. [...] Hithertho its voice has been muffled. But now that science has made the world around articulate, it speaks to Religion with a twofold purpose. In the first place it offers to corroborate Theology, in the secnd to purify it (Drummond 2008 [1883]: 9).

«No man can study modern Science without a change coming over his view of truth» (Drummond 2008 [1883]: 10). Kanskje Anderssen følte seg truffet i den forstand at det var kanskje akkurat dette som hadde skjedd med han selv? Som nevnt i kap. 4.1, vendte Anderssen seg til naturvitenskapelige tekster da han ikke klarte å finne svar på hvorfor søskenbarnet Thorvald, døde så brått. Som resultat så han ikke kristendommen i samme lys slik han hadde gjort før, og vurderte å ikke fullføre sin teologiutdanning. Det er trolig at Anderssen kjente seg igjen i Drummonds budskap ettersom Drummond selv var en prest som sidestilte naturvitenskap og kristendom.

I den grad vi ser det vitenskapelige aspektet hos Drummond, ser vi også hos Anderssen, om enn ikke like sterkt. Presten Kristen Skjeseth portretterer Anderssen som en mann som forsøkte å forene kristen tro med vitenskapelig tenkning:

Der var intet sykelig og søkt i hans forbindelse med aander, ikke borddans og andre kunster. Med sin hustru som døde for 16 aar siden hadde han daglig samtale, og mange andre benyttet hans haand til automatisk skrift. Og resultatet var et kristenmenneske som forenet tro med viden (Skjeseth 1921: 566).

Anderssen portretteres ikke som en typisk datidens spiritist interessert i forskjellige kunster eller borddans. Han var en enkel kristen mann, prest av yrke, som også hadde kontakt med sin avdøde kone ved hjelp av automatisk skrift. Det vitenskapelige aspektet vi ser hos Drummond er ikke umiddelbart like synlig hos Anderssen, men er trolig hentet eller inspirert av Drummond og hans verk fra 1883. Hans bok «Kosmogonia» er kanskje et forsøk på hans eget ønske om å forene de to perspektivene – moderne naturvitenskap og religion. Selve tittelen, Kosmogonia = læren om verdens tilblivelse, gir oss en pekepinn på at dette var hans forsøk på å skrive en redegjørelse for hans syn på de to perspektivene. Det at Anderssen senere brente verket kan trolig tolkes som et uttrykk for at han ikke var fornøyd med sitt arbeid. Det er et fellestrekk mellom Drummond og Anderssen at deres måte å tenke på åpner for en mulighet for å kunne forene religion og moderne naturvitenskap og for at en samtidig kan praktisere sitt presteyrke. Anderssen var 33 år da Drummonds bok ble utgitt. Han var da en ung prest i starten på sin presteperiode på Evenes og det er trolig at han leste boken før han ble kontaktet av tidligere prest på Evenes, Aron Pedersen Arctander, da dette skjedde 10 år senere i 1893. Etter å ha blitt kontaktet av Arctander og fikk sin visjon, begynte han antageligvis allerede da å skrive det som senere skulle bli deres felles verk, «Kosmogonia». Man kan nok konkludere med at Anderssen gjorde et valg om å være en landsens prest, da han heller ikke hadde noe særlig kontakt med de høyere, akademiske sirkelene i Kristiania. Han valgte i stedet å være en landsens prest uten å gå dypere inn i de prinsipielle tingene, for det later til å være at presteyrket og det personlige aspektet, kontakten med sin avdøde kone og barn, var viktigere for ham, enn nødvendigvis de prinsipielle tingene rundt verdens tilblivelse. På den annen side, hvis Anderssen hadde opptrådt mer offentlig om sine kontakter med de avdøde overfor academia og presteskapet, ville de ha trolig sett på Anderssen som i mindre grad skikket til å være prest.

4.5. Sammenligning med Jæger og Eriksen

I dette siste delkapittel av analysen skal jeg forsøke å sammenligne Anderssens tanker om spiritisme med tilsvarende tanker hos professor og sosialøkonom, Oscar Jæger og filosof, forfatter og psykolog, Richard Eriksen. Jeg skal foreta en sammenligning av de for å undersøke om det er noen fellestrekk i deres tenkning som åpner opp for interessen for spiritisme og hvordan de mente at denne interessen kunne kobles opp mot landets offisielle religion, kristendommen, for til slutt se om det er noe spesielt eller særegent med Anderssens situasjon i forhold til andre spiritister i hans

samtid, og på hvilken måte. Avslutningsvis vil jeg også forsøke å si noe konkret om hva som er Jægers og Eriksens «problem» med datidens teologi og dogmatikk i kristendommen, og hvordan de som brobyggere foreslår en løsning for å få en mest mulig vitenskapelig basert religionsform.

I boken, *Ortodoksien som kristendommens fiende* fra 1903, skriver Jæger om et samfunn som er i endring med ungdom som er på utkikk etter noe som kan gi svar på deres spørsmål. Jæger frykter at likegyldighet eller agnostisisme er neste skritt for ungdommen da det later til at de ikke klarer å finne svar enten ved kun å henvende seg til naturvitenskapene eller religionen. For å unngå at agnostisisme blir ungdommens nye religion, må kristendommen ryddes opp i og gjøres mer håndterlig for neste generasjon (Jæger 1903: 11-12). Tittelen på boken gir oss allerede en pekepinn på at Jæger var svært dogmekritisk og at boken er en direkte kritikk mot kristendommens tradisjonelle dogmatiske utforming. Jæger ønsker å gjøre noe med situasjonen for å unngå at kristendommen blir borte med neste generasjon. Hans forslag til løsning er at menneskene må henvende seg til både naturvitenskap og religion, da disiplinene kompletterer og utfyller hverandre. Religionens område er åndslivet mens naturvitenskapens område er det materielle. Når det går opp for datidens materielle ungdom at alt en har her i livet av materielle goder blir borte når en dør, blir også livet og tilværelsen på jorda meningsløs. Dette blir derved et eksistensielt livsspørsmål – å komme til bunns i livets egentlige mening. Da livet ikke gir noen videre mening ved kun å se på naturvitenskapene og det materielle, må en heller søke til den åndelige delen av tilværelsen. Med det i mente tar han også for gitt at en usynlig, åndelig verden eksisterer og at alt liv på jorda har en sjel, og livets fremste formål burde være å utvikle sjelen (Jæger 1903: 23-24). Følger en dette tankesettet, beveger en seg bort fra naturvitenskapene og inn på troens territorium. Dermed er hans konklusjon klar: Menneskene er nødt til å fusjonere naturvitenskap og religion for å finne alle svar. For å kunne ta i bruk begge disiplinene samtidig som er hans løsning til problemet, må datidens kristendom ryddes opp i slik at den kan gjøres mer tilgjengelig og lettere forstått av ungdommen. Hans forslag er å begynne med ortodoksien og dogmene, da han mener de er med på å forvanske den rette kristendom. Det Jæger sikter til, er bl.a. bekjennelseslæren og treenighetslæren (Jæger 1903: 26-27). De er ifølge han, bygget på usannheter og ukritisk tenkning. Boken er blitt sett på som en advarsel fra hans side om hva som vil skje med religionen hvis vitenskapsforståelsen ikke lenger får virke inn på forståelsen av religionen.

I boken til Eriksen, *Spiritismen, dens rette betydning og værd* fra 1893, skriver Eriksen i takt med Jæger at han ser en endring i datidens samfunn. Eriksen skriver ikke om samme problematikk som Jæger, men har likevel samme grunntanke. Problematikken i datidens samfunn, ifølge Eriksen var den økende materialismen. Eriksen påpeker at denne endringen ikke nødvendigvis førte til irreligiøsitet, men heller en begynnende misnøye med datidens religionsform. I tråd med Jæger, skriver Eriksen at en religiøs fase var nå bak menneskene og de var på leting etter en ny. Eriksen

poengterer at den gamle kristendommen måtte ikke forveksles med Kristi virkelige lære, som han mente ikke var i strid med vitenskapens nye virkelighetsforståelse. Kristi virkelige lære er det som Eriksen mener er selve kjernen i kristendommen, og eksemplifiseres av reformasjonen på Luthers tid der overgangen fra katolisisme til protestantisme representerte en overgang fra tradisjonalisme til modernisme. Det er en slik overgang Jæger og Eriksen mener er nødvendig i forbindelse med moderniteten. Slik reformasjonen var en overgang fra tradisjonalisme til modernisme, må den nye tid innebære en overgang fra tradisjonalisme til modernitet. Jæger ser sin dogmekritikk som en del av arbeidet for å realisere en slik overgang, og Eriksen på samme måte med sin kritikk. Trolig var Anderssens salme om den åpne og objektive frelsesforståelse hans forsøk på den samme overgang. Paven hadde en rolle som den øverste autoritet og hadde i prinsippet frihet til å bestemme hva som skulle være og ikke være kirkens dogmer. Fordelen med denne ordningen ga et fast rammeverk til hva som skulle være katolsk tro. Når protestantismen bryter med pavemakten, mister paven den makten han en gang hadde. Den guddommelige autoritet han tidligere representerte, ble nå ene og alene presentert av Bibelen som fornuftens kilde. Muligheten til å kunne gjøre seg opp en egen forståelse av Bibelen førte til en fremvoksende kritikk av protestantismen hvor enkelte begynte å stille spørsmål og rette negativ kritikk mot dogmene i kristendommen. Resultatet av bruddet med katolisismen på Luthers tid, ender dermed i et indre brudd innenfor protestantismen selv, fordi den enheten som i troen tidligere var representert ved paven, nå ga rom til mange nye kirkesamfunn som formulerte troen på sine egne premisser (Eriksen 1893: 4-6).

Eriksen og Jæger oppfatter situasjonen likt, og ser med den voksende kritikk mot protestantismen en økende interesse for en alternativ kilde for fornuften, nemlig naturvitenskapene, der religionens dogmer må vike. Hvis kirken ikke klarte å skille mellom religionsformen og religionen selv, ville det føre til at når dogmene mister sin troverdighet, vil det på sin side føre til en idé om at religionens nedgang er nær. Mange mennesker tenkte deretter at de spørsmål som troen var i stand til å svare på før, måtte nå vitenskapen være i stand til å svare på. Vitenskapens resultater ville dermed bli det nye utgangspunktet for den nye livsanskuelse. Problemet, som både Jæger og Eriksen nevner, er at naturvitenskapene håndterte kun det materielle og håndfaste, det som en kunne ta og føle på, slik at resultatet ville bli at spørsmål som gjaldt etikk og moral, ble forklart med blinde stoffers og krefters virksomhet (Eriksen 1893: 6-8). Eriksens kritikk av naturvitenskapene blir dets materialistiske fokus og han forbinder denne utviklingen med fare. Menneskene i deres samtid ville aldri få svar på spørsmål som gjaldt det åndelige liv ved å spørre naturvitenskapene alene. Derfor søker Eriksen å bygge en bro mellom naturvitenskapen og kristendommen, for å bøte på problemet og for å hindre kristendommens undergang. Hans løsning er at naturvitenskapene må oppgi sitt materialistiske fokus, at det bare er håndfaste, empiriske bevis som er fakta. Tilsvarende må kristendommen på sin side oppgi sitt foreldede syn på sin dogmatikk. Den fastlagte

dogmetenkningen er problemet som hindrer disiplinene å samarbeide, for ifølge Eriksen utfyller begge disiplinene hverandre og har hvert sitt arbeidsområde. Samtidig må begge parter erkjenne den andre som en likeverdige partner for å finne den hele sannheten (Eriksen 1893: 9).

Hverken Jæger eller Eriksen var kristendomsmotstandere, de hadde aldri noe ønske om å fjerne kristendommen fra samfunnet. De hadde i stedet et inderlig ønske om å modernisere kristendommen for å gjøre den mer tilgjengelig og lettere forståelig for den kommende generasjon slik at den ikke ble borte. Jæger og Eriksen står også for de samme grunnsynspunktene, men har ulike strategier for å fremme sine synspunkter. Som nevnt tidligere, førte Jæger en kamp mot ortodoksien og hans løsning var en dogmatisk modernisering ved å fjerne lite troverdige dogmer innenfor kristendommen som, ifølge han, var tuftet på unøyaktigheter og usannheter. Eriksen har det samme formålet, men går frem på en annen måte. Han ønsket å modernisere og rense kristendommen ved å bl.a. fjerne den fastlagte og foreldede dogmesystematikken som var med på å hindre kristendommen fra å samarbeide med naturvitenskapen. Både Jæger og Eriksen har sympatiske utenforstående synspunkter hvor de ønsker å modernisere, ikke fjerne kristendommen som landets offisielle religion for at den derved skulle gjenfinne sin evne å ta inn over seg tidens nye åndelige og kulturelle strømninger.

I Anne Kalvigs bok, *Spiritisme, samtaler mellom levende og døde* fra 2016, skriver hun om medienes egne fortellinger om hvordan de ble grepet og interessert i spiritisme. «Alle mediene forteller om vendepunktsopplevelser i form av egen sykdom og/eller dødsfall i nærmeste familie» (Kalvig 2016: 81). Det samme gjaldt for både Jæger og Anderssen, mens Eriksen ble introdusert for spiritisme av en nær venn og den tyske filosof og forfatter om det okkulte og mystiske, Carl du Prels litterære verker. Jæger hadde med stor sannsynlighet vært interessert i spiritismen lenge før konas død i 1903, men ble spiritist, ifølge han selv først etter konas død. Det samme gjaldt for Anderssen, men det var ikke konas død som utløste hans interesse, men søskenbarnet Thorvalds død i 1871.

Jæger, Eriksen og Anderssen fungerte som brobyggere i den forstand at de prøvde å koble kristendom opp mot naturvitenskap, men hver på sin egen måte. Eriksen og Anderssen var praktiserende spiritister, mens Jæger ikke var det, i hvert fall ikke i utgangspunktet. Eriksen deltok i flere seanser hvor hans ønske var å prøve å bevise og utprøve sine teorier at sjelen overlever legemet etter døden, og om hvorvidt det var mulig å kommunisere med de. For hans del var ikke dette i seg selv et spørsmål om religion, men et spørsmål om vitenskap. Hvis han kunne bevise ved spiritisme at sjelen overlevde etter at den fysiske kroppen var død, ville det bidra til å styrke kristendommen fordi det igjen ville bevise at mennesket har en sjel, og at sjelen kan overleve etter at den fysiske kroppen er død og at mennesket har noe mer på jorden å gjøre enn kun å sørge for sin egen, fysiske velstand (Eriksen 1893: 11-16). Det er dette som Eriksen kjempet for og som han

mente ville være gevinsten ved å forene kristendom og naturvitenskap. Jæger var ikke-praktiserende, men hadde samme mål som Eriksen, å fusjonere kristendom med naturvitenskap for å få en mest mulig uforvansket og troverdig kristendom. Jæger tok som sagt for seg dogmene i kristendommen som han mente var med på å forvirre datidens ungdom og skape falske forestillinger om kristendommen. Det er ikke like tydelig hos Jæger som det er hos Eriksen, hvordan han tar i bruk spiritisme som hjelpemiddel for sin brobygging mellom naturvitenskap og religion. Siden Jæger ikke var praktiserende spiritist, er det trolig at han tar i bruk spiritisme som et hjelpemiddel for å styrke sitt poeng for at naturvitenskapene måtte få komme inn på linje med religionen for å komme frem til en uforvansket og troverdig kristendom. Både Jæger og Eriksen bruker sjelsforestillingen for å begrunne at menneskene må henvende seg til åndsvitenskapene så vel som naturvitenskapene. For å bygge videre på dette argumentet, tar begge for gitt at en usynlig, åndelig verden eksisterer. Denne verdenen er ikke mulig å forklare kun ved hjelp av naturvitenskapene, og siden menneskets fremste formål burde være å utvikle sjelen må også åndsvitenskapene tas i bruk. For at menneskene skal klare å få svar på de spørsmålene vi måtte stille oss i livet, må vi ta i bruk både naturvitenskapene og åndsvitenskapene, fordi de har gyldighet på hver sine områder og utfyller hverandre i svarene på menneskenes spørsmål. Sjelsforestillingen fra Jægers side av argumentasjonen vil vise hvordan han tar i bruk spiritisme som et virkemiddel, da spiritisme var ved hjelp av bl.a. Eriksens forskning, med på å forklare og vise for samfunnet og menneskene som deltok på seanser at mennesket har en sjel, og at sjelen overlever etter at den fysiske kroppen er død.

Anderssen på sin side hadde liten interesse av å drive på med forsøk for å koble spiritisme opp mot naturvitenskap. Det eneste forsøket hans måtte være å skrive boken «Kosmogonia». Ettersom boken ikke eksisterer i dag og han så seg nødt til å brenne den på sitt dødsleie, var kanskje ikke forskningsaspektet like viktig for han som det var for Jæger og Eriksen. Anderssen var prest og for alt vi vet kunne utgivelsen av boken fått negative konsekvenser for han og hans virke som sogneprest. Jeg vil si at Anderssen fokuserte mer på det personlige aspektet, kontakten med sine avdøde barn og kone. Denne dødekontakten som et eksistensielt anliggende spilte en større og viktigere rolle for han enn forskningsaspektet som vi ser hos Jæger og Eriksen. Hvordan Anderssen på sin side fungerte som en brobygger mellom kristendom og naturvitenskap, kan enten være hans forsøk på å skrive boken, Kosmogonia, eller som nevnt tidligere, det «skillet» det virker som han satte opp for seg selv for å separere det åndelige fra det verdslige, eller den offentlige fra den private personen. Anderssen så ingen problematikk forbudet med å både være prest og praktiserende spiritist - og hvis så var tilfelle ville han sannsynligvis gitt opp sin spiritismepraksis til fordel for presteyrket, eller motsatt. Siden han gjorde ingen av delene, er det åpenbart at han ikke så noen problemer med det. Det skillet som Anderssen trolig satt opp for seg selv, kan også tenkes

på som hans bidrag til brobyggervirksomheten mellom kristendom og spiritisme, da hans offentlige person ikke tok skade av hans personlige engasjement. Anderssen var som sagt åpen om sin spiritismepraksis og mange visste at han hadde denne interessen. Likevel henvendte mange seg til ham for å få hjelp til å kontakte avdøde venner og slektninger. Selv om mange visste dette, til og med kirken, later det ikke til at hans beskjeftigelser på det personlige plan skadet han som en offentlig person i Evenes. Var det da noe særegent eller spesielt med Anderssens situasjon i forhold til andre spiritister i hans samtid? Både ja og nei. Ja, fordi med sine valg viste Anderssen at broen som Jæger og Eriksen prøvde å konstruere mellom naturvitenskap og spiritisme på den ene siden og kristendom på den andre siden, faktisk fungerte i praksis! Det Jæger og Eriksen hadde kun som teori og ønske, viste Anderssen gjennom sitt virke som prest i Evenes at det fungerte i praksis. På den annen side, i lys av Anderssens samtid er ikke hans situasjon så veldig spesiell da han tilhørte det øvre sosiale sjikt i samfunnet, hvor det var de som ble interessert og grepet av spiritismens idéer og praksiser.

Kapittel 5: Konklusjon

5.1. Konklusjon

Målet med denne avhandlingen har vært å se og prøve å forstå sogneprest, Jakob Jenssens Anderssens interesse for spiritisme og hvordan denne interesse forholdt seg dels til hans identitet som prest og dels i forhold til tilsvarende interesser hos andre i hans samtid. Jeg har derfor valgt å sette denne interessen inn i en større samfunnskontekst ved å se nærmere på to andre ledende personer, representert ved professor og sosialøkonom, Oscar Jæger og forfatter, filosof og psykolog, Richard Eriksen. Formålet med å sammenligne Anderssen med Jæger og Eriksen og deres brobyggerforsøk mellom vitenskap og kristendom, har vært for å se om det er noe spesielt eller særegent med Anderssens situasjon i forhold til andre i hans samtid, og på hvilken måte. Jeg har til slutt redegjort for hvordan kirken reagerte og responderte på spiritismen som ny åndsbevegelse i Norge, og hvordan de i siste instans, reagerte på hvordan en av deres egne praktiserte spiritisme. For å oppnå dette har jeg studert private notater, besøkt lokale arkiv og lest gjennom mengder med tidsskrifter og artikler om både Anderssen og spiritisme på slutten av 1800-starten på 1900-tallet i Norge. Innledningsvis har jeg gjort rede for mitt forskningsspørsmål, metoder og eventuelle utfordringer jeg har møtt på, hvor de største utfordringene har vært materialmengden, dets relevans, kvalitet og tilgjengelighet. Det som også kommer frem av mitt litteraturutvalg er at det er gjort lite forskning på spørsmålet om interessen for spiritisme i kirken generelt på denne tiden og om det kunne ha vært andre prester som også hadde denne interessen. Sånn sett kan dette arbeidet bidra til å øke interessen for videre arbeid omkring spiritismeinteresse i norsk kirkeliv tidlig på 1900-tallet og kanskje inspirere til et fortsatt arbeid med denne type faglige problemstillinger som jeg har arbeidet med i denne avhandlingen.

Etter å ha brukt over et år på denne avhandlingen sitter jeg igjen med en konklusjon og et sluttprodukt som er litt annerledes enn hva jeg hadde sett for meg når jeg gikk i gang med denne oppgaven. Jeg fattet som sagt interesse om Anderssen da jeg fikk høre at det faktisk hadde vært en prest som praktiserte spiritisme på slutten av 1800- og starten på 1900-tallet i Norge. Med en god dose forferdelse og nysgjerrighet over hvordan en prest av yrke også kunne praktisere spiritisme, hvordan han rettferdiggjorde dette for seg selv og over kirken, og i siste instans fremdeles fikk lov til å være prest etter at kirken fikk vite om denne uortodokse praksisen, gikk jeg i gang med oppgaven. Studenter innenfor historie og religionsvitenskap får alltid høre at historiske hendelser må alltid sees i lys av sin samtid slik at vi kan se årsaker og konsekvenser, og slik lage linjer fremover til dagens samfunn. Ved å se Anderssen i lys av sin tids kulturelle og religiøse strømninger, sitter jeg igjen med et helt annet syn på hans spiritismepraksis enn hva jeg begynte

med. Spiritisme var som sagt en religiøs massebevegelse som oppstod i USA på midten av 1800-tallet, og Kalvig setter spiritismens fødsel til 31 mars 1848, dagen da Fox-søstrene hørte bankelyder i sitt hjem i en liten landsby i New York. Søstrene begynte å kommunisere med ånden og det tok ikke lang tid før flere var i stand til å kommunisere med ånder. Den spiritismen som ankom Norge på 1880-tallet var tuftet på både fransk og amerikansk tankegang, hvor Allan Kardecs tankesett representerte den franske innflytelsen og Andrew Jackson Davis representerte den amerikanske. Spiritismen som da vokste frem i Norge var en form for spiritisme som baserte seg på vitenskap, hvor spiritisme ble et forsøk på å kombinere religion og vitenskap, hvor det ikke dreide seg om tro men om etterprøvable empiri. Seansene var i tillegg til å prøve å kontakte ånder, forsøk på å prøve å bevise og dokumentere at ånder fantes og at det var mulig å kommunisere med de. Det som en da vil forbinde med spiritisme i dag, er ikke den samme form for spiritisme som kom til Norge på slutten av 1800-tallet. Grunnen til min forferdelse over at en prest også kunne praktisere spiritisme var, som sikkert mange andre også har inntrykk av, at spiritisme da er det samme som vi forbinder med spiritisme i dag, men som kildene viser oss ikke er tilfellet. Som vi vet var det stort sett menn av høy status og utdanning som ble grepet av spiritismens ideer og praksiser, en gruppering som også prestene var en del av. Med andre ord, er det ikke så rart at en prest også kunne fatte interesse for denne form for tenkning og praksis. På den annen side, står det klart i Bibelen, både i GT og i NT at en ikke skal vende seg til spådomsånder og gjenferd. Da man kan ta for gitt at Anderssen visste hva det stod i Bibelen om denne form for praksis, og så tydelig overså det, er et annet spørsmål som jeg ikke har funnet like klare svar på, og som mest sannsynlig ikke vil få svar på da kildene etter Anderssen er noe mangelfulle.

Professor og sosialøkonom, Oscar Jæger og forfatter, filosof og psykolog, Richard Eriksen var også spiritister. De forsøkte ved hjelp av tiden nyvinninger å bygge en bro mellom vitenskap og religion med det formål at vitenskapsteori skulle få virke inn på datidens kristendom for å oppnå en mest mulig vitenskapelig basert form for kristendom, fri for unøyaktigheter, feilinformasjon og forvanskinger. For å få dette til foreslår de hver sin løsning, hvor Jægers løsning var et oppgjør med den kristne ortodoksi. Ortodoksien og dogmene var ifølge Jæger bygd på usannheter og ukritisk tenkning og var med på å forvanske kristendommen. Dogmene måtte ryddes opp i ved hjelp av naturvitenskapene slik at vi igjen kunne sitte med en uforvansket, rett kristendom som var basert på naturvitenskapelige premisser. Eriksens løsning var at kristendommen måtte oppgi sitt foreldede syn på sin dogmatikk og teologi, tilsvarende måtte naturvitenskapene oppgi sitt materialistiske fokus på at det bare er håndfaste, empiriske bevis som er fakta. De må ifølge Eriksen arbeide sammen og erkjenne den andre som en likeverdige partner for å finne den hele sannheten. Hverken Jæger eller Eriksen var kristendomsmotstandere og hadde heller ikke som mål å fjerne kristendommen. De var i stedet ute etter å fornye den i takt med tidens nyvinninger. Jeg har

sammenlignet Jæger og Eriksen med Anderssen for å se om hans tilfelle var spesielt eller særegent i forhold til andre spiritister i sin samtid, og i så fall på hvilken måte. Min konklusjon er både ja og nei. Ja, fordi med Anderssens valg, det som jeg tror er et «skille» han lager for seg selv for å skille den private fra den offentlige personen, viser han at den teorien som Jæger og Eriksen har om fusjoneringen av kristendom på den ene siden og naturvitenskap og spiritisme på den andre siden, faktisk fungerer i praksis! Anderssen var prest i 42 år mens han samtidig var spiritist, og som ifølge kildene gitt av Sverre Gustav Anderssen, Anderssens barnebarn, viser de at Anderssen allerede fra studietiden viste interesse for spiritisme. Anderssen beviste gjennom sitt virke som prest at fusjonen mellom kristendom og spiritisme kunne fungere i praksis. På den andre siden er ikke Anderssens tilfelle så særegent da han tilhørte det øvre sosiale samfunnssjikt, hvor det var de som ble grepet av spiritismens ideer og praksiser, og det at Anderssen neppe var den eneste presten som også var spiritist. Om det var tilfellet vet vi lite om, men det er med stor sannsynlighet at det var andre prester som også hadde denne interessen og som igjen videreutviklet dette til å bli en praksis, da de også tilhørte det øvre sosiale samfunnssjikt som ble interessert i den nye åndsbevegelsen.

I løpet av sine mange år som prest i Evenes, så Anderssen det ikke problematisk både å være prest og praktiserende spiritist - hvis så var tilfelle ville han sannsynligvis gitt opp sin spiritismepraksis til fordel for presteyrket. Man kan ta det for gitt at han visste hva Bibelen sa om menneskers kontakt med de døde. Ettersom han fortsatte med sin spiritismepraksis, tolker jeg kildene dit hen at kontakten han oppnådde med sine avdøde slektninger, veide tyngre enn Bibelens forbud mot dødekontakter.

Forskningsaspektet som vi ser hos Jæger og Eriksen er ikke like fremtredende hos Anderssen gjennom mitt utvalg av kilder. Vi hadde trolig kunne ha oppnådd mer sikkerhet og visshet rundt hans tanker om dette hvis vi hadde hatt «Kosmogonia» tilgjengelig, da den mest sannsynligvis var hans forsøk på tankemessig å fusjonere forbindelsen mellom kristendom og spiritisme. Siden boken i dag ikke eksisterer, vet vi ikke hvordan han forholdt seg konkret til forsøket på å se dem i sammenheng. Det at Anderssen holdt sitt arbeid med «Kosmogonia» for seg selv, bidrog trolig til at han fikk beholde sin stilling som prest da vi vet fra tidligere at kirken ikke var positivt innstilt til spiritismens ankomst til Norge. Kirken visste at Anderssen holdt til en liberal politikk da han bl.a. satt for partiet Venstre som suppleant til Stortinget i 1887-88, men det at han var en praktiserende spiritist kunne i verste fall ha resultert i at han mistet sin stilling, da spiritisme var så langt utenfor hans geistlige yrkesrolle i lys av hva Bibelen sa om slik praksis. Slik gikk det derimot ikke, og det var trolig flere faktorer som spilte inn på hvorfor Anderssen fikk beholde sin stilling. For det første var Anderssen stasjonert i Evenes, et sogn plassert langt oppe i nord hvor hans innflytelse var begrenset. For det andre publiserte Anderssen ingen skriftlige arbeider forbundet med sin spiritismeinteresse og mystiske teologi. Heller ikke hans mange salmer bærer

preg av slike interesser, annet enn at de viser klare tegn på hans liberale frelsesforståelse. Selv om Anderssen hadde en fri holdning til både teologi, presterollen, politikk og samfunnsengasjement, provoserte han ingen, og dermed ga han ikke kirken grunn for å fjerne han fra sin stilling som sogneprest. For det tredje hadde Anderssen liten kontakt med kirkens maktsentrum i Kristiania, noe som også trolig bidrog til at det ikke ble skapt så mye oppmerksomhet rundt hans situasjon. Mange var trolig klar over Anderssens spiritismeinteresse da enkelte hadde til og med bedt han om å kontakte avdøde slektninger på deres vegne, sånn sett ser det ut til at folk egentlig ikke hadde så mye imot hans praksiser og interesser. Læstadianerne på den annen side, hadde lite til overs for Anderssens praksiser da de anså han som en ny type noaide, en som kommuniserte med de døde, slik deres egne ledere hadde fordums praktisert, men som de selv hadde forlatt til fordel for den læstadianske vekkelsen. Noe ironisk synes det som om den læstadianske predikanten John Mikkelsen i Spansdalen fremholdt for sitt eget folk at nå, etter at de selv hadde forlatt sin gamle religionspraksis, hadde nordmennene med sognepresten i spissen, begynt med den samme type praksis de selv hadde oppgitt og endog inntatt Evenes prestegård med sin ukristelige virksomhet!

Det som jeg da sitter igjen med som inntrykk av Anderssen både som sogneprest og praktiserende spiritist er todelt, men samtidig mye mer preget av forståelse enn hva jeg hadde i starten av arbeidet. Anderssen var slik som alle andre, en enkel mann som var blitt preget av følgene av død så altfor tidlig i livet, som gjennom spiritisme fant en mulighet for å takle og eventuelt akseptere dødsfallene han så ofte opplevde i sin nærmeste familie. Hans virke som prest burde ha påvirket han noe til å revurdere sin praksis innenfor spiritismen, men det later til at dødekontakten var viktigere for han enn å holde seg helt til hva som var skrevet i Bibelen. I tillegg, som vi vet var ikke spiritisme forbundet med tro og religion men med empiri og naturvitenskap, noe som igjen kunne resultere i at det det var noen gråsoner mellom skillene mellom hva som var akseptert praksis og hva som ikke var det. For å bruke Gadamer's hermeneutikk som eksempel, er min forforståelse blitt utvidet og mine fordommer mot spiritisme er dermed blitt endret, noe som igjen kan komme godt med hvis jeg eventuelt skulle fortsette arbeidet med spiritisme innenfor norsk kirkeliv tidlig på 1900-tallet.

Litteraturliste

- Blom Svendsen, Hans. 2012. «Spontanfenomener i forbindelse med prost Jac. J. Anderssen, Ofoten» i *Fimbul*, nr 30 i Småskrift fra Evenes Bygdeboknemnd.
- Blom Svendsen, Hans. 2013. «Prost Jakob J. Anderssens kontakter med det hinsidige» i *Fimbul*, nr 31 i Småskrift fra Evenes Bygdeboknemnd.
- Brooke, John Hedley. 1991. *Science and Religion: Some Historical Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drummond, Henry. 2008 [1883]. *Natural Law in the Spiritual World*. Radford: Wilder Publications.
- Elstad, Hallgeir og Per Halse. 2002. *Illustrert Norsk Kristendomshistorie*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Eriksen, Richard. 1893. *Spiritismen, dens rette betydning og værd*. Kristiania: Olaf Norli.
- Haugen, Monica Agnetha. «Spiritismens historie i Norge» i *Parapsykologiske Notiser* Nr. 83/2017
- Hopland, Karstein. 1998. «Teosofi og teologisk kristendom – en strid mellom åndsfrender?» i *Skjult visdom – universelt brorskap. Teosofi i Norge*. Oslo: Emilia. S 156-169.
- Jæger, Oskar. 1903. *Ortodoksien: Som Kristendommens Fiende*. Kristiania: Aschehough.
- Kalvig, Anne. 2016. *Spiritisme. Samtaler mellom levende og døde*. Oslo: Pax Forlag.
- Kjeldstadli, Knut. 1999. *Fortida er ikke hva det en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kristiansen, Roald E. 2009. «Gudstjenesten som lokal konfliktarena: Prost Anderssen og gudstjenestekampen i Ofoten i Samfunnet i Gudstjenesten» i *Praktisk kirkelig årbok*. Tromsø: Kirkelig Utdanningssenter i Nord.
- Kristiansen, Roald E. 1993. «Naturvitenskap og kristen tro: Fellesskap og brytninger» (2) i *Origo – om videnskap, skabelse og etik*. Nr. 42.
- Kristiansen, Roald E. 2005. *Samisk Religion og Læstadianisme*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke.
- Lie, Thore. «Fra The origin of species til Artenes Oprindelse» i *Tidsskriftet Den Norske Legeforening*. 10 desember 2000. Den Norske Legeforening.
- Lægreid, Sissel & Torgeir Skorgen (red). 2006. *Hermeneutikk en innføring*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Melbøe, Bjørg. 1976. «Prost Jakob J. Anderssen» i *Ofoten i Historien*. Ballangen: Bygdeboknemnda i Ofoten.
- Molland, Einar. 1979. *Norges kirkehistorie i det 19. Århundre*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Norup. K. 1922. «Fra psykisk forsknings omraade» i *Kirke og Kultur*. Hefte 3. 29 Aarg. Svenske Boktrykkeri Johannes Bjørnstad. Kr.A.
- Pettersen, Magnus. 2000. *Evenes kirkested 1250. Kirke 1800-2000*. Evenes: Evenes Menighetsråd.

- Schøyen, Carl. 1977. *Tre stammers møte*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Sivertsen, Dagmar. 1955. *Læstadianismen i Norge*. Oslo: Forlaget Land og Kirke.
- Skjeseth, Kristen. 1952. «Provst Jakob Jenssen Anderssen, sokneprest i Ofoten 1879-1921» i *Vår kirke i Nord*, Årbok for Hålogaland.
- Skjeseth, Kristen. 1921. «Provst Jak. J. Anderssen. In memoriam» i *Norsk Kirkeblad*. Nr. 24. 18 Aarg.
- Stokke, Øyvind & Bård A. Berg (red). 2014. *Introduksjon til menneskevitenskapene*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Traaen, Carl Andreas Egeberg. 1922. «Provst Anderssen in memoriam» i *Kirke og Kultur*.

Internettkilder

- Den Norske Kirke. *Confessio Augustana* av 1530, https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-troen/kristen-tro/augsburgske_bekjennelse.pdf. Lest 14 Oktober 2017.
- Gruppen for Spiritistiske studier Allan Kardec (GEEAK) hjemmeside, <http://geeaknorge.com/> Lest 03 April 2018.
- Mediumskap i Drammens hjemmeside, <http://drammen.aandekommunikasjon.com/#home>. Lest 03 April 2018.
- Norsk Biografisk Leksikon. Svein Carstens, *Oskar Jæger*. 13 Februar 2009, https://nbl.snl.no/Oskar_J%C3%A6ger. Lest 01 Oktober 2017.
- Norsk Biografisk Leksikon. Tonje Mehren, *Richard Eriksen*. 13 Februar 2009, https://nbl.snl.no/Richard_Eriksen. Lest 06 Desember 2017.
- Norsk Parapsykologisk Selskaps hjemmeside, <http://parapsykologi.no/nps.shtml> Lest 21 Mars 2018.
- Store Norske Leksikon. Edvard Bull og Knut Are Tvedt, *Den industrielle revolusjon*. 23 August 2017, https://snl.no/den_industrielle_revolusjon Lest 06 Desember. 2017
- Store Norske Leksikon. Geir Winje, *Psykograf*. 20 Februar 2018, <https://snl.no/psykograf> Lest 30 April 2018.
- Store Norske Leksikon. Tarald Rasmussen, *Apologetikk*. 14 Februar 2009. <https://snl.no/apologetikk> Lest 06 Februar 2018.
- Olsen, Torill. Nordnorske Svartebokprester i *Sett Nordfra – ett nettmagasin for nord*. 23 Oktober 2015, <http://www.settnordfra.no/2015/10/de-nordnorske-svartebokprestene/> Lest 03 April 2018.
- Wikipedia. Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste, *Liste over stortingsrepresentanter 1886-1888*. 22 Mars 2018, https://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_stortingsrepresentanter_1886%E2%80%931888. Lest 02 Oktober 2018.

Arkiver

Private arkiver fra Anderssens barnebarn, Svenn Gustav Anderssen

Brev til Det Teologiske Fakultet, Kristiania. Datert 12 November 1875.

Familiedata 4. *Ved 50-års jubileet som student*. Datert 27 Mars 1920.

Privat notat om en drøm. Datert 18 Januar 1909.